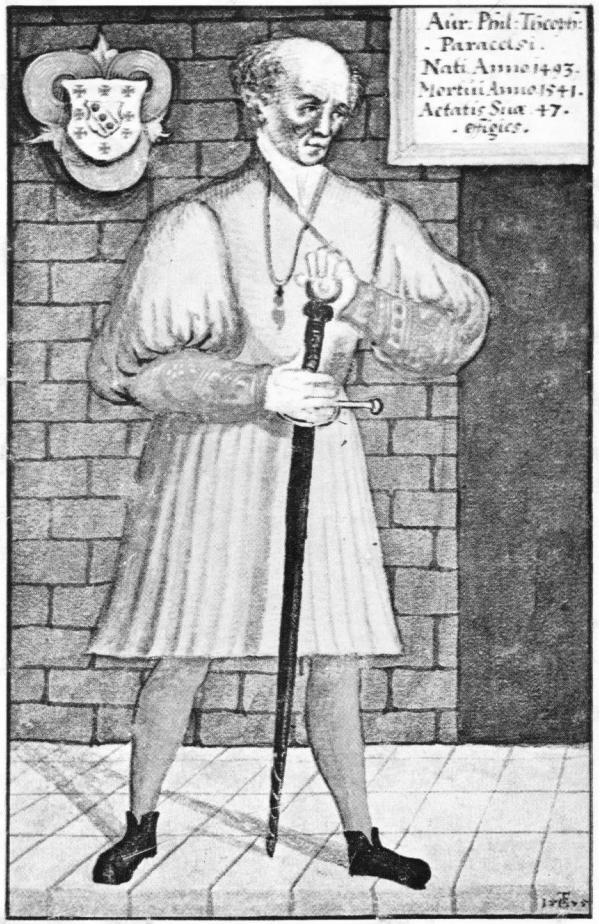

Editura Sport-Turism

PARACELSUS călătorie neîntreruptă

33 6193

Mihai Neagu Basarab

PARACELSUS
călătorie neîntreruptă

Mihai Neagu Basarab

PARACELSUS
călătorie neîtreruptă

Părinţilor mei

La Einsiedeln

Doctorul Wilhelm von Hohenheim ieşi în întîmpinarea bătrînei îmbrăcată sărăcăcios, în negru, care, venind dinspre mănăstire, se apropia încet de casa lui. Medicul era însoţit de fiul său, Teofrast, în vîrstă de nouă ani, iar bătrîna de un copil cam de aceeaşi vîrstă, probabil o fetiţă ; nu-ţi puteai da seama, din cauza mizeriei şi suferinţei aparent resemnate întipărite deopotrivă pe chipul copilului şi al femeii.

— Aici stă domnul doctor Wilhelm ? întrebă fetiţa.

Bătrîna părea a nu mai avea deloc putere. Şi-apoi, ea era sigură că asta-i casa doctorului în care îşi pusese toată nădejdea, puţină cîtă-i mai rămăsese.

— Eu sînt, spuse Wilhelm, ajutîndu-le să intre.

O privi întîi pe bătrînă, atent, pătrunzător, apoi zîmbi încurajator, blînd. Mîngîie duios pe cap fetiţa, cu un gest ştiut de Teofrast. Fiul medicului, privind copila, aflată acum lîngă tatăl său, se gîndi că băieţii oamenilor bogaţi din Einsiedeln par mai puţin băieţi decît această fată slabă, tunsă scurt. Aceşti băieţi, trăind în belşug şi răsfăţ, ai zice c-au fost crescuţi de părinţii lor ca nişte fetiţe, în timp ce fetele, cum e această orfană desculţă, fără îngrijirea părinţilor, pribegind printre străini, seamănă mai mult cu băieţii. Nici nu-ţi venea să ţi-o imaginezi spălată, pieptănată, îmbrăcată frumos, cu vreo fundă în părul mai lung, cum s-ar fi cuvenit unei fetiţe de vîrsta ei. Pe chipul ei de copil nu se citea hotărîre, ci resemnare. Totuşi, parcă acum, în casa medicului, în ochi îi licări o rază de speranţă, de încredere. Aflase de la alţi

bolnavi, întîlniți la mănăstire, că, atunci cînd icoana roșie, din lemn de tei, poleită cu aur, nu poate face minuni, doctorul Wilhelm e-n stare să mai aducă puțină alinare și, uneori, chiar să vindece. Deși lungul pelerinaj, plin de privațiuni, nu rezolvase boala bătrînei, cele două drumețe nu erau supărate pe Dumnezeu. Călugării de la mănăstire le spuseseră că unii bolnavi sînt prea slăbiți ca să se poată ruga cu tărie, cu putere de convingere, să mai spere, cu înfocată credință, într-o minune. Și ele erau atît de slăbite...

— Bunica e bolnavă, spuse fetița.

Doctorul știa însă mai mult decît atît. Știa că galbenul murdar al tegumentelor bătrînei nu se datorează numai mizeriei, că abdomenul nefiresc de umflat nu este un semn de prosperitate ascunsă.

— Să vedem ce e de făcut, spuse Wilhelm, în timp ce o invită pe bătrînă să se întindă pe patul pe care consulta de obicei bolnavii.

Mîinile lui palpară cu grijă abdomenul femeii. Prima impresie, bănuiala lui tristă, fură confirmate.

Teofrast era foarte atent. Întotdeauna își urmărea cu multă curiozitate tatăl, la consultații. Dorea să ajungă și el medic, un medic faimos, capabil să vindece chiar și bolile în fața cărora medicina vremii era neputincioasă.

De asemenea, voia să crească mai înalt, mai voinic. Știa că dacă acum era cel mai mărunțel copil din Einsiedeln, dintre cei de vîrsta lui, asta însemna că și atunci cînd vor fi toți bărbați, tot el va fi cel mai mic. Tatăl său îl asigurase adesea că nu suferă de nici o boală, dar pe el îl durea, cu prilejul fiecărei discuții pe această temă, sufletul, pentru că văzuse că doctorul îi minte uneori pe bolnavi, ca să-i cruțe de sporul de suferință al certitudinilor care nu lasă loc speranței. Se și revolta, uneori, că tatăl îl tratează ca pe un bolnav obișnuit, deși acesta îi repeta mereu că nu-l poate considera un bolnav adevărat, că așa îi era felul, că nimeni nu moare fiindcă e prea scund.

Cînd avea mai mult timp, tatăl îi povestea lui Teofrast despre scrierile uitate ale lui Hipocrate, care spunea că în corp nu există decît patru umori : bila neagră, bila galbenă, flegma și sîngele, într-un echilibru perfect, dacă omul este sănătos. Procentele care asigură acest echilibru perfect diferă de la om la om, spunea doctorul

Wilhelm. Echilibrul oamenilor plini de viață este realizat cu mult sînge, al celor triști — cu multă bilă neagră, al celor indiferenți — cu multă flegmă, iar al celor nervoși — cu mai multă bilă galbenă. I-a fost greu micului Teofrast să înțeleagă cum anume patru substanțe pot forma un atît de mare număr de echilibre, dar a gîndit mult, mult de tot, și pînă la urmă a simțit că nu poate fi altfel, că dacă numărul substanțelor elementare ar fi mai mare, numărul posibilelor echilibre perfecte ar fi prea mare. Ca să înțeleagă tot, a trebuit să afle tot : că fiecare umoare își poate varia calitativ proprietățile, de la prea cald la prea rece și de la prea uscat la prea umed. Deși nu cunoștea decît puțină lume, își dădea seama că există mult mai mulți oameni, extrem de diferiți între ei, și care toți pot fi sănătoși. Oare din ce cauză o fi bolnavă bătrîna asta, se întreba Teofrast, și cum ar putea fi însănătoșită ? Îl interesa mai puțin numele bolii, cu toate că avea impresia că nu mai văzuse o asemenea boală, îl interesa mai mult cum ar trebui îngrijită pentru a o vindeca. Voia ca bătrîna să se vindece. Dealtfel, voința era principala facultate a sufletului său. Aceasta stătea la temelia trăirilor sale, iar cînd va mai crește, își spunea adesea, va sta la originea tuturor acțiunilor sale.

Doctorul Wilhelm știa că drumul i-a făcut mult rău bolnavei, însă nu putea să i-o spună. Îi era greu s-o trimită acasă, dar nici la el n-o putea opri. Pînă la urmă, se hotărî s-o îndrume spre spitalul din Zürich. Mare lucru nu se putea face nici acolo, dar cum bătrîna avea nevoie de alinare, consolare și blîndețe, zise :

— Am să-ți dau niște ierburi și o scrisoare pentru spitalul din Zürich.

— N-o duc pe bunica la spital, hotărî fetița.

— Bunica e bolnavă, explică răbdător medicul. Pînă acasă e drum lung și obositor. Cu fierturile pe care i le dau, se va simți mai bine. Dacă nu stă cel puțin două săptămîni la Zürich, la spital, va ajunge acasă și mai bolnavă decît era cînd ați plecat. Trebuie dusă la spital ca să vă odihniți puțin acolo, să vă refaceți forțele. Înțelegi ?

Copilul nu înțelegea. N-avea, ca Teofrast, obișnuința pătrunderii în tîlcul vorbelor. Intui însă că acest om bun, blînd și răbdător, doctorul, le vroia binele. La urma ur-

mei, nu e nici o rușine să te odihnești puțin cînd ești obosită și bolnavă. Dumnezeu o va ierta că și-a dus bunica la spital, că va sta cîteva zile cu ea acolo, ca pentru un popas. Oamenii n-au decît să vorbească ! Și-apoi, la Zürich, nu le cunoaște nimeni. În plus, gîndea fetița, atîția bolnavi s-au vindecat la spital... Vor merge, după numai o săptămînă, mai departe, spre München. Ce lung e drumul !...

— Nu plecați înainte de a trece pe la bucătărie, să mîncați ceva, adăugă medicul. Am să spun să vă facă și-o legătură cu o pîine și ceva brînză fără prea multă sare. Orice s-ar întîmpla, bunica nu mai are voie să bea vin, bere sau altceva asemănător, da ?

— Da, șopti fetița, înțelegînd că va trebui, de-acum înainte, s-o îngrijească mereu pe bătrînă, nu numai s-o ajute la nevoie. Dealtfel, îi spusese, la plecarea spre mănăstirea cu icoana Maicii Domnului, cea făcătoare de minuni, că i s-ar urî singură acasă. Așa o convinsese pe bătrînă s-o ia cu ea, judecînd că o călătorie în doi e mai ușoară.

Medicul scoase dintr-un dulap un săculeț din pînză albă, în care foșneau frunze uscate. Întinse fetei o mînă din ele.

— Mergeți la bucătărie. Aici e ștevie imperială. Cea mai nobilă dintre ierburi. Cred că o știi. I se mai spune ștevie de munte. Crește pe toți munții ăștia, sus, în pășuni. Bucătăreasa mea o să ți-o fiarbă și-o să ți-o pună într-un ulcior. Dă-i bunicii să bea un sfert de ulcior, în fiecare zi, împărțit în trei măsuri. Cînd găsiți în drum iarba asta, smulge-o, spală-i rădăcina bine și dă-i-o s-o mănînce așa, crudă. Poți să mănînci și tu. Face bine oricui. La început are un gust aspru, mai amărui, dar cînd ai s-o mesteci, o să simți că-i aromată, puțin iute.

Se adresă apoi bătrînei :

— Pentru boala dumitale este foarte important atît să mănînci, cît și ce anume mănînci. Îți face bine mierea de albine, brînza de vaci, laptele, carnea fiartă, fructele dulci. Și, mai ales, trebuie să te odihnești, să stai liniștită. Uite, nepoata-i mare acum, o să facă ea toată treaba, cînd veți ajunge acasă.

Le vorbise cu căldură, privindu-le direct, încurajator, în ochi. Teofrast le simți liniștindu-se, cu sufletele pline iar de speranță, gata, la nevoie, să stea chiar două săptămîni în spital, deși cei care-și duceau rudele acolo, pe vremea aceea, erau priviți cu mult dispreț, ca niște oameni lipsiți de inimă.

Bătrîna și fata fură conduse spre bucătărie, chiar de către doctorul Wilhelm. Apoi acesta se întoarse și, însoțit de Teofrast, ieși să vadă un bolnav, în apropiere. Merseră un timp tăcuți. Tatăl se gîndea la vioiciunea minții lui Teofrast. „Cît de repede înțelege el tot !... Dac-ar mai fi trăit maică-sa, cît s-ar mai fi bucurat..."

— Cum ți s-au părut ? întrebă medicul.

— N-am mai văzut niciodată boala asta.

— Nu mă gîndeam numai la boală.

— Bătrîna are culoare icterică, dar burta atît de mare... Și părea plină cu apă. Ce boală e asta ?

— Ascită. La săraci, apare mai ales pentru că n-au ce mînca.

— Și burta ?

— Ascita presupune lichid în abdomen.

— Se poate face bine ?

— Nu, dar boala durează. Poate fi prelungită ani de zile, dacă se îngrijește. Cînd o boală nu se vindecă, a prelungi viața înseamnă a prelungi boala. Medicul trebuie să aibă răbdare, curaj, perseverență... Și să stîrnească toate acestea în bolnav. Sînt cazuri în care apa dispare, culoarea icterică dispare, pentru ani și ani de zile. Toate remediile nici eu nu le știu.

— Eu am să le știu pe toate, cînd o să mă fac mare, spuse Teofrast. Iar dacă nu există, o să le inventez.

— Să te ajute Dumnezeu. Numai că n-ai să reușești, pînă n-o să știi bine ceea ce se cunoaște.

— O să știu tot. O să cutreier lumea, să învăț de la toți doctorii.

Se înflăcărase. Ar fi vrut să fie mai repede bărbat în putere, să pornească la drum, să învețe, să-i vindece pe toți bolnavii din lume.

Trecură podul și o luară spre mănăstire. Copilului îi răsăreau în minte chipurile a zeci de bolnavi care fuseseră consultați de tatăl său.

Veneau slabi, resemnați în disperarea lor, după momentul de revoltă împotriva icoanei care nu le alinase măcar suferințele. Veneau, ca s-o facă și pe asta, ca să se vindece sau să nu mai aibă ce spera. Era un moment

de încordare maximă pentru unii, de detașare resemnată pentru alții. Dar, indiferent de starea sufletească a lor în momentul venirii, la plecare, toți aveau aceeași speranță dătătoare de putere, care pe unii îi vindeca singură. Doctorul Wilhelm nu le propunea mirajul unei vindecări instantanee, ci îi asigura că avînd grijă de dietă, respectînd indicațiile lui, starea lor se va ameliora, se vor simți mai bine. Bolnavii își recăpătau încrederea în ei. Teofrast, care în acel an își pierduse mama, considera mîngîierea aceea anume a tatălui drept un act terapeutic. Cînd, crescînd, va avea posibilitatea să creadă că mîngîierea e și un mijloc de comunicare, mai direct decît cuvîntul, nu va accepta această idee. Considera că mîngîierile sînt menite bolnavilor, ca și mușețelul, pelinul, gențiana, sunătoarea și toate celelalte sute de plante pe care se deprinsese să le recunoască atît în pajiști, cît și în farmacia părintelui său. E drept că tatăl îl mîngîia și cînd vedea cu cîtă rîvnă învață, dar îl mîngîia — considera Teofrast — mai ales cînd îl vedea amenințat de epuizare, știindu-l că se considera prea vrednic pentru oboseala jocurilor și cea a exercițiilor fizice. Cu un pas cumpătat, copilul putea parcurge cot la cot cu tatăl său chiar drumuri lungi de cîte zece kilometri, dar asta nu-l făcea să se simtă mîndru. Își cunoștea limitele. Știa că nu e înfirm, ci debil, că pare sănătos, dar sănătatea nu stă în el, gata să răbufnească în lungi alergări, în partide strașnice de înot cu ceilalți copii din sat. Ar fi vrut uneori să descopere o plantă necunoscută sau o pulbere secretă, care să-l facă să crească mai înalt, să-i întărească mușchii, să ajungă mai puternic și mai înalt decît toți oamenii din Schwyz, dintre Lacul Zürich și Lacul Celor Patru Cantoane. Nu se îndoise niciodată pînă atunci că, în celelalte cantoane, nu pot exista bărbați care să se poată compara cu cei din Schwyz. Doar aici era leagănul Confederației Helvetice.

Toamna nu începuse să arămească verdele verii și, cu toate că abia la 10 noiembrie urma să împlinească nouă ani, Teofrast știa deja cît un ucenic în arta vindecării după ani buni de studiu. Doar unele naivități reprezentau legătura minții lui cu vîrsta fragedă. Dar și acestea erau, într-o oarecare măsură, moștenite. Și doctorul Wilhelm era un visător. Teofrast simțea însă totul.

Chiar înțelegerea unor probleme teoretice o realiza parcă tot senzorial. Nebeneficiind de credința calmă, răbdătoare, în posibil, totul fiind pentru el presant, uneori era cuprins de furie sau de disperare. Simțea atunci nevoia să se răzbune, dar aceste stări neplăcute îi treceau repede și, în cele din urmă, era chiar bucuros că nu are mai multă forță fizică, îi părea bine că nu s-a răzbunat sîngeros pe aceia care îl chinuiau sau nu-i recunoșteau meritele viitoare, de care nu se îndoia. Vroia să știe cît mai repede totul. Era grăbit, nu avea răbdare, deși tatăl lui era cel mai răbdător și binevoitor om.

Ajunseră la căsuța lui Hans, bătrînul potcovar. Acum, acesta nu mai putea munci. Unul dintre băieți, care locuia alături, avea grijă ca părinților să nu le lipsească mîncarea. Pe Hans îl îngrijea nevastă-sa. Bătrînul potcovar stătea în pat, cu cîteva perne sub cap. Respira scurt și des. Nu avea febră, însă nu putea sta altfel. Avea peste șaptezeci de ani și muncise aproape șaizeci. Fruntea îi era palidă, iar obrajii roșii, aproape vineți. Privirea i se liniști, cînd îl văzu pe doctor. Nu-i mai era frică. Vorbea greu, întretăiat, șuierător. Răspunse la salut. Medicul îi luă mîna, pentru a-i căuta pulsul.

— Sînt gata, domnule doctor. Vara s-a sfîrșit. Stăpînii își adună recolta.

— Dar ești mai bine decît acum cinci zile, cînd m-a chemat ultima dată femeia ta.

— Da, dar nu-s mai bine decît ieri. Chiar azi la amiază mă simțeam mai bine. Îmi dau seama că mi s-au isprăvit zilele. Acum cinci zile știam că aș mai putea trăi puțin, că nu e încă timpul, deși mă simțeam mai rău. Acum totul s-a terminat.

— Nu vorbi așa. Mîine vei fi mai bine.

— Am trimis după preot. Trebuie să mă spovedesc.

Doctorul Wilhelm tăcu un moment, apoi spuse :

— Asta te va liniști. Vei fi împăcat și te vei face iar bine.

— Dacă Dumnezeu îmi va mai da totuși zile, oricum le simt acum ca o pedeapsă. Mi-e tot mai greu să răsuflu. N-am deloc aer. Îmi face baba mereu fiertura aceea, cum ați învățat-o, dar nu mă mai ajută, domnule doctor. Nu-mi mai e frică de moarte. Am trăit destul și mi-a fost bine. Am muncit, am fost mulțumit. Am copii mari

și vrednici, care au și ei copii buni și mari acum. Îmi pare rău că-mi las nevasta, dar tot e mai bine decît să rămîn eu singur. Așa se cuvine : bărbatul să moară primul. Un bărbat văduv este un om înșelat. Că doar nu putem să ne sfîrșim amîndoi odată. Cînd n-o mai putea nici ea, or mai îngriji-o copiii, pîn-o va aduce Dumnezeu lîngă mine.

— Toate astea o să se întîmple mai tîrziu, nu acum, spuse medicul.

— Sînteți atît de bun, domnule doctor... Dar mi-e tot mai greu. Și am avut și semne. Este timpul. Acum se strînge recolta. Totul o să rămînă pe urmă cum a fost. Asta e bine. Auzi ? Clopotul mănăstirii o să bată mereu la fel venirea serii. Curînd o să apună soarele. Nu știu dacă, ajungînd zorii zilei de mîine, o să mai fiu tot atît de împăcat. Pîn-or cînta cocoșii, sînt însă pregătit să mor. Știți, domnule doctor, aveam o veche învățătură pentru ceasul morții. O știu de la bunicul meu, care și el o știa de la bunicul lui. Cînd omul își simte sfîrșitul aproape, trebuie să ceară o fiertură de scaieți. Scaietele, pe care-l cunoaște și domnișorul Teofrast, e ca un păcătos care se purifică. Am băut fiertura asta adineauri. Nu e otrăvitoare. Aduce însă împăcarea, cum n-o face nici o iarbă. Nici nu-ți ia mințile, nici nu vezi ce nu există, doar că te împacă cu gîndul morții. Vroiam să mă găsești împăcat. Acum mă gîndesc că era mai bine s-o iau după ce plecați dumneavoastră. N-aș vrea să aveți credința, văzîndu-mă așa, că ați venit degeaba. Iertați-mă.

Doctorul Wilhelm îi strînse mîna, a înțelegere. Ieși apoi cu Teofrast, petrecuți pînă la ușă de bătrînă, și-o luară spre casă.

— Tată, întrebă Teofrast, scaieții chiar împacă în fața morții ?

— Dacă ai trecut de șaptezeci de ani și ești mulțumit de ce-ai făcut în viață, dacă înțelegi că după moartea ta nimic nu se schimbă, dacă boala te chinuie și crezi că ceaiul de scaieți te ajută la asta, bineînțeles că te ajută.

— Ar trebui să vedem ce se întîmplă, dacă dăm unor bolnavi în agonie, fără să-i prevenim, acest ceai al împăcării cu ideea morții.

— Multe au rămas nefăcute. Îți doresc, fiule, să reușești să lămurești cît mai multe taine ale naturii și ale omului. Ai atîta timp înainte...

Continuară drumul în tăcere. Gîndul tatălui rămăsese lîngă bolnavul care nu mai simțea nevoia medicului, în timp ce gîndul lui Teofrast pătrundea tot mai adînc în viitor, într-o perioadă în care doctorii vor reuși să vindece toate bolile, să-i păzească pe bieții oameni de orice îmbolnăvire.

Adolescent la Villach

În 1509, Teofrast urma să împlinească 16 ani. Nu mai era copil. Învăţînd la şcoala înfiinţată de bogătaşul Fűgger, avusese parte de profesori excepţionali.

Doctorul Wilhelm călătorea mult, îşi schimba uneori reşedinţa, fără să se bucure sau să se întristeze din atîta lucru. Se născuse în Württemberg, într-o familie de mici nobili, originari mai din sud, din Suabia. Priceperea sa în vindecarea bolilor şi, mai ales, în îngrijirea bolnavilor, îl făcuse pe abatele Conrad să-l recheme la Württemberg, de îndată ce Wilhelm îşi terminase studiile. Aici s-a căsătorit cu conducătoarea spitalului pelerinilor, viitoarea mamă a lui Teofrast.

De şapte ani, curînd după moartea soţiei sale, doctorul Wilhelm se stabilise la Villach, în Carintia. Teofrast învăţa mult. Voia să ştie totul. Fără a neglija botanica, studia cu pasiune rocile, minereurile din Tirolul atît de bogat în plumb, fier, cinabru, aur, substanţe care interesau în mod deosebit pe bărbaţii casei Függer. Exploatarea minieră a fost una dintre preocupările de bază ale lui Jacob Függer II. Acesta începuse o strălucită carieră ecleziastică, dar fratele lui mai mare, Ulrich, l-a convins să prefere viaţa de om de afaceri. După ce iniţial se lansase în comerţul cu lînă, mătase, condimente, s-a dedicat exploatării minelor din Schwatz şi speculaţiilor bancare. Împăratul Maximilian îi înnobilase pe fraţii Függer cu cinci ani în urmă, dîndu-le blazon cu floare de crin. În plus, l-a desemnat pe Jacob consilier aulic. Papa Leon al X-lea l-a ridicat la rangul de conte palatin. Jacob Függer II a construit şi a cumpărat castele somptuoase la Schwatz, Augsburg, Kirchberg, Weisenhorn, Wullenstein, Pfaffenhoven. În 1509, Jacob Függer II şi Teofrast erau deopotrivă pasionaţi de minerit. Primul, pentru profiturile pe care le putea obţine, cel de al doilea, dintr-o nestăvilită sete de a cunoaşte, după regnul vegetal, care ascundea atîtea remedii, şi regnul mineral, despre care auzise o sumedenie de lucruri incredibile, pe care curiozitatea lui trebuia să le verifice.

Era un septembrie cald, însorit. Lacurile carintiene păreau mai albastre decît oricînd, ca nişte ambasadori ai Mediteranei printre piscurile semeţe ale Alpilor. Deşi nu începuse încă să caute piatra filozofală, Teofrast îşi înjghebase acasă un mic laborator de chimie în care purifica diferite substanţe, prepara fel de fel de compuşi chimici, fascinat de diversitatea unităţii din natură şi de unitatea diversităţii. Asta nu însemna că renunţase să-şi ajute tatăl la recoltarea ierburilor de leac şi să-l însoţească în vizitarea anumitor bolnavi. Intra, cu doctorul Wilhelm, în colibele cele mai întunecoase. Înţelesese că bolnavii sînt cei mai părăsiţi oameni, că prezenţa lor îi întăreşte încă înainte de administrarea remediilor.

Septembrie era pe sfîrşite. Teofrast lucrase toată dimineaţa în laborator. Topea pirita într-un mic cuptor încercînd să obţină un acid care, combinat cu sarea de bucătărie, să dea un acid mai puternic, în stare, singur sau amestecat cu alt acid puternic, să atace chiar aurul, cum scria în anumite cărţi de alchimie că ar fi reuşit unii iniţiaţi. Cărţile de alchimie, mai puţine decît ar fi dorit el, îl fascinau. Voia să verifice totul, să împingă mai departe ştiinţa alchimiei. Simţea că s-a făcut foarte puţin, că aceia care aflaseră nu vor să spună, sau nu ştiu cu adevărat. Nu înţeleseseră totul. Îşi dădea seama că ar fi prea simplu ca întreaga chimie să se rezume la înfruntarea celor două contrarii : sulful şi mercurul. Trebuie să mai existe ceva esenţial, îşi spunea el, ceva ireductibil, care scăpase înintaşilor. Avusese dreptate Occam, cînd susţinuse, cu secole în urmă, că nu are rost să faci cu mai mult ceea ce se poate face cu mai puţin. Dar sulful şi mercurul numai-era prea puţin.

Deşi nu împlinise încă 16 ani, Teofrast citise mult. Asimilase mai toată înţelepciunea anticilor. Citise şi textele lui Heraclit din Efes, care găsise un singur element

primordial — focul — și fragmentele lui Thales, cel care socotea apa drept elementul fundamental, ca și Anaximandru, tot din Milet, spre deosebire de continuatorul școlii lor, Anaximene, care considera aerul elementul fundamental. Era mult prea puțin. Universul se cuvenea să fie mai complex. Empedocle din Agrigent, care considera lumea drept expresia echilibrului dintre apă, pămînt, aer și foc, era prea „risipitor". Pînă și Stagiritul greșise, adăugînd celor patru elemente suprapuse, pentru sfera sublunară, un al cincilea, „chintesența" sau eterul, decelabil în regiunile superioare. Teofrast simțea că echilibrul cere și un element inert, neutru, între, mai probabil, două elemente esențiale active, care n-ar fi exclus să fie tocmai sulful și mercurul. Peste mai mulți ani, avea să numească acest element neutru — sare, stabilind astfel așa-numitele „tria prima", ca bază a sistemului său spagiric al chimiei.

Teofrast începuse să fie interesat de semnificația tainică a numerelor, de armonia literelor în cuvînt, de sensul ezoteric al cuvintelor, în limbile vorbite și-n limbile savante. Considera că în triumful și-n nenorocul diferitelor popoare, succesiunea sunetelor în cuvintele limbilor pe care acestea le vorbesc joacă un rol mai mare decît s-ar putea crede. Avea o certitudine absolută că în toate corpurile supuse transformărilor există animalicule invizibile, responsabile de aceste transformări. În corpurile vii, aceste animalicule, socotea Teofrast, asigură respirația, care apare la nașterea oicărui animal și dispare la moartea sa. Observase o tainică legătură, în multe limbi, între cuvintele : spirit, inspirație, respirație, răsuflare, suflet. Prin distilare, era convins că se captează spiritele invizibile, care se ridică într-un lichid în fierbere, mai ales în spirt. Puterea acestor spirite se evidenția cînd distilatul era băut. Vor mai trece însă cîțiva ani buni pînă cînd Teofrast va simți tot mai des nevoia să fie necontenit bîntuit de aceste spirite invizibile ale spiritului perceptibil. Intuițiile sale geniale de mai tîrziu, cînd se afla sub influența alcoolului, sînt un argument că bea pentru creșterea facultăților spiritului și nu, cum justificau abuzul de alcool cei mai mulți contemporani, pentru combaterea „morții negre", ciuma, care de cîteva decenii bîntuia în Europa. Începuse să se observe că și consumatorii de alcool mor și, deși nu i se

mai spunea decît metaforic „apa vieții", spirtul nu ieșise complet de sub controlul medicilor, cu toate că se producea în cantități din ce în ce mai mari, într-un ritm care întrecea posibilitățile medicilor de distilare și prescriere.

De la Villach, în vacanțe, Teofrast mergea, cu tatăl său ori singur, la Brixen, la Klagenfurt și chiar și mai departe, la Innsbruck, orașul atît de drag lui Maximilian I, ca dealtfel tuturor Habsburgilor, și, înaintea lor — conților de Tirol. Pădurile bogate în vînat și un peisaj alpin magnific reprezentau un decor adecvat pentru orice extravaganță în domeniul fastului. Maximilian I, Max — cum îi spuneau în semn de simpatie pentru pasiunea lui, vînătoarea, tirolezii — construise de curînd, chiar în inima Innsbruckului, la îndemnul celei de a doua soții a lui, o principesă Sforza, acel minunat palat numit Goldenes Dachl. Teofrast îl simpatiza pe Maximilian, poate pentru că devenise împărat al Imperiului romano-german, tocmai în anul nașterii lui. Și-apoi, știa să fie popular, fiind convins că nimic din ceea ce face un om obișnuit nu-i știrbește majestatea, cînd gestul era făcut de el. Se purta, în relațiile cu oamenii obișnuiți, mai firesc încă decît se purtau aceștia între ei.

În acea toamnă a anului 1509, Teofrast se pregătea să plece la Basel, pentru a-și continua studiile. Pînă atunci, însă, își întovărășea tatăl la vizitarea bolnavilor, la căutarea ierburilor de leac și lucra acasă mai multe ore zilnic, în laboratorul de chimie de care era foarte mîndru. Îi plăcea să-l însoțească pe doctorul Wilhelm, pentru că observase că bolile din Carintia și Tirol nu seamănă cu cele din Einsiedeln. Mineritul, ca preocupare de bază a oamenilor de aici, își pusese amprenta atît asupra modului în care treceau prin bolile obișnuite acești oameni, cît și asupra unor îmbolnăviri specifice, deosebite de cele ale altor oameni, cu alte meserii. Doctorul Wilhelm îi explicase că minerii suferă de alt fel de boli, pentru că trăiesc altfel, colibele lor sînt mai întunecoase, munca lor e mai istovitoare decît cea a altor oameni, emanațiile otrăvitoare ale unor mine ard plămînii. Teofrast avea o părere deosebită, dar nu-și contrazicea tatăl. Nu contrazicea încă pe nimeni. Deschidea însă ochii mari și înregistra totul, își forma un punct de vedere, foarte repede, și, deocamdată, îl păstra secret, numai pentru el. Nu voia să se certe, să aibă controverse,

nu de frică sau din incertitudine, dar era sigur că nu vorbele, ci faptele sînt mai în măsură să-i confirme teoriile. Nu simţea încă nevoie de a avea adepţi. Era încă la începutul drumului. Socotea că ştie prea puţin. Lupta prin cuvînt i se părea sterilă, zadarnică şi, de aceea, în cele din urmă, chiar dăunătoare.

Doctorul Wilhelm îşi făcuse mulţi prieteni printre bolnavii pe care-i îngrijise. Unul dintre fiii unui asemenea bolnav se căsătorea în acea duminică însorită şi Teofrast îşi însoţise tatăl, invitat de onoare la această căsătorie dintre doi copii de mineri. Nu mai fusese niciodată la o nuntă. L-a mirat mult, de aceea, veselia ieşită din comun a acelor oameni pe care-i ştia săraci, amăriţi, bolnavi. Îi mai văzuse îmbrăcaţi în hainele lor bune, duminica, la biserică, dar exuberanţa aceasta exagerată îl uimea acum în cel mai înalt grad. Mirele şi mireasa nu rîdeau tot timpul, ca invitaţii, nu chiuiau din cînd în cînd, nici măcar nu cîntau. Aveau ceva solemn în înfăţişare. Păreau pătrunşi de o mare bucurie ascunsă, pe care, uneori, o înnegura un nor nevăzut. Erau tot atît de solemni ca morţii, numai că faţa lor exprima această solemnitate nu prin indiferenţă, ci printr-o înţelegere superioară, dar parcă incompletă, printr-o intuire a importanţei hotărîrii lor în acord cu destinul. Teofrast avea impresia că aceşti doi miri se încarcă acum cu o fericire pe care urmau s-o consume, bine drămuită, întreaga lor viaţă conjugală, ce se cerea presimţită drept lungă. Mai văzuse el tineri recruţi plecînd la oaste şi citise pe faţa lor ceva din acceptarea conştientă întipărită pe chipurile acestor tineri. Doar că mirii păreau mai conştienţi, mai bucuroşi din cînd în cînd, mai puţin zgomotoşi, veseli, entuziaşti. Se simţea că sînt mulţumiţi de soarta lor, pe care n-o cunoşteau încă, dar care le promitea mai puţine posibile necazuri, decît îi lasă să întrevadă destinul pe recruţi. Teofrast avea impresia că aceşti doi soţi ştiu că habar n-au ce-i aşteaptă, dar că nu poate fi ceva foarte rău, că au luat o hotărîre care s-a zămislit de fapt undeva Sus, în Cer. Ar fi vrut să se apropie de ei şi să le spună : „Dacă veţi fi cinstiţi, veţi fi fericiţi". Dar se gîndea că, fără îndoială, ei ştiau asta şi, dacă ar mai afla că şi altul ştie, s-ar simţi stînjeniţi, ar fi fost o indiscreţie. Ceilalţi erau atît de veseli... Nu-şi dădeau seama de nimic, beau întruna şi mîncau.

Teofrast se gîndi că, la vremea lor, şi ei şi-au dat seama c-au luat o hotărîre pe care de fapt numai au primit-o şi au ştiut sau nu s-o păstreze, s-o apere, iar nu s-o ţină. Treptat, pe măsură ce nunta se dezlănţuia tot mai tare, tinerii miri se destindeau, deveneau mai comunicativi, priveau cu mai multă degajare viitorul. Se vedea că erau foarte tineri, foare cuminţi, n-avuseseră vreme să-şi încarce cugetele cu vreo fărădelege. N-aveau de ce să se teamă. Dumnezeu avea toate motivele să-i apere, nu erau dintre aceia pe care-i mai poate îmbărbăta numai expresia : „N-am omorît pe nimeni", deşi Teofrast ştia că n-ajung să-şi spună vorba asta decît criminalii. Stătea cuminte, într-un ungher, privind spectacolul, bucurîndu-se de tot ceea ce vedea, nu pentru că ar fi fost un spectacol născător de bucurie, ci pentru că vedea ceea ce, în afara tinerilor căsătoriţi, atunci şi întotdeauna, nu vedea nimeni. Se spune că momentul morţii este momentul în care, într-o clipă, omul îşi recapitulează critic, cu o maximă luciditate, întreaga viaţă. Teofrast se gîndea că orice confruntare directă cu destinul, orice evidentă şi nemijlocită împlinire a sorţii, îl înarmează pe omul obişnuit, în acea clipă, cu o facultate a spiritului, numită poate clarviziune, de care, oamenii superiori beneficiază ceva mai des. Se gîndi că Platon, cînd a scris *Banchetul*, s-a simţit lucid ca un mire, iar cînd a scris *Apologia*, fără îndoială că a simţit nemijlocit fatalitatea morţii. Îşi dădea seama că tinerii soţi se iubesc foarte mult, pentru că altfel n-ar putea înţelege ceea ce el citea în ei, că unii se căsătoreau ca şi cînd ar merge la nunta altora, veselindu-se vulgar. Îi trecu prin minte că el simte ceea ce ar trebui să înţeleagă de-abia la nunta lui. Îşi dădu seama că raţiunea lui simte, că el simte cu înţelegerea, că nu deduce, ci primeşte direct, fără nevoia de a i se formula în cuvinte, în idei care pot sau nu pot fi pricepute. Într-o străfulgerare, intui că e altfel alcătuit decît ceilalţi oameni, că, oricît de bun, de milos, de priceput ar fi chiar tatăl său, deosebirea dintre doctorul Wilhelm şi el este deosebirea dintre om şi zeu.

Soarele apusese. Oamenii aprinseră torţe, spre a continua petrecerea. Mirii uitau din ce în ce mai mult că sînt la propria lor nuntă. Începură să se veselească şi ei. Erau tot mai degajaţi. Pe chipul miresei mai trecea, cînd

și cînd, o umbră, după ce se îmbujora la vreo glumă mai deocheată a vreunui văr. Doctorul se apropie de fiul său :

— Nu știam unde te-ai ascuns. Dă fuga pînă acasă și adu-mi trusa !

— S-a întîmplat ceva, tată ?

— Încă nu, dar pînă vii, dacă nu te grăbești, o să se-ntîmple.

— Ce anume ?

— Nu știu încă, dacă numai o să li se facă rău cîtorva, sau o să avem și un accident mai grav. În curînd, însă, vor conta pe faptul că sînt și eu aici.

— Atunci nu era mai bine să nu venim ? Sau să plecăm ?

— Nu. Oamenii s-ar fi considerat jigniți. Și nici nu s-ar fi simțit în siguranță. N-am venit de la început cu trusa, pentru menajarea lor. S-ar fi simțit stînjeniți, ar fi așteptat o nenorocire. Acum e însă momentul s-o aduci. Lumea a văzut că n-am venit la un necaz, dar n-o să se sfîrșească tot atît de bine cum a început.

— De unde știi, tată ? Simți ceva ?

— N-o simt. Dar am fost la zeci de nunți și la majoritatea dintre ele, pînă la sfîrșit a fost nevoie de un medic. Experiența, dragul meu, este mai prețioasă decît intuiția. Cînd este vorba să ajuți un om, să înveți cînd anume au oamenii nevoie de ajutor.

— Alerg, tată. Într-o oră voi fi înapoi, mai spuse Teofrast și plecă.

Se gîndi, pe drum, la discuția avută cu doctorul. Uitase în tot timpul reflecțiilor sale de valoarea experienței. Numai experiența, mai lesnicioasă, îi face pe oameni să aprecieze mai mult rațiunea decît intuiția. Își dădu seama că îl așteaptă o luptă grea, aspră, pe care n-o putea cîștiga decît acumulînd cît mai multă experiență, plecînd de la armele adversarilor lui. Intuia că, exceptîndu-l pe tatăl său, toată lumea îi va fi ostilă. Și totuși, va trebui să învingă. Pînă cînd va cîștiga experiență, datoria lui va fi numai să învețe. Și să nu vorbească, să nu contrazică pe nimeni. Era sigur că doctorul nu se înșela, că nu l-a trimis degeaba după trusă. Sînt lucruri pe care tata nu le înțelege, nu le simte, gîndea Teofrast, dar ceea ce știe din experiență este întotdeauna exact.

Dacă n-am să-i vorbesc deocamdată despre frămîntările mele, pot să am, în continuare, o încredere deplină în el. Dacă i-aș spune ce-am în minte ? Mai tîrziu, cînd experiența îl va fi învățat să aibă încredere în gîndirea mea. Acum, nu. Acum, cu experiența, cu logica lui, ar putea chiar să mă convingă că n-am dreptate, iar eu știu precis că am dreptate. Acum nu trebuie să afle nimeni.

Nu trecuse nici măcar o oră și Teofrast se întorsese la nuntă, cu trusa doctorului. Acesta îl aștepta nerăbdător, întrucît tatălui mirelui i se făcuse rău, datorită, fără îndoială, excesului de băutură, mîncare, veselie. Era un om gras, care se vedea că nu se putea abține de la nici una dintre plăcerile vieții. Doctorul tocmai îl încuraja :

— Uite că Teofrast s-a și întors cu medicamente și lipitori. Trebuie să ai încredere. Ți-am promis că o să te joci cu nepoții. Trebuie să ai încredere în mine și să mă asculți : să nu mai bei și să nu mai mănînci atît de mult, să fii cumpătat la rîs și veselie, la joc și la cîntat.

Fiul înmînă trusa tatălui. Doctorul o deschise cu gesturi familiare, liniștit, dar rapid. Puse două lipitori bătrînului, apoi dădu niște ierburi, ca să i se facă o fiertură.

Teofrast obosise. Se întorsese foarte repede. N-ar fi acceptat să se întîmple vreo nenorocire, pentru că el nu se grăbise. Toți nuntașii începuseră să dea semne de oboseală. Cei mai cumpătați se pregăteau chiar să plece. Teofrast nu mai înțelegea atît de bine ce se petrece. Își dădea seama că oboseala îl lipsea de facultatea sa deosebită de a intui adevăruri și realități. Ultima lui impresie deosebită fu că oamenii obișnuiți sînt niște oameni obosiți, că, dacă, printr-un miracol, s-ar putea băga în ei odihnă, energie în exces, ar putea și ei intui adevărurile inițiaților, acele adevăruri care nu pot fi argumentate, acele adevăruri la care spiritele superioare aderă, iar cele obișnuite — nu. Ideile nu constrîng decît pe aceia care le înțeleg, le acceptă. Nu ne pot constrînge decît ideile care ne bucură. Teofrast simți că-și dușmănește oboseala care-l împiedica să se bucure de ideile sale. Simți că asta trebuie să fie dușmănia proștilor împotriva deștepților și, printr-un efort, se iertă că nu-i mai rămîne energie să se bucure de aceste gînduri ale lui. Și numai mărinimia acestei iertări îi mai permise să se bucure.

Între timp, bolnavul se mai înviorase puțin. Începură să plece și curioșii, care mai stătuseră numai ca să vadă ce i se mai întîmplă bătrînului. Cînd, de la o nuntă, pleacă și curioșii, nunta se poate considera încheiată. În continuare, rămaseră numai cîțiva care întrecuseră măsura, care nu mai înțelegeau nimic, dar nu puteau renunța la ideea că trebuie să se veselească pînă la sfîrșit, pînă la un sfîrșit al cărui sens le scăpa, nu știau cînd va fi, nu-și puteau imagina că a trecut. Erau nuntașii, din fericire puțini, care aveau să doarmă sub mese. A doua zi, le va fi rușine, și din cauza oboselii, de crîmpeiele de amintiri pe care le vor mai păstra și vor spune, minținд, că nu-și mai amintesc nimic de ieri. Asta e cea mai ieftină morală, după orice petrecere, gîndeau deopotrivă Teofrast și doctorul Wilhelm, mergînd tăcuți spre casă, fără să bănuiască faptul că anumite realități sînt în egală măsură accesibile și celui cu experiență și celui cu intuiție.

Studii la Würzburg

Teofrast nu rămăsese mai mult de un an la Basel, unde venise să studieze mai ales medicina. Principalul cîștig îl reprezenta faptul că înțelesese, în acest an, ceea ce va trebui să învețe în continuare, pe alte meleaguri, departe de universitatea care transformase în dogmă învățătura lui Galen. Teofrast citise cărțile lui Galen și văzuse că acesta insista în mod deosebit asupra existenței unor forțe superioare, pe care oamenii nu le pot înțelege, dar le pot folosi, pentru vindecarea bolnavilor. Galen era totuși circumspect. Nu dădea amănunte, nu intra în explicații lămuritoare, în zona concretului. Curînd după Galen, cîțiva discipoli au încercat să lămurească o serie de aspecte mai obscure, dar au rătăcit drumul. De aproape o mie de ani, savanții medici rigizi ai evului mediu nu făceau altceva decît să păzească de degradare opera lui Galen. Se uitase în acest ultim mileniu că orice operă poate fi, și trebuie să fie, în domeniul științelor, îmbunătățită. Teama de a nu compromite iar medicina, de a nu o degrada, făcuse din Galen un zeu la opera căruia nimeni nu avea voie să participe. Poate că, dacă învățătura lui Galen n-ar fi fost atît de bine păzită și respectată de către profesori, Renașterea în medicină ar fi început odată cu Renașterea poeziei, în secolul al XIII-lea, sau ar fi premers-o. Dacă s-ar fi plecat de la un nivel mult mai scăzut, opera lui Galen ar fi fost distrusă de interpolări fantasmagorice. Și tot de-abia în secolul al XVI-lea s-ar fi putut ajunge, unde se ajunsese. Realitatea istorică, respectarea cu strășnicie a

literei textelor lui Galen, i-au făcut pe istorici să vadă în ultimul mare medic roman un pisc al rigidității, neobservînd că această imuabilitate i-a fost acordată destul de tîrziu, după ce s-a constatat că încercările inițiale de a merge mai departe au fost zadarnice. Teofrast înțelesese toate acestea și, mai mult decît greșelile lui Galen, îl irita cultul acestui mare medic al antichității, mort de aproape 1 500 de ani, care, dacă ar mai fi trăit, dacă ar fi înviat, fără îndoială că ar fi fost împiedicat de către adepții lui, profesorii facultăților europene de medicină, să-și îndrepte singur greșelile. Teofrast înțelesese că acești profesori nu pricepeau nimic din Galen, că, prin metoda lor pedagogică, distruseseră posibilitatea discipolilor de a-l înțelege, că nu se realiza decît o memorizare automată, lipsită de asimilare rațională, și se hotărî să lupte pentru redescoperirea și înțelegerea corectă a ilustrului savant. Și, cît va fi nevoie, pentru corectarea scrierilor lui. Se convinsese că există multe inexactități în opera lui Galen și că aceste erori erau pe punctul de a împiedica progresul în medicină, progres pe care remediile aduse din Noile Indii și de pe alte meleaguri îndepărtate îl cereau, ca și avîntul luat de alchimie, astrologie și toate artele nobile și științele secrete.

Lupta cu profesorii i se păruse de la început inegală, sortită eșecului. Chiar dacă silința îl ajutase să cunoască, cuvînt cu cuvînt, toată știința lui Galen și a altor învățați, era prea tînăr, iar profesorii erau prea mulți. Trebuia să mai citească încă destul, și nu numai medicină, trebuia să se inițieze de la aceia care nu-și transmit știința decît prin viu grai și numai acelora care o merită, care cred puternic în ea și nu urmăresc s-o folosească într-un mod abuziv, pentru satisfacerea unor plăceri meschine, a orgoliului lor.

De cîteva luni, Teofrast venise la Würzburg, unde — la mănăstirea Sfîntului Iacob — abatele Ioan Heidenberg, faimos sub numele de Trithemius von Sponheim, se ocupa intens cu științele secrete și cu aspectele secrete din unele științe folositoare tuturor oamenilor, datorită părților lor neinițiatice. În afară de medicină, Teofrast studia, ca învățăcel al lui Trithemius, chimia (de fapt, alchimia), mistica, magia și morala.

„Elixirul vieții" era doar una dintre problemele alchimiei, dar Teofrast considera că întreaga chimie poate sluji medicinei, că, dacă o anume substanță poate avea proprietatea de a birui moartea, o sumedenie de substanțe sînt în măsură să vindece sau să amelioreze o serie de boli. Medicina va rămîne, în permanență, preocuparea esențială a lui Teofrast și toate studiile întreprinse „pe lîngă" medicină vor fi, în ultimă instanță, demersuri pentru dezvoltarea medicinii pe făgașul maximei eficiențe. Aici, la Würzburg, a studiat scrierile lui Hipocrate și i s-au părut extrem de raționaliste. Și-a dat seama că nu de la Hipocrate se poate desăvîrși arta vindecării, că acesta elaborase un sistem rotund, fără fisuri, în care nimic din partea vizibilă a edificiului logic nu era de crezut, adică de corectat, de perfecționat. A avut atunci un prim moment de disperare metafizică, un moment de panică a cunoașterii, din care a căutat să iasă studiind mai ales magia și mistica. A opus ceva mai seducător rațiunii, dar a inițiat astfel un lung lanț de greșeli, din care l-au salvat, pînă la urmă, devotamentul nelimitat față de omul bolnav și tentativa, reușită, de a subordona chimia medicinei. Studiile lui din domeniul științelor nemedicale, care vor prinde contur mai tîrziu, i-au lărgit orizontul cultural pînă dincolo de limitele medicinii, în toate direcțiile, inclusiv în profunzimile gîndirii pure.

În 1510, Europa era în mare fierbere. Cărți și manuscrise circulau liber și clandestin, cu riscuri mai mari sau mai mici, pentru autori, editori și cititori, în universități, ca și în mănăstiri. Trecuseră 16 ani de cînd Pico della Mirandola, umanist și vrăjitor (aceste două profesiuni atît de antagoniste trei secole mai tîrziu erau pe atunci frecvent dubla preocupare a unui singur om), fusese otrăvit de către Savonarola, întrucît refuzase să intre în ordinul sfîntului Dominic. Era o epocă tulbure în care toți oamenii, obișnuiți de veacuri să fie fataliști, deveniseră suspecți pe nesimțite. Și, indiferent dacă încercau să-și rupă această etichetă sau se străduiau, stimulați eroic, s-o merite, ei rămîneau suspecți, adică la dispoziția, la cheremul bisericii. Era greu să nu te apuci de vrăjitorie, cînd cea mai mare erezie era considerată nu necredința în Dumnezeu, ci necredința în vrăjitorie.

Marile figuri ale Renașterii descoperă poporul. Il numesc uriașul cu cap de copil și încearcă să-l seducă cu speranța de a-l putea manevra, indiferent dacă sînt artiști, savanți, clerici sau reformatori. A-l seduce înseamnă, pentru unii, a-l înspăimînta. Astfel, Hieronymus Bosch considera și afirma că artistul e un posedat și voia să schimbe ceva prin rîsul, sau mai bine-zis, prin rînjetul rațiunii. Pe măsură ce Teofrast cunoștea tot mai mulți oameni celebri, era dezamăgit de nivelul cultural al acestora și exigențele lui creșteau necontenit. Acesta a fost marele lui noroc și ghinion : a fost de o intransigență necruțătoare, din ce în ce mai mare, față de toți bărbații iluștri pe care i-a cunoscut. De aceea, nici n-a putut rămîne prea mult timp în vreun loc. Exigența lui viza, cu precădere, informația, adică ceea ce știa un profesor, din ceea ce s-ar fi cuvenit să știe, din ceea ce era de știut, dintr-un întreg ale cărui margini erau învăluite în ceața neștiutului. În domeniul medicinei, a fost întotdeauna greu să știi cît trebuie. A ști cît trebuie presupune absența bolii în jur, pentru că numai asta confirmă că în cunoștințele medicului nu există nici o fisură. Teofrast considera că, întrucît totul poate fi știut, totul trebuie știut. N-ar fi acceptat pentru nimic în lume ideea că mai sînt necesare cîteva secole pentru a se rezolva problema sifilisului, sau a tuberculozei, sau a oricărei boli care secera, în vremea aceea, mii și milioane de vieți. Nu conta faptul că în teologie, sau în filozofie, există controverse. Nici un om nu murea din cauză că în știința logicii existau anumite capitole insuficient lămurite. Dacă ar fi fost artist, pictor sau literat, Teofrast n-ar fi avut poate neliniștile, spaimele pe care le-a avut ca savant. Nu putea să-și imagineze viitorul. Prezentul îi cotropea cu atîta violență simțurile și gîndirea, încît nu-și putea imagina nici ziua de mîine, oricîte descoperiri și invenții epocale ar fi reușit să împlinească. Își dădea seama că toate studiile lui de teologie pură, completate sub îndrumarea profesorului Jakob Sprenger, discipol al celebrului predicator Dionysius din Hertogenbosch, nu-l duceau nicăieri, nu-i erau de nici un folos. Și totuși, învăța, căuta peste tot în speranța că va întîlni formula magică, ideea, concepția care să-l facă stăpînul absolut, unul dintre stăpînii absoluți, ai tainei vieții veșnice. Era, într-un fel,

un eretic, pentru că urmărea să nege moartea, să amîne la nesfîrșit momentul judecății din urmă, să facă inutile Cerul și Iadul.

Magistrii magiei nu voiau să inițieze pe nimeni. Se predau în universități cursuri de demonologie, pentru a căror însușire studenții trebuiau să rețină numele și funcția a mii de demoni. Zeci și sute de tratate, zeci de mii de pagini nu reușeau să-l facă pe cititor stăpînul nici al celei mai neînsemnate forțe supranaturale. Însă maeștrii ziceau că nu pot mînui aceste forțe decît cei pregătiți să le stăpînească. Și exemplificau cu mii și mii de vrăjitoare analfabete, arse pe rug pentru folosirea unor forțe necurate, deși aceste vrăjitoare nu știau numele nici unui demon, dar erau apte să supună aceste forțe și să ordone acestor demoni. Teofrast voia să vindece oamenii bolnavi cu ajutorul demonilor, să stăpînească magia albă, care duce la Dumnezeu, fiind sub ocrotirea binefăcătoare a lui Solomon, și nu magia neagră, rea, care duce la diavol, fiind sub ocrotirea nefastă a lui Simon magul. Rămăsese un tînăr pirpiriu, cu picioare strîmbe, disprețuit de către colegi pentru fizicul lui și din cauza intelectului său strălucit. Invidierea anumitor calități se maschează adesea prin disprețuirea exagerată a unor defecte, cu atît mai înverșunată cu cît aceste defecte stimulează dezvoltarea calităților invidiate.

În curînd avea să se împlinească un an de cînd Teofrast studia la Würzburg. Într-o duminică după-amiază, se întîlni pe malul Main-ului cu abatele Trithemius, în ochii căruia, la ultimele seminarii, cînd se înflăcărase și pusese întrebări constrîngătoare, citise un început de spaimă. Abatele nu-l zări în prima clipă. Mergea încet, cufundat în gînduri. Cînd îl văzu pe Teofrast, nu mai avea cum să-l ocolească. Elevul începuse să se plictisească la Würzburg. Citise toate cărțile din biblioteca mănăstirii, știa pînă la ce limite poate discuta cu orice profesor. Și chiar dacă unii cunoșteau totul în domeniul lor, pe Teofrast nu-l interesa orice. Era setos, pe atunci, să aprofundeze chimia și magia, ori abatele Trithemius preda tocmai aceste două științe. După ce-și salută respectuos magistrul, discipolul reluă o veche discuție, hotărîndu-se în sinea lui ca, dacă nici acum curiozitatea nu-i va fi satisfăcută, să plece în altă parte, oriunde, undeva

unde vor fi existînd profesori mai pricepuți, care să-l poată învăța mai multe.

— Ilustrissime magistre, începu Teofrast șirul întrebărilor, am găsit printre manuscrisele aflate în mănăstirea Sfîntul Iacob patru dintre cele douăzeci de scrieri ale ilustrului doctor Albert cel Mare. Trei dintre cărți sînt de chimie, iar a patra e chiar *Micul Albert*, în care sînt consemnate cîteva formule magice cu care nu am reușit să obțin efectele promise. De ce oare? Dacă am ajuns să citesc acest grimoriu [1], înseamnă că meritam să fiu învestit cu puteri supranaturale.

— Dragul meu, răspunse rar Trithemius, nu oricine poate ce vrea și ce merită. Sînt cazuri în care o inițiere bine intenționată poate avea mai tîrziu efecte catastrofale. În cele mai multe cazuri, astfel de situații se consumă ca posibilități neîmplinite. Nu trebuie să uităm că singurul atotputernic este Dumnezeu, care uneori dă, alte ori, nu, după cum îi e voia, a cărei supremație o recunoaștem cînd afirmăm în rugăciune: „Facă-se voia Ta".

— Ar putea să mă lase să vindec acum bolnavi și să intervină numai dacă aș vrea să fac rău, dacă m-ar proteja.

— Face cum vrea și nu stă în puterea noastră să-l judecăm.

— Se spune că și dumneavoastră puteți săvîrși anumite lucruri pe care oamenii obișnuiți nu le pot împlini.

— Uneori, da. Alteori, nu. După cum vrea Cel de Sus. Totul se întîmplă după cum vrea Dumnezeu, iar El nu ascultă de nici o lege.

— Deci, dacă am obținut o vindecare miraculoasă folosind formule magice, înseamnă că repetarea unei asemenea vindecări stă cu regularitate în puterea de decizie a lui Dumnezeu?

— Desigur. Noi nu putem decît ceea ce vrea El și numai atunci cînd vrea El.

— Asta n-o pot accepta!

[1] Culegere de formule secrete care-l învestesc pe rostitorul lor cu puteri supranaturale. Sînt cunoscute, în afară de *Marele* și *Micul Albert, grimoriul papei Honorius, marele grimoriu, urmat de cheia lui Solomon, Dragonul roșu, Venus magica*, operele lui Cornelius Agrippa etc.

— Numai dacă Dumnezeu își întoarce fața de la tine și te hărăzește flăcărilor veșnice ale iadului, ai putea culege constant roadele legilor făcute de Dumnezeu, ca să-și arate puterea nelimitată, păcătuind de fiecare dată cînd folosești acțiunea acestor legi nefăcute pentru tine.

— Nu, omul nu poate fi atît de mic. El trebuie să aibă anumite certitudini, la îndemîna sa.

— Omul a fost făcut de Dumnezeu, după chipul și asemănarea Sa, dar omul nu e Dumnezeu și cu cît vrea și reușește să semene mai mult cu Dumnezeu, cu atît e mai vinovat și se va chinui mai tare pentru a-și ispăși trufia.

Pînă la aceste cuvinte își vorbiseră stînd cu fața spre apele Mainului. Cînd și cînd, o rădăcină rostogolindu-se la vale pe apele învolburate, le distrăgea atenția de la subiectul discuției lor. Teofrast se enervase, abatele părea imposibil de clintit din resemnarea lui. Discipolul își luă de braț magistrul și începură să meargă în sensul rîului. Nu mai putea sta pe loc. Era tulburat, nu-și putea face ordine în gînduri. Îi trecu prin minte, o clipă, să-i expună abatelui ce a adăugat formulelor din grimoriu, pentru a obține vindecarea, să-i vorbească despre cauzele naturale pentru care credea că n-a mai reușit în alte trei împrejurări similare să salveze bolnavii. Era însă mai prudent să tacă. Se spuneau atîtea despre abate... Unii ziceau că e un mare magician, care încheiase pactul cu diavolul și participa frecvent la sabaturi. Alții — că nu-i decît un șarlatan și că stăpînește numai o falsă magie, adică o magie neputincioasă, nici o magie. Așa-zisa lui modestie era, după aceștia din urmă, o cursă și suportul logic al finalului: „Eu ți-am zis de la-nceput", care-l scăpa de repercusiuni neplăcute din partea celor care-l plătiseră să vindece, să omoare de la distanță, să facă și să desfacă. De aceea, discipolul nu-i vorbise nici despre scrierea secretă pe care o inventase și care ascundea și ușura, în același timp, înțelegerea și memorizarea. Alfabetul secret tăinuia pentru profani și le era de ajutor inițiaților. Vechii greci, caldeenii, asiro-babilonienii, învățații vechilor evrei și chiar neștiuții stăpîni ai vremurilor mai noi foloseau asemenea alfabete. Se vorbea, din cînd în cînd, că pămîntul s-a deschis într-o chilie dintr-o mănăstire și cel mai neînsemnat călugăr a dispărut cu tot ce avea. Uneori, rămînea o foaie, două acope-

rite cu semne misterioase imposibil de descifrat. Şi totuşi, Teofrast simţea că trebuie să vorbească, să spună ce-a reuşit, ce vrea, ce trebuie să mai găsească. Dar nu acum. Cînd va pleca de aici, cînd se va convinge că aici nu mai poate învăţa nimic, cînd va constata că nici un bolnav nu va mai avea taine pentru el. Teofrast observase că fiecare regiune, cu clima ei specifică, predispune la anumite boli. În curînd, simţea asta, dacă abatele Trithemius e într-adevăr un şarlatan, cum începuse să creadă, va pleca de aici şi îi va spune atunci abatelui, înainte de plecare, şi despre panaceul universal, care trebuie să stea, pentru a acţiona, în acelaşi timp, în bolnav şi în medic, şi despre scrierea lui secretă, fără s-o divulge, bineînţeles, ca să nu-şi piardă puterea. Deocamdată, renunţă să continue discuţia, îşi luă rămas bun de la magistru şi se îndepărtă în direcţia opusă drumului obişnuit al plimbării de duminică a abatelui.

Popas în Carintia

Pe drumul dinspre mănăstirea benedictină a Sfîntului Andrei, în acea dimineaţă de aprile a anului 1511, oricine ar fi putut vedea venind un tînăr scund, slab, încins cu o spadă imensă, din acelea cum se spune că mînuiau altădată cavalerii Mesei rotunde. Deşi oricine ar fi putut să-l vadă, nu-l zări decît abatele Ulrich Pfinzing, poet şi perceptor, care, în sihăstria abaţiei sale, povestea într-o carte, care urma să fie foarte apreciată, isprăvile vînătoreşti ale împăratului Maximilian.

Rapsozii au cîntat mult Carintia cea umbroasă şi răcoroasă, cu vegetaţia ei aproape luxuriantă, cu lacurile şi pîrîurile ei limpezi, cu codrii plini de păsări cîntătoare, care stîrneau o bucurie tihnită atît în locuitorii ei, cît şi în călătorii pe care paşii îi purtau pe acele meleaguri. Teofrast cunoştea bine Carintia. Mai făcuse drumul acesta, într-o toamnă, cu aproape nouă ani în urmă, cînd tatăl său se stabilise la Villach. Nu venea acum de la Einsiedeln, ci tot din munţii Tirolului, unde, într-o mină, începuse şi el să muncească pentru a-şi agonisi cele necesare traiului, dezamăgit că nu mai avea ce învăţa. Luni de zile cercetase minereurile, în calitate de chimist, şi fusese, în acelaşi timp, medicul bieţilor mineri. Ajunsese, cu această ocazie, la concluzia că omul trebuie să cunoască, în domeniul ştiinţei, îndoiala. Fusese foarte greu, pentru că era însetat de certitudini şi avea tăria să le dobîndească şi să le apere. Se ridicase, în cercetarea misterelor vieţii, sănătăţii şi lumii, la un nivel de care certitudinile erau încă prea departe, pe un tîrîm în

care nu putea pătrunde decît închipuirea. Aflase de mult că certitudini furnizează numai realitatea concretă. În copilărie, învățase istoria țării sale. Era mîndru că se născuse în Schwytz, cantonul care, unindu-se cu Uri și Nidwalden, la 1 august 1291, a constituit nucleul Confederației Helvetice. Doi ani mai tîrziu, Nidwalden s-a unit cu Obwalden, luînd numele de Unterwalden. A urmat înfrîngerea Habsburgilor la Morgarten, la 9 decembrie 1315, și alierea cu Lucerna, Zürich, Zug, Glarus... Din 1330 se vorbește despre Elveția, care, în 1353, număra 8 cantoane. Toate astea erau certitudini, dar nu alinau nici o boală.

Teofrast își refăcuse forțele la Lavantal și acum plecase mai departe, hotărît să nu se oprească pînă la Viena, capitala faimoasă a cărei Universitate avea să împlinească, peste patru ani, o sută cincizeci de ani. Hotărîrea asta o luase dis-de-dimineață, înainte de a ajunge la mănăstirea Sfîntului Paul, nude-și vedea cucernic de treburile lui abatele Ulrich Pfinzing. Abatele Ulrich ieșise în dimineața aceea să caute cîteva frunze de mătrăgună, spre a liniști durerile și a grăbi vindecarea rănilor unui vînător lovit de un mistreț și adus de tovarășii săi la mănăstire.

Întîlnirea celor doi ar fi putut părea oricui întîmplătoare. Dar amîndoi știau că nimic nu este întîmplător și că din orice se poate învăța. Teofrast află repede scopul plimbării abatelui și-i spuse :

— Știam că mandragora servește la tratarea gutei și la alinarea suferințelor fizice, provocînd chiar un somn profund, în cursul căruia bolnavul nu simte aproape nimic. Mai știam că mandragora se folosește pentru scoaterea vîrfurilor de săgeată neotrăvită din rănițli în lupte, fără ca aceștia să simtă, în timpul somnului provocat de această plantă.

— Ca să putem folosi așa cum trebuie o plantă vindecătoare, trebuie să cunoaștem toate efectele acelei plante. Văd că ai reținut cîteva, consemnate încă de Hipocrate, părintele medicinii. În doze foarte mici, mandragora liniștește spaimele și omoară tristețea ; crescînd treptat doza, observăm următoarele efecte : mai întîi apare o neliniște, însoțită de creșterea pupilei și nesuportarea luminii prea intense ; apoi, cel ce ia mai multă mandragoră se liniștește, adoarme, dacă doza e încă mai mare, atît de profund, încît poate fi tăiat și cercetat pe dinăuntru. Dacă are o rană dureroasă, ungînd-o cu mandragora, rana nu-l mai doare. Dar se și vindecă mai repede și se dezumflă, dacă locul e umflat. Este și un remediu pentru durerile de oase și articulații, în reumatism și în acea artrită a mîinilor, picioarelor și genunchiului, întîlnită, mai ales, la oamenii deștepți și bine hrăniți. Din cele mai vechi timpuri, inițiații dau mandragoră în colici, astm și tuse convulsivă, pentru că are un efect spasmolitic. În sfîrșit, mandragora este cel mai vechi afrodisiac. Cred că știi că unul dintre numele zeiței Venus este Mandragoritis. Pentru visele pe care le dau, fructele de mandragora mai sînt numite, în unele ținuturi, merele diavolului. Știai ?

— Nu tot ceea ce mi-ai spus, prea învățatule.

— Asta încă nu este mare lucru. Totul e explicația, interpretarea care trebuie dată, care trebuie să fie cea corectă.

— Cum se explică toate aceste proprietăți ale mandragorei ?

— Vezi tu, mandragora are tendința să liniștească, să calmeze, să amorțească. Nimic nu ia, fără să dea. Nimic nu acordă ceva, fără să lipsească de altceva. Chiar și dozele, din orice plantă sau substanță care dau moartea, iau viața în schimb. Sau poate preferi să spui invers : iau viața și dau, în schimb, moartea.

— Dar mandragora produce și agitație, confuzie, delir și halucinații.

— Desigur, dă toate astea pentru că ia ceea ce umple un moment din realitate : durere, spasm, spaimă, tristețe... Scoate omul din realitate și-i dă întîi iluzii, apoi ceea ce nu există în realitate : halucinații. Omul care a luat mandragora vede și simte lucruri care nu există în realitate. Deci primește un delir trecător, preferabil durerii trecătoare.

— Asta nu este magie, spuse Teofrast.

— I se spune totuși magie. Dar în locul cui îi e dată omului magia ? Ce i s-a luat ?

— Nu știu încă. Nu m-am gîndit niciodată. Nu credeți în magie ?

— E prea periculos să nu crezi. Pentru liniștea sufletului meu, spun că și eu cred în magie. Ea ne-a fost

dată în lipsa unor explicații științifice. Magia nu e știință, nu e nici artă, este credință. Niciodată nu are nevoie de argumente. Oamenilor fricoși nu le trebuie dovezi constrîngătoare. Preferă să creadă, sperînd că nu există.

— Eu sper că există.

— Ești prea tînăr, zîmbi abatele. Dai excesul de curaj al inconștienței vîrstei tale, pentru niște certitudini iluzorii. Nu tu, ci vîrsta ta crede în magie.

— Iartă-mă, prea înțeleptule, dar cred cu toată puterea în magie. Știu ce este, am văzut, am dovezi.

— Pentru că nu ne-aude nimeni, pot să-ți spun că magia este o invenție, un mod de a masca ceea ce nu cunoaștem, o mulțime de coincidențe tulburătoare...

— Dar există forțe necunoscute, sînt sigur.

— Bineînțeles. Dar e corect să le numim magie și să le dăm o explicație magică, atunci cînd, de fapt, trebuie să existe o explicație științifică, naturală, mai mult sau mai puțin ascunsă, care astăzi ne scapă, dar peste o sută sau două sute de ani va fi precis găsită ? Nu te gîndești că spunînd „magie", întîrziem, poate cu secole, o serie de descoperiri ?

— Vreau să stăpînesc magia și să o scriu, s-o las urmașilor. Nu e obligatorie întîrzierea.

— Ba da. Magia e un drum greșit. E, poate, mai fertil pentru gîndire să îndrepți greșeli, decît să mergi și să călăuzești direct pe drumul cel bun, dar ca economie de timp...

— În fond, spuse Teofrast, dacă magia e rătăcire, nu știință, și eu nu cred că e rătăcire, s-ar pune problema doar să se înlocuiască prin adevăruri reci și demonstrații raționale, ceea ce nu este exact, corect, științific. Cele mai luminate minți ale vremii noastre cred în magie. E singura cale de a progresa acum, cînd n-avem de unde apuca știința rațională, pentru a o împinge înainte.

— Sînt învățați care caută.

— Dar cunoști dumneata, părinte, într-adevăr magia ?

— Am învățat-o cînd eram de vîrsta ta și am văzut și miracole, dar niciodată tehnicile recunoscute ale magiei n-au produs aceste miracole. Am văzut babe proaste și analfabete care aduceau și goneau bolile, nefericirile, bucuriile, fără să știe să citească, fără să fi urmat vreun curs de magie sau măcar de demonologie.

— Asta nu infirmă magia.

— Asta arată că există neștiute forțe, că a le spune magie nu înseamnă nimic. Tot ceea ce se întîmplă în natură este un mister : ziua și noaptea, anotimpurile, viața și moartea, valurile oceanului, norii și zăpada. Toate transformările ascultă de niște legi pe care, înainte de a le stăpîni, de a putea să le ordonăm să acționeze sau să nu intre în acțiune, trebuie să le cunoaștem.

— Cu ultima idee sînt cu totul de acord. Asta și urmărește magia : să stăpînească, să controleze, să modifice toate fenomenele naturale. Să creeze fenomene care în natură nu se petrec.

— Dă-mi un exemplu și-o să-ți demonstrez că orice se poate petrece în natură.

— De pildă, viața fără de moarte. Elixirul vieții.

— Poate că încetinind viața, o putem prelungi foarte mult. Poate că încremenind viața îi putem da durata veșniciei. Ai auzit că s-au găsit semințe care au încolțit și au dat plante după ce stătuseră mii de ani ca semințe ?

— Asta n-are nici o legătură cu elixirul vieții.

— Despre elixirul vieții nu se știe nimic mai mult decît că-i o dorință. De unde știi că nu-i o interpretare greșită a celor pe care ți le-am spus adineauri, o exagerare, o dorință deșartă ?

— Văd, prea învățatule, că, indiferent de opinia pe care o ai despre magie, aș putea afla de la tine multe lucruri despre plante și, poate, și altele. M-ai primi cîtăva vreme să-mi luminezi mintea ? Eu sînt acum în drum spre Viena și n-aș zăbovi prea mult. N-aș vrea să te stînjenesc în meditație, dar, luminîndu-mă, faci o faptă creștinească.

Teofrast nu stătuse niciodată prea mult pe gînduri, cînd fusese vorba să ia o hotărîre. Nici acum nu făcu altfel. Viena putea să mai aștepte, dacă aici era rost să afle lucruri neștiute încă de el. Îi părea bine că avea prilejul să mai zăbovească puțin în Carintia, să mai exerseze puțin și mînuirea spadei pe care doctorul Wilhelm i-o încredințase, emoționat, cu o săptămînă în urmă. N-ar fi dorit s-o scoată vreodată din teacă, ca să-și apere pielea. Știa că medicii nu erau atacați de bandiți, dar și că nu putea conta pe forța lui de a argumenta, în fața unor brute. Simțea că va ajunge să stăpînească magia în ase-

menea măsură, încît să nu mai aibă nevoie de vreo altă armă. Dar pînă cînd spada i-ar fi devenit un ornament, un însemn al puterii și al onoarei lui de om, un simbol ocrotitor al adevăratei lui puteri, s-ar fi putut întîmpla să fie constrîns s-o folosească așa cum se obișnuia.

Abatele Ulrich îl privi cercetător, ca și cînd de-abia în clipa aceea l-ar fi văzut, și-i spuse :

— Să știi că eu, acuma, sînt mai mult poet. Dar, în sfîrșit, va fi un prilej să nu-mi uit știința. Și-o faptă creștinească. Poți rămîne. Vom găsi un acoperiș pentru tine, la mănăstire. Dar, ca discipol, nu admit să mă contrazici. Poți să-mi pui numai întrebări care ți-ar spori înțelegerea.

— Cunosc regula, părinte, nu-ți face griji ! Îți mulțumesc. N-o să te stînjenesc prea mult timp.

— Du-ți bagajul la mănăstire, mai spuse abatele. Într-o oră, două mă întorc.

Teofrast se gîndi un moment, înveselit, că l-ar converti pe abate. Dar își dădu seama că, deși știa multe, putea încă prea puțin. Oftă, și bagajul din spate i se păru mai greu.

Viena, prima dragoste

Teofrast a rămas la mănăstirea Sfîntului Andrei mai mult decît dorise inițial. Peste tot pe unde ajunsese stătuse cîteva luni, indiferent dacă voise să rămînă numai două, trei săptămîni, sau chiar cîțiva ani buni. În cîteva luni te obișnuiești perfect cu locul, cu atmosfera, cu oamenii, afli ce gîndește fiecare, ce știe fiecare, ce poate cunoaște fiecare. Și atunci, nu mai are nici un sens să rămîi, pentru că, în acest caz, să rămîi înseamnă să te lupți zadarnic ca să schimbi ceea ce nu se poate schimba. Într-o asemenea situație, singura soluție este schimbarea decorului, de fapt, părăsirea oamenilor în mijlocul cărora trăiești, înlocuirea lor cu niște necunoscuți a căror descifrare îți ia, în cel mai bun caz, cîteva luni, timp în care afli tot ceea ce știu ei în plus față de tine.

În 1511, Viena era un oraș mare, o cetate deja rîvnită de multe seminții. Turcii aveau s-o asedieze curînd. Teofrast a ajuns aici primăvara, în ultima duminică în care, în capela din Hofburg, zidită de Frederic al III-lea, cînta vestitul cor de băieți Wiener Sängerknaben, creat de împăratul Maximilian, printre alte împliniri artistice menite să înfrumusețeze viața, Viena, și viața la Viena.

Poate că la Viena s-ar fi apropiat Teofrast de arte, sau și-ar fi desăvîrșit pregătirea medicală, în bibliotecile și amfiteatrele de aici, cum n-ar fi avut prilejul în altă parte, dacă în acel renăscător aprilie nu s-ar fi îndrăgostit. Setea lui de cunoaștere îl făcuse să fie receptiv față de tot ceea ce era nou, față de tot ceea ce-l încon-

jura. Casele și palatele Vienei, Dunărea, pădurile, bisericile, totul acționa tumultuos asupra simțurilor avide ale lui Teofrast, cîștigîndu-i admirația, entuziasmul, furia, după cum era cazul. Tînărul ucenic într-ale medicinii era dornic să afle tot, să știe tot și să facă ceea ce nici un om nu era încă în stare să săvîrșească : să vindece orice boală, să biruie moartea. Pentru a-și realiza visul, nu se sfia să învețe de la oricine, de la medici, de la călugări, de la magicieni ori de la vrăjitoare. Pînă la el, învățații urmăreau să-și însușească dogma, memoria fiind facultatea spirituală cea mai prețuită. Teofrast se străduia să înțeleagă pentru ca să poată gîndi apoi original, să împingă mai departe marginile cunoașterii. Era încredințat că sînt oameni care știu mult mai mult decît se serie în cărți. Inevitabil, nu avea mare încredere în cei care scriau cărți. Chiar dacă știau, nu voiau să spună tot, ca acel faimos Cornelius Agripa, pe care frica de rug îl făcea fără îndoială să nu dea toate cheile științei sale secrete. Chiar dacă, prin vrajă, flăcările nu i-ar fi provocat nici un rău, ce-ar fi putut face după ce toată lumea ar fi aflat asta ?

Pe o străduță îngustă, între Universitate și Prater, Teofrast găsi un bătrîn înțelept care, fără a avea o bibliotecă prea vastă, învățase, cutreierînd lumea în lung și-n lat, zeci de ani, tot ceea ce se putea afla. Chiar dacă nu era dispus să spună tot, drumul îl arăta oricui, socotind că astfel nu greșește. Era destul de mult, dar Teofrast spera să fie găsit vrednic pentru a primi mai mult decît atît. El știa drumul din copilărie, de la Trithemius, de cînd învăța la Würzburg. Singura lui vină era că nu avea destulă răbdare. Dar știa că nimeni nu află marile taine, pentru a face rău știindu-le. Numai aceia care fac bine află și devin astfel mai puternici. Verificarea cere multă prudență. Și chiar dacă bătrînul mag era dispus din prima zi să-i arate o sumedenie de rădăcini cu puteri miraculoase în combaterea oboselii și a durerilor, extrem de tîrziu, poate că abia după zeci de ani de devotament dovedit și verificat, ar fi fost convins că nu greșește încredințîndu-i formulele sacre ale kabalei, pe care le păstra în cutele cele mai secrete ale gîndirii lui, pentru a scăpa, în mare nevoie, de o nemeritată suferință, care i-ar fi făcut rău nu numai lui, ci și prestigiului atotputernicelor cuvinte. Chiar viața bătrînului n-ar fi însemnat nimic pe lîngă securitatea formulelor sacre, pe care le dobîndise, fiind vrednic, și pe care le-ar fi transmis numai unuia asemănător cu el, sau ar fi trecut cu ele în lumea umbrelor, urmînd ca acela vrednic să le depoziteze în memoria lui să le capete, dacă nu prin învățare, prin revelație în timpul somnului. O serie de mici taine, alinarea durerii, citirea bunului sau răului viitor apropiat, prevestirea recoltelor, le deprinsese și tînăra nepoată a bătrînului, frumoasa Gertrude. Dar ea nu avea decît 20 de ani, iar mintea de femeie nu era socotită vrednică de a primi marile taine, atîta vreme cît femeia putea naște, înfăptuind, astfel, prin compensație, unul din marile miracole din natură. Teofrast auzise la Universitate vorbindu-se despre frumoasa prezicătoare și despre bunicul ei. Înțelese repede că fata nu știa mare lucru, dar se îndrăgosti de ea fără să vrea, dobîndind brusc certitudinea că avea ochii cei mai limpezi și mai albaștri, mersul cel mai mlădios, sufletul cel mai curat, vocea cea mai melodioasă. O urmărea de cîte ori o vedea trecînd pe sub bolțile Universității, unde venea să urmărească cursurile de demonologie pe care le comenta apoi, avea să afle mai tîrziu, cu bunicul ei. Și alți studenți erau fermecați de frumusețea Gertrudei. Ea însă nu avea ochi pentru nici unul dintre ei. Își adora bunicul și se străduia să știe cît mai mult. Pentru bătrîn, nepoata era legătura lui cu lumea. Magul nu vorbise cu multă lume în secolul care începuse de unsprezece ani ; era foarte rar văzut în preajma catedralei Sfîntului Ștefan. Cînd Teofrast l-a zărit, doi bărbați comentau, nu departe de el, că bătrînul nu mai ieșise din casă de trei ani. Bătrînul privea insistent deasupra schelei de lemn, ca și cînd ar fi avut în față imaginea integrală a domului așa cum avea să arate în veacurile viitoare. Teofrast înțelese că magul e foarte bătrîn, i se părea că fusese născut cu secole în urmă și că avea să trăiască încă secole, pînă cînd catedrala va fi gata. Nu era la prima lui intuiție uimitoare, inexplicabilă pentru restul lumii. După o săptămînă, zărind-o pe Gertrude, s-a apropiat de ea și i-a vorbit pentru prima dată :

— Ți-am văzut bunicul privind domul. Mai are încă mult de trăit. Să-i spui că-i știu secretul. Mă cheamă Teofrast von Hohenheim și sînt mag și medic.

Gertrude îl ascultă pe jumătate absentă pe omul acela foarte tînăr, al cărui păr începuse să se rărească, și trecu mai departe, fără să-i răspundă nimic. Dar după trei zile, ea fu aceea care-i căută drumul.

— Bunicul vrea să-ți vorbească, urmează-mă ! murmură trecînd pe lîngă el, fără să se oprească.

În primul moment, Teofrast avu impresia că a auzit rostite cuvintele pe care și le dorea nespus și ezită puțin. Apoi, se gîndi că, oricum, aceste vorbe erau o invitație rîvnită, pe care nu putea să n-o primească, și porni după Gertrude. În mai puțin de o jumătate de oră, era în fața bătrînului, pe care-l salută cu mult respect și i se recomandă în cîteva cuvinte. Îi povesti că e fiu de medic din Einsiedeln, că a studiat la școala Függer-ilor din Schwatz, apoi la mănăstirea Sfîntului Iacob din Würzburg și la mănăstirea Sfîntul Andrei din Lavantal. Își lăudă profesorii fără să-i numească, pentru că le preamări virtuți pentru care, pe atunci, singura răsplată era rugul. Vorbi puțin despre putința de a citi gîndurile oamenilor și despre dorința lui de a aduna gîndurile fără stăpîni știuți. Spuse că, după ce citise sute și sute de scrieri, ajunsese la concluzia că tot mai multe gînduri rămîn fără stăpîn, că în cărți nu se găsește mai nimic din ceea ce este important, despre ceea ce înseamnă adevărata putere, puterea pe care nimeni nu ți-o poate lua. Bătrînul îl ascultă atent, apoi păru puțin dezamăgit. Teofrast adăugă că puterea nu o înțelege drept o sursă de avantaje față de semeni, cît drept un izvor de ameliorări nelimitate ale propriului suflet și spirit. Nimeni nu poate dobîndi și păstra puterea, folosind-o spre a face rău. Așa ceva nu poate dura și, în nici un caz, nu poate rămîne. Bătrînul îi răspunse că nu s-a gîndit niciodată la putere și că toți care au rîvnit-o erau tineri și n-au știut ce să facă cu ea dacă, abili fiind, au dobîndit-o. Unul dintre motivele pentru care bătrînul nu mai ieșea din casă îl constituia frica de a nu se întîlni cu oameni puternici, puși pe distrugere. Ultima călătorie bătrînul o făcuse cu aproape douăzeci de ani în urmă, în 1494, la Florența, pentru a încerca să-l salveze pe Pico della Mirandola. Acest tînăr vrăjitor, otrăvit la nici treizeci de ani, era celebru din adolescență prin cultura lui vastă. Se spunea că știa

totul despre orice. Nu s-a putut totuși opune suprimării lui de către Savonarola. A plătit cu viața refuzul lui. Faptul că totul se plătește, continuă bătrînul, nici nu mă consolează, nici nu mă lasă să cutreier fără nici o treabă străzile, orașele.

Teofrast îi ceru bătrînului să-l accepte ucenic, spunîndu-i că-i știe secretul, în legătură cu turnul din nord, imposibil de înălțat, al catedralei Sfîntului Ștefan. Magul îi răspunse că e prea bătrîn pentru a putea învăța pe alții, că a început să uite și asta îl îndurerează mult, pentru că avea ce uita. Nepoata, Gertrude, nu învăța nimic de la bătrîn. Îl ajuta la gospodărie și se descurca singură cu învățătura. Mergea la Universitate după cîte o carte, căci, pe atunci, femeile nu aveau dreptul să studieze cursurile și îi plăcea foarte mult să studieze. El nu mai putea învăța pe nimeni nimic. Și nici nu știa la cine să-și îndrume nepoata, pentru că studiile de magie erau interzise și se pedepseau ori de cîte ori erau descoperite, prin arderea pe rug. Și nici n-ar fi vrut ca Gertrude să afle și să stăpînească științele secrete. Asta era treabă de bărbat. S-ar bucura ca tînărul medic să ajungă să știe mai mult decît știuse el, dar, după privirile pe care le aruncă nepoatei, considera că nu e tocmai apt. Teofrast îi aminti de viața de familie a lui Pitagora. Bătrînul îi spuse că din contraziceri nu se dezvoltă decît disciplinele minore. Teofrast adăugă că în toate științele există adevăruri majore, care se referă la viața, sănătatea și fericirea omului. Bătrînul îl anunță atunci că pocalul s-a umplut și-l invită să plece. Teofrast mai spuse o serie de lucruri cu tîlc, dar întrucît înțeleptul rămînea surd la toate provocările lui, plecă nutrind gînduri de răzbunare, de care se lepădă însă, pe măsură ce se îndepărta de casa de lîngă Prater.

Își dădu seama că se gîndea cu disperare acum s-o cucerească pe Gertrude, că, dacă printr-un miracol ar cuceri-o acum, ar rămîne perplex, nu și-ar putea savura victoria și n-ar trăi fericirea visată cu o clipă mai devreme. Își imagină însă că totul ar fi minunat, dacă fata ar începe să-i facă avansuri, căutîndu-l și dîndu-i dovezi de înțelepciune nemăsurată, încredere deplină și prețuire maximă.

Zile în șir, la Universitate și la biserica Sfîntul Ștefan, Teofrast o pîndi zadarnic pe Gertrude. De sute de ori porni spre Prater și tot de atîtea ori se întoarse din drum, știind că de lîngă bătrîn, sub influența lui, Gertrude nu-l poate privi cu simpatie. Se gîndi apoi că, dacă vrăjitorul este de vîrsta domului, trebuie să aibă peste două secole și că fata, fără îndoială, trebuie să fie și ea vrăjitoare, nu nepoată...

În această perioadă, Teofrast nu putea rămîne indiferent la viața Vienei, mai ales că în oraș se petreceau lucruri neobișnuite. Dinspre Roma veneau vești înspăimîntătoare. Era acolo, în misiune, călugărul Augustin Martin Luther care, după ce-și luase doctoratul în teologie la Universitatea din Wittenberg, începuse să combată fastul exagerat, necreștinesc, al Bisericii, bogăția și luxul înaltului cler, mai predispus la depravare decît la cumpătare. La începutul secolului al XVI-lea, tot mai mulți oameni încep să gîndească autonom, devin personalități individuale și cîștigă adepți, în dauna unor instituții și devize care ajung treptat anacronice. Cultura avea două sedii : Universitatea și Biserica. Pare ciudat faptul că prima instituție care simte pulsul noii epoci și care se îmburghezește aproape înainte de apariția burgheziei ca clasă este biserica. Comerțul cu indulgențe este realizat prin intermediul unor preoți care devin repede misiți de izbăvire. Aspectul intelectual, preiluminist al capitalismului își are obîrșia în universități, dar lupta rațiunii împotriva corupției și ignoranței clerului îmbrăcă și un aspect vag contrarevoluționar. Să ne amintim de marii feudali hughenoți, de nobilii protestanți. Reforma este și un amestec de bun simț și exces, de sorginte combativă, o încercare de salvare a credinței căzută pe tarabă, cu mijloace noi în care se îmbină, eclectic, elemente feudale, raționale, colectiviste. Sîngele avea să se verse cînd economicul biruind dogma și răpindu-i orbirea, iraționalitatea se va confunda nemijlocit cu rațiunea dornică să salveze substanța etică a credinței. Toate acestea erau fapte și idei foarte noi, care nu-l puteau lăsa indiferent pe Teofrast. Tînărul ucenic medic nu era o fire evlavioasă, dar controversele religioase ocupau o pondere din ce în ce mai mare în viața spirituală și aveau să cucerească în curînd și arena politică a societății.

Deși ajunsese să neglijeze studiile medicale, Teofrast continua să frecventeze Universitatea. Într-una din zile, află că frumoasa Gertrude fusese învinuită de pactizare cu Diavolul. Dedesubturile acestei acuzații îi rămaseră străine, în ciuda strădaniilor sale de a le afla. Dori nespus să o salveze, indiferent de pericolul la care s-ar fi expus. Își dădu însă seama că situația era extrem de riscantă. Încercă să intervină pe lîngă vicarul catedralei Sfîntul Ștefan, dar lucrările la dom erau amenințate de suspendare și prelatul era ocupat cu strîngerea de noi fonduri pentru a le continua. Gertrude trebuia să dovedească nevinovăția ei. Teofrast îi căută bunicul, dar acesta dispăruse de acasă. Teofrast lipise un fir de păr de coadă de cal între pragul de sus și ușa casei Gertrudei, dar timp de o săptămînă firul rămase intact, apoi îl rupse chiar el, nemaisuportînd tensiunea ce preceda fiecare verificare.

În zorii unei zile mohorîte de toamnă, Gertrude fu arsă pe rug. În momentul aprinderii lemnelor, Teofrast părăsi piața. Sperase pînă în ultima clipă într-un miracol. Nu se îndoise nici o clipă de absurditatea acestei execuții. Faptul că Gertrude știa mai mult decît ceea ce scria în cărți era în ochii tînărului o virtute și nu o vină de neiertat, chiar dacă nu era vorba despre un bărbat. Orice om avea dreptul, gîndea el, să știe cît poate învăța și cît poate afla. Teofrast revenise în piață în amurg. Rugul arsese. Din grămăjoara de scrum, se mai ridica un fir de fum. Lumea se împrăștiase, dar pe la răscrucile apropiate oamenii mai comentau evenimentul. Gertrude fusese, totuși, în ochii tuturor, una dintre cele mai frumoase și, categoric, cea mai învățată fată din Viena. Pe măsură ce afla noi detalii (de fapt, arhicunoscute momente din tipicul autodafeului), Teofrast suferea mai mult, chiar dacă, cu ochii minții văzuse totul și simțise totul, clipă de clipă, de zeci de ori, în cursul zilei. Pînă atunci, văzuse în Gertrude posibilitatea unei dobîndiri, o șansă incertă, deși, la un moment dat, posibilitatea cuceririi ei ajunsese să-l sperie. Acum, totul era iremediabil pierdut. Nu mai avea ce spera, cu toate că își dăduse de la început seama că, în realitate, nu avusese ce spera. Nu era frumos, era mai scund decît Gertrude, nu avu-

sese nici o șansă, dar sperase aproape nebunește. Acum, repeta el în gînd, totul era pierdut. Deși n-ar fi putut savura succesul, care l-ar fi lăsat complet perplex, moartea Gertrudei îl adusese la disperare, ca distrugerea unui ideal. Avu la un moment dat impresia că nu mai are pentru ce învăța, pentru ce munci. Se simțea în stare să semneze și el pactul cu Diavolul, dacă astfel ar fi putut-o revedea pe Gertrude, dacă astfel ar fi putut redobîndi nădejdea, posibilitatea irealizabilă de a o cuceri. Și nu putea vorbi nimic, cu nimeni, pentru că nu avea încredere în nimeni, nu avea nici un prieten. Se gîndi, la un moment dat, să se întoarcă acasă, să se destăinuiască tatălui său, dar își dădu seama că asta n-ar fi schimbat cu nimic situația, ar fi însemnat să răsucească în plus, zadarnic, pumnalul în inima lui însîngerată pentru totdeauna. Înțelese că a iubi o femeie, un om concret, este extrem de riscant, că nu avea rost să-și mai lege viața de speranța în iubirea cuiva. Își dădu seama că e un sentimental, că are nevoie de iubire și că era condamnat să iubească toată viața. Dar nu putea iubi în urmă, o moartă. I se păru extrem de ciudat că realiza intensitatea exactă, imensă, a sentimentelor lui, de-abia în momentul în care nu mai avea ce face cu aceste sentimente. Se gîndi să-și inventeze o iubită, să se îndrăgostească de o statuie, cu speranța că acesteia i se va insufla viață, ca plăsmuirii lui Pigmalion, din mitologia greacă. Îi era frică să mai iubească o femeie vie, fragilă, chiar dacă prin știința lui ar fi reușit să biruie orice boală.

După cîteva zile, constată că nu mai putea suporta Viena și se hotărî să plece la Paris. Merse, după ce-și făcu bagajele, să-și ia rămas bun de la vicarul bisericii Sfîntul Ștefan. Îl găsi abătut pentru că se hotărîse sistarea construirii domului. Turnul din nord se surpase a șasea oară din cauze rămase neștiute. Își aminti că bătrînul vrăjitor avea să trăiască pînă la terminarea construcției. Se gîndi că, poate, la mijloc, este o răzbunare a magului. Vicarul îi spuse că erezia se întinde, că turcii sînt la Dunăre amenințînd Viena, că nu se pot găsi bani în asemenea împrejurări. Vicarul relata toate acestea cu o voce egală, liniștită. Era trist, dar nu revoltat. Teofrast se feri să facă comentarii, dar își afirmă sincera lui

compasiune față de această situație ingrată. Acasă la vicar se afla și un tînăr călugăr, care studiase teologia la Universitate, Klaus. Era un om înalt, slab, palid și evlavios. Tînărul medic știa că acesta îl urăște și-l invidiază pentru cunoștințele sale. Acest lucru făcu mai ușoară despărțirea, și Teofrast putu să plece în aceeași zi din oraș, cu sufletul greu, dar consolat de ideea că, astfel, n-avea să se mai întîlnească niciodată cu Klaus și cu alții ca el. Vicarul îi înmînase la despărțire o scrisoare de recomandare pentru rectorul Sorbonei. Pînă la urmă, setea de cunoaștere birui suferințele lui Teofrast, care părăsi, dacă nu consolat, aproape mulțumit, Viena..

O întîlnire cu Rabelais, la Paris

Anul petrecut de Teofrast la Köln nu reușise întru totul să i-o scoată din minte pe sărmana Gertrude. Scurtul popas la Montpellier, unde dogma era insuportabilă și trăiau numai profesori, studenți și cîrciumari, fusese mai eficient pentru cicatrizarea rănilor sufletului, altminteri utile, pentru că, acum, Teofrast nu s-ar mai fi putut îndrăgosti orbește.

Pentru a nu pierde vremea cu drumurile, Teofrast se instală, de îndată ce ajunse la Paris, în faimoasa „Țară latină", care cuprindea o parte din malul stîng al Senei, în interiorul zidului de apărare ridicat de Filip August. Din prima zi, urmă deopotrivă cursurile Sorbonei și pe cele ale Facultății de medicină. La Sorbona fu acceptat și la masă, în pensiune, dar starea și calitatea dubioasă a alimentelor îl făcură să prefere, ori de cîte ori îi permitea punga, hanurile faimoase din vecinătate. Recomandările primite de la înalte școli și personalități de vază îi dădeau dreptul să aspire chiar la titlul de magistru. Directorul de studii nu avea nimic împotrivă, dar staretul era de altă părere. Programul era identic cu cel de la Montpellier, asemănător cu programele tuturor universităților. Studenții erau deșteptați dimineața la ora patru, cu un clopot. Pînă la cinci, cînd începeau activitatea, se spălau pe mîini și pe față și își făceau rugăciunea. De la cinci dimineața pînă la opt seara, aveau trei pauze de cîte o oră, pentru mese și slujbă. La pauza de prînz se administrau pedepsele, directorul de studii făcea comunicări, se citea în latinește *Biblia* sau viața

unui sfînt. În rest, douăsprezece ore zilnic, studenții „ascultau cărți", adică audiau, în lectura autorului, diferite cursuri, ce trebuiau notate cuvînt cu cuvînt în caiete și învățate pe dinafară. Printre doctorii Sorbonei din acest început de secol, se număra și Lefèbre d'Etaples, care elaborase o serie de lucrări remarcabile — *Comentarii asupra epistolelor sfîntului Pavel*, *Comentarea celor patru evanghelii* și altele — și avea să înființeze, la Meaux, cîțiva ani mai tîrziu, un cenaclu acționînd pentru reformarea unei dioceze.

Teofrast sosise, așadar, la Paris cu sufletul încă îndurerat datorită iubirii lui nefericite. Popasul de la Montpellier îl iritase foarte tare, întrucît nu fusese tratat cu respectul pe care considera că-l merită. La Paris era mult de lucru, dar cursurile erau mediocre, în general. Nici chiar Lefèbre d'Etaples nu era strălucit în fiecare moment al vieții lui. Cu toate acestea, tînărul profesor, văzînd că discipolul îl preferă vădit celorlalți magistri, se simțea dator să-l trateze cu mai multă simpatie decît cea arătată altora. Lefèbre d'Etaples știa însă prea puțin din ceea ce-l interesa pe Teofrast, care ar fi părăsit de mult Parisul, dacă în mai 1512 n-ar fi ajuns acolo vestea victoriei de la Ravena. Chiar dacă Gaston de Foix, nepotul regelui, își pierduse viața, datorită vitejiei și cavalerismului care-l obligase să conducă o șarjă de cavalerie la sfîrșitul bătăliei, triumful fusese atît de mare, încît se aștepta să vină la Paris toată floarea medicinei europene, ca profesori și ca medici ai mai marilor zilei. Teofrast spera să afle de la acești faimoși magiștri ceea ce nu găsea scris în cărți. Din păcate, pe Lefèbre d'Etaples nu-l prea pasiona arta vindecării, nici ocultismul și nici măcar chimia sau astrologia, astfel încît Teofrast era silit ca, pînă la sosirea iluștrilor medici, să se ocupe mai mult cu teologia și chiar cu politica. Erau riscante asemenea îndeletniciri pentru un tînăr de douăzeci de ani, neconformist și însetat de certitudini. Norocul său a fost că stăpînii Parisului aveau alte treburi. Nu-i interesau ucenicii teoreticieni.

În orice caz, informații din toată Europa, inclusiv cu caracter medical și astrologic, ajungeau ușor aici și nu era greu să găsești oameni inteligenți cu care să le comentezi, chiar dacă toți cei care, pînă atunci, ar fi putut stîrni înnoiri revoluționare în știință, în Franța, fugiseră

pe alte meleaguri. Din Portugalia a sosit zvonul că faimosul Pierre Brissot, exilat nu atît pentru umanismul ideilor lui, cît din invidia confraților, critică, în numele lui Hipocrate, practicarea excesivă a flebotomiei, o degenerare a gîndirii galenice, la modă în vremea aceea. Din Nürnberg este adus un ceasornic mecanic portabil, construit de un simplu meșteșugar, Peter Henlein, grație căruia urma să se ajungă la o precisă măsurare a frecvenței pulsului. Această aviditate de rigoare arătată de unii reprezentanți celebri ai epocii a făcut să apară tendințe cantitativiste în mai toate științele. Numai că Miguel Servet, Giordano Bruno și alții vor fi arși pe rug sau vor fi constrînși să retracteze !... Biserica va rezista triumfătoare și oarbă pe tărîmul disciplinelor minții încă două secole bune, fără a lăsa să se instituționalizeze, să devină puncte de vedere oficiale, nici măcar remarcile pline de bun simț ale lui Erasmus sau ale lui Rabelais. Tot atunci, biserica a interzis studierea limbii elene, socotită limbă eretică, și a confiscat, pentru a le arde, toate cărțile grecești.

Trecuseră patru luni de la victoria de la Ravena. Vești îngrijorătoare veneau din Anglia. Se zvonea că trupele britanice vor invada Burgundia. Nu se întîmplase încă rimic în realitate, dar tensiunea exista. Era greu de crezut că profesorii italieni vor mai veni la toamnă. Ludovic al XII-lea, glorios în tinerețe, cînd era doar comandant de oști, dădea de cîtăva vreme semne de oboseală. Pe Teofrast nu-l interesa în mod deosebit ca Franța să fie invincibilă și regele Ludovic să-și zdrobească toți adversarii. Dacă Franța ar fi devenit puternică, judeca el, s-ar fi strîns aici, la adăpostul unor „brațe de fier" și creiere subtile în domeniul diplomației, tot ceea ce avea Europa mai valoros. În cele din urmă, dîndu-și seama că era nevoie de mulți ani de stabilitate pentru ca învățații lumii să se adune aici, Teofrast își făcu bagajele, hotărît să plece mai departe : Italia, Spania, Portugalia, poate Anglia.

Cu două zile înainte de plecare, întîmplarea i l-a scos în cale pe Klaus, tînărul agent al Inchiziției, pe care-l cunoscuse la Viena. Klaus ieșea din catedrala Notre-Dame, Teofrast de la Universitate. Nu se văzuseră de aproape doi ani, dar nu acest fapt îi făcuse viața grea lui

Teofrast, care se grăbi totuși să-i răspundă la salut. Dealtfel, ucenicul medic reușea relativ ușor să-și ascundă gîndurile în spatele unor vorbe mai puțin vinovate.

— Iată, Klaus, că nici Notre-Dame nu este terminată. Ca sfîntul Ștefan din Viena. Neîmplinirile astea mă dor foarte tare, fiindcă măsoară neputința vremurilor noastre. Strămoșii au fost în stare să înceapă monumente pe măsura forțelor lor... Noi nu le putem isprăvi. Sîntem în declin. Poate că mîine nici unul dintre noi nu va mai reuși să-și facă o simplă casă...

— Faptul că la Sfîntul Ștefan, între 1405 și 1409, nu s-a lucrat deloc nu înseamnă nimic pe lîngă actuala întrerupere de doi ani, care sperie toată suflarea creștină din Răsărit, deși actuala întrerupere e de mai mică durată decît cea de acum o sută de ani. Întotdeauna s-a acordat o atenție exagerată întîmplărilor și situațiilor în curs de desfășurare. Numai detașarea de evenimente ne permite înțelegerea, evaluarea lor lucidă.

— E greu să-ți păstrezi sîngele rece, cînd contempli neîmplinirea vremii tale. O catedrală a cărei construcție a fost abandonată acum o sută de ani, pentru totdeauna, mă lasă rece. Sufăr imens însă dacă văd că trece o zi fără să se lucreze cu tot zelul la vreunul din edificiile pe care le știu în curs de ridicare. Am impresia că toate monumentele ale căror construcții au fost abandonate cu zeci de ani în urmă s-ar fi terminat, dacă contemporanii renunțării n-ar fi rămas indiferenți la întreruperea lucrărilor.

— Vorbești din afara problemelor. Aici contează banii, meșterii, epidemiile, războaiele cu rezultatele lor, și încă o grămadă de lucruri care nici nu-ți trec prin gînd. Mai bine spune-mi ce-ai mai studiat, ce-ai mai aflat ?

— Înaintez din ce în ce mai greu. N-am găsit aici nici un profesor. Dar absolut nici unul. Nici la Paris și nici mai devreme, la Montpellier.

— Aveai o scrisoare...

— Degeaba. Nu i-a putut face mai deștepți pe cei de-aici.

— Îl cunoști pe Rabelais ? continuă Klaus după un moment de tăcere.

— Nu.

— Este de vîrsta noastră și are o minte strălucită, deprinsă să descopere răul și urîtul, și să le batjocorească.

— Să mergem să vorbim cu acest Rabelais, dacă zici că-i așa deștept.

— Atunci să ne grăbim. Nu trece pe la Sorbona decît înainte de prînz ! Nu urmează cursurile sistematic.

— Iată un indiciu c-ar putea fi deștept. Să mergem, adăugă Teofrast, și se îndreptară repede spre Universitate.

— Nu trebuie să se știe că se află aici, adăugă tainic Klaus. A fost însărcinat cu o misiune care prevedea un pelerinaj prin mai toată Franța, dar el s-a oprit la Paris, de mai bine de trei luni, și n-are de gînd să se întoarcă prea repede la mănăstirea din Seuillé, de care ține.

— Știu să păstrez un secret. Rabelais studiază medicina ?

— Nici vorbă ! Ascultă doar teologie, fără nici un folos, pentru că îi place să meargă numai la cei mai proști profesori, de care rîde apoi în voie. Dacă ar fi student, ar fi dat afară.

— Poate că n-ar strica să ne distrăm puțin, spuse Teofrast.

Cei doi îl găsiră pe Rabelais discutînd, într-un grup, despre aberațiile citite dimineața, din curs, de către un magistru. Tinerii rîdeau, aruncînd din cînd în cînd priviri atente în jur, spre a nu fi surprinși și spionați.

Klaus îl prezentă pe François Rabelais lui Teofrast, repetînd o serie de lucruri pe care acesta deja le știa. Teofrast îi spuse lui François :

— Ar trebui să vii și la Medicină. Se spun prostii și mai mari. Și sînt uciși oameni nu numai nevinovați, dar fără să fie măcar acuzați. Ceea ce trăncănesc profesorii îți provoacă rîsul, dar partea proastă e că, datorită efectelor acestor inepții, nu poți rîde.

— Mă înspăimîntați, domnule. Eram sigur că medicina este o meserie serioasă, cea mai serioasă, aș zice. De aceea, nici n-am studiat această artă. Este epuizant să înveți totul, trebuie să citești mereu. Apoi, e nevoie să fii și îndemînatic, pe deasupra. Eu sînt un biet călugăr, care, cu cît îmi crește smerenia, cu atît pot cuprinde mai multe cu mintea mea slabă. Medicina e o meserie pentru temerari. E uabia îndrăznesc să citesc din *Viețile paralele* ale lui Plutarh.

— De ce ?

— E un autor grec, de-abia tradus. E drept că au trecut vreo șaizeci de ani de cînd Giovanni Aurispa a adus din Orient manuscrisul. Dar traducerea latină, cartea lui Aldo Manuzio, a pătruns în Franța abia de cîțiva ani. Și nu-i așa de bine privită. O cunoști ?

— Am citit cîte ceva din ea, dar încă n-am avut timp s-o termin.

— Te cred. Sînt mii de pagini. Pe proștii ăștia efortul unei asemenea lecturi îi sperie și îi înfurie. Ei privesc cartea cu multă ură, din cauza asta. Nu-i bine să zici c-ai auzit de ea, dacă vrei să le fii drag. M-am hotărît s-o citesc, ca să-i sfidez fără să bage de seamă. Dar, închipuiești, pe măsură ce descopeream frumusețea, noblețea portretelor lui Plutarh, se aduna în mine venin contra impostorilor de prin universități, care condamnau cartea, fără s-o fi citit.

— Mai încet, șopti Klaus, să nu ne-audă cineva.

— Ce pot să-mi facă ? Nu sînt student aici, spuse Rabelais.

— Mă voi strădui să regăsesc cartea și s-o termin. Am citit totuși mult din ea. Pînă la Caesar, inclusiv, spuse Teofrast.

— Nu mai ai mult, îl încurajă Rabelais. Mare tîlhar Plutarh ăsta ! Te învață să fii nobil și nu-ți mai vine să-i strivești nici măcar cu batjocura pe păduchii ăștia din universități.

— Eu n-am citit-o, spuse Klaus. Poți să dai niște exemple ?

— Cînd se referă la viața lui Themistocles, de pildă, povestește, la un moment dat, că, după bătălia de la Salamina, acesta a construit un zid de apărare, de nădejde, în jurul Atenei. Pentru înlăturarea împotrivirii spartanilor, unii istorici afirmă că aceștia au fost cumpărați, alții — că au fost păcăliți. Plutarh adoptă versiunea păcălelii, după ce le consemnează pe amîndouă, considerînd că mai mulți istorici sînt adepții acestei versiuni, pe de-o parte, iar pe de altă parte, că este mai morală și mai pedagogică păcălirea decît cumpărarea.

— Îmi amintesc, interveni Teofrast, că și cînd povestește viața lui Pericles, discutînd uciderea lui Efialtes,

care-i era prieten și partizan, condamnă opinia istoricilor care stabilesc în invidie motivația acestei crime și consideră că Pericle, în ciuda unor imperfecțiuni, era stăpînit de sentimente înalte, incompatibile cu crima din invidie. Îmi amintesc că, de furie, n-am terminat de citit *Vieți paralele*. E o carte care nu poate fi citită decît în orașele, în țările în care toată lumea recunoaște în eroii antichității modele demne de a fi urmate. Va mai dura pînă cînd cărțile lui Plutarh vor putea fi citite oriunde. Propria mea gîndire mă pune suficient de mult în dezacord cu biserica și cu așa-zișii savanți ai vremii noastre, ca să mai simt nevoia să măresc conflictul însușindu-mi din ideile lui Plutarh. Și apoi, Plutarh rămîne uman, chiar dacă prezintă piscurile umanității. Pe mine mă interesează supraomenescul, miracolul, știința a toate biruitoare. Dintre oameni, mă interesez numai de aceia care, fără ajutorul meu, ar muri.

— Te privește ce crezi despre Plutarh. Întrucît n-ai citit tot, n-are rost să stăm de vorbă, spuse Rabelais. Mie-mi place și ca artist. E un mare scriitor. La un moment dat, în *Viața lui Solon*, Plutarh relatează întîlnirea acestuia cu Cresus, contestată de cei mai mulți istorici, pe motivul că în acel moment îi separa o distanță uriașă. Autorul confirmă întîlnirea și dialogul, argumentînd că cei doi șefi de stat aveau ce să-și spună, iar Solon fusese un stăpîn atît de mărinimos și înțelept, încît tot ceea ce este înălțător ca idee i se poate atribui fără nici un scrupul de ordin cronologic.

— Asta m-a enervat tare mult cînd am citit-o, a spus Teofrast.

— Înseamnă că ești tare meschin, i-a replicat Rabelais.

— Iubesc adevărul și nu găsesc minciunii altă scuză decît evitarea unor suferințe inutile.

— Ori de cîte ori m-am chinuit, eram vinovat, n-aveam dreptate. Servirea unei cauze juste m-a împiedicat întotdeauna să mă înfurii. Am transformat întotdeauna revolta în luptă, chiar dacă lupta lua forma unei batjocoriri mai mult sau mai puțin piezișe.

Klaus devenise demult un simplu spectator la discuția celor doi.

— Și Erasmus apreciază mult această carte, adăugă Rabelais.

— Dacă ar fi o inepție, nici n-aș fi acceptat să stăm de vorbă despre ea, spuse Teofrast. În fond, nu susțin că nu-i o operă acceptabilă pentru timpurile noastre. Asta ar putea fi considerat chiar un elogiu. Mie, astăzi, nu-mi este de nici un folos. Încearcă să-mi modifice caracterul într-un mod dezavantajos pentru mine.

— Există remedii. Nimic din ceea ce este valoros nu ne strică. Dacă ne dăunează, sîntem vinovați că n-am găsit modalitatea adecvată de a recepționa mesajul cărții. Îi batjocoresc pe profesorii acestei facultăți pentru că nu-i pot ucide, cum ar merita pentru ignoranța, prostia și viclenia lor. N-are rost să te revolți, Teofrast. Nu rezolvi nimic cu asta. Îți faci singur sînge rău.

— Cred că am citit prea mult în ultima vreme, iar ceea ce aud aici, la facultate, este cu mult sub ceea ce citesc. Poate că ar trebui să plec mai departe, în Italia, la Salerno sau în Spania...

— În Italia mi-ar plăcea și mie să merg... Dar n-am încuviințare de la mai marii mei, spuse Rabelais.

— Eu nu depind de nimeni. Doar că trebuie să-i scriu, din cînd în cînd, tatii, să știe pe unde mă mai aflu. Să nu fie îngrijorat cumva. Uneori, trec luni de zile fără să primească nici o veste de la mine. Dar asta e... o datorie morală. Nimic nu mă ține, nicăieri.

— E bine să fii medic, oftă Rabelais. Toată lumea te respectă, are nevoie de tine. Dar e greu, trebuie să ai o structură sufletească specială. Păcat !...

— Dacă i-ai cunoaște pe profesorii de la Facultatea de medicină, n-ai mai vorbi așa...

— Vreau să spun că e greu să fii un medic adevărat, cum vrei și poate că vei reuși să fii tu.

După un moment de tăcere, Rabelais oftă din nou și-și luă rămas bun de la ceilalți doi :

— E tîrziu. Am stat azi aici mai mult decît în alte zile. Și, din păcate, azi nici n-am chef să beau ceva. V-aș fi invitat, dar prefer mîine compania unor imbecili voioși care nu-și dau seama că-mi bat joc de ei. Rămîneți cu bine ! Poate că ne vom mai vedea...

— Cu bine !

Teofrast se îndreptă spre Bastilia, căci i se promisese, în taină, un cadavru pentru disecții, Klaus se duse la hanul său, unde își petrecu întreaga după-amiază scriind un lung raport despre ceea ce considera că gîndesc, doresc, cred și speră Teofrast și Rabelais. Cei doi nu și-ar fi închipuit una ca asta pentru nimic în lume. Este unul dintre motivele pentru care au reușit să gîndească și să se exprime într-un mod care i-a făcut să mai existe și astăzi.

Popas la Bologna

Teofrast își legase acum toate speranțele de Bologna. Venise aici în primele zile ale lui octombrie și începuse să frecventeze asiduu cursurile profesorului Berengario de Carpi. Voia să fie liniștit, să lucreze cu spor. Pentru aceasta era suficient să urmărească numai lecțiile ținute de către cei mai iluștri magiștri. Jacopo Berengario, care avea în 1515 cincizeci și unu de ani, era la apogeul gloriei sale. După ce disecase aproape o sută de cadavre, susținea cu tărie o serie de relații din alcătuirea organismului pe care el le văzuse primul. Astfel, le vorbea discipolilor săi despre timpan, ventriculii cerebrali laterali, axis, nicovală și ciocan, valvulele cordului, adică despre organe, oase, cavități, într-un mod diferit de cel prezentat în manualele lui Galen. Berengario deschisese zeci de utere și văzuse că nu conțin decît o singură cavitate. Nu îndrăznise încă să scrie toate astea, dar le spunea studenților și din ce în ce mai mulți îl urmăreau cu încredere, convinși că magistrul nu greșește, mai ales că acesta le arăta concret tot ceea ce le spunea. Ceilalți profesori vorbeau pe dinafară, nu făceau disecții, considerînd mînuirea cuțitului de disecție drept un exercițiu infamant pentru un medic și un sacrilegiu pentru un adevărat creștin. Teologii și filozofii spuneau că știința pură își are sediul în cărți, nu în natură, care e plină de anomalii și amăgiri. Ei îl invocau în sprijinul acestei idei pe Stagirit. Dar Berengario și alții ca el spuneau că există două feluri de științe, că natura e imperfectă în fața geometriei lui Euclid și, eventual, a fizicii lui Arhimede. Însă organismul omenesc, ca și întinsul

pămîntului și-al mărilor, sau plantele sînt realități care trebuie cunoscute în amănunt. Legile naturii se descoperă, nu se inventează înainte de a cunoaște măcar unele aspecte semnificative din univers. Tot mai multe glasuri susțineau că există două feluri de științe, unele abstracte și altele ale naturii, adică ale unor realități concrete care nu se pot deduce și nici accepta pe nevăzute.

Sfîntul Augustin apucase să spună că tot ceea ce e de neînțeles, nu se poate explica, este opera diavolului. În asemenea împrejurări, era periculos să te întrebi cum se întîmplă un fenomen ; era preferabil să te întrebi numai de ce se întîmplă. Răspunsul cel mai des întîlnit suna astfel : „Fiindcă așa vrea Dumnezeu". Uneori se mai adăuga un argument, două, înaintea ultimului, definitiv, menționat mai sus.

La discuțiile profesorului Berengario venea multă lume ; studenții în medicină, dornici să se instruiască pentru a face față exigențelor profesiunii lor viitoare, erau în minoritate. Se strîngeau mai mulți artiști, în special pictori dornici să cunoască structura interioară a organismului omenesc, nobili și nobile doamne dornice de spectacole crude și ciudate — crema spectatorilor de la execuțiile capitale — și călugări trimiși de mai marii lor, ca să vadă dacă nu cumva presupusul mort mai mișcă. Sub această acuzație, peste mai mulți ani, Vesal avea să fie condamnat la arderea pe rug. Acești călugări observatori erau prezenți peste tot, chiar și în hrubele în care disecțiile nu aveau atît o funcție demonstrativă, cît una de cercetare. 7 ani mai tîrziu, sub acuzația că a făcut vivisecție pe doi spanioli, Berengario avea să fie ostracizat ; refugiat la Ferrara, a trebuit în cele din urmă să se mulțumească doar cu practicarea medicinii într-un oraș a cărui universitate ar fi avut mare nevoie de el. Faima sa îi va asigura aici o clientelă selectă. Va deveni din ce în ce mai bogat și mai comod. Nici n-ar mai fi acceptat o catedră. Dar, pînă atunci, mai aveau să se întîmple multe...

Deci, în acea dimineață de octombrie la care ne vom referi în continuare, Berengario, asistat de un numeros public, explica alcătuirea corpului omenesc pe cadavrul unui criminal periculos, mort în temniță, în ajun. De-o parte a mesei de disecții, în fotolii și pe scaune, stă-

teau, după rang și după pungă, nobilii. De cealaltă parte, studenții se amestecau cu călugării, în jurul magistrului. Mai erau studenți și pictori în spatele nobililor, unii dintre ei, veniți mai tîrziu, cu puțin înaintea profesorului, trăseseră altă masă mai aproape de cadavru și se suiseră pe ea, ca să nu piardă nici un amănunt din ceea ce era de văzut. În sfîrșit, chiar după începerea lecției, cîțiva întîrziați se mai strecuraseră în sală, cu speranța că, în orice caz, vor beneficia de prelegerea care însoțea disecția. Doi, trei puști cereau de pomană, neîndrăznind, ca-n alte părți, să fure de prin buzunare, profitînd de înghesuială. Pictorii și unii dintre discipolii mai silitori și mai talentați aveau la ei hîrtie pe care desenau ce le arăta magistrul.

Teofrast venise cu puțin înaintea profesorului, dar toți i-au făcut loc, ca să ajungă în primul rînd, știind că Berengario ține la el și-l dorește ca ajutor. Și-apoi, era cu un cap mai scund decît ceilalți și nu-i stînjenea la privit. În dimineața aceea, Teofrast era trist. Primise de la tatăl său o scrisoare în care bunul doctor Wilhelm, care-i purta din depărtare o grijă părintească și nu-l părăsise niciodată, îi reproșa, în răspunsul la epistola pe care i-o trimisese fiul lui, îndată după instalare, că nu urmărește sistematic cursurile facultății, ca să-și poată susține doctoratul, să termine cu aceste peregrinări și să se așeze și el undeva, să se căsătorească, să lase și el urmași. Tatăl începuse să îmbătrînească, să se simtă singur, oricît ar fi muncit. În fond, bătrînețea e vîrsta la care putem face bilanțul roadelor muncii noastre, sau, în cazul neîmplinirii, al ratării, evităm asemenea socoteli. Doctorul Wilhelm muncise treizeci de ani și acuma dorea puțină liniște, ca să se odihnească. Teofrast socotea că mai are multe de aflat, își înțelegea greu tatăl, cu eforturi care îl oboseaua și îl mîhneau, pentru că se simțea proaspăt la minte, însetat să cunoască. Reproșurile tatălui îi turnau plumb în aripi. Era trist pentru că știa că încă nu-l poate asculta, deși, în felul lui, doctorul Wilhelm avea dreptate. Nu-i părea rău că avea dreptate, ci pentru că această dreptate avea un sens îngust, în care idealurile, aspirațiile lui legitime nu încăpeau. Își aminti de omenia rutinată a tatălui care îl povățuia să mîngîie păpuși, ca să învețe să mîngîie bolnavii. Hotărît lucru, nu se putea revolta împotriva lui, oricît ar fi

căutat pretexte. Asta îl amărî mai mult, pentru că nu era în stare să-i dea dreptate. Și nici măcar nu putea fi atent la lecție. Berengario il privi pătrunzător de cîteva ori în timpul expunerii, apoi, la sfîrșit, îl invită să-l însoțească.

— Ce-i cu tine, Teofrast ? Azi n-ai fost deloc atent la lecție, îi spuse profesorul, cînd, pe drum, rămaseseră singuri.

— Iertați-mă, magistre, dar am primit o scrisoare de acasă. Necazuri...

— La douăzeci și doi de ani, necazuri ? !

— Nimeni nu-i scutit de ele.

— Dar ești unul dintre cei mai străluciți studenți pe care i-am avut !

— Să știți că nu urmăresc decît lecțiile dumneavoastră. La ceilalți profesori nu merg.

— Asta nu-i bine. Ai nevoie și de ceilalți, pentru doctorat. Chiar dacă știi mai mult decît majoritatea doctorilor ieșiți de-aici, trebuie să îndeplinești și formalitatea asta. Toți am îndeplinit-o.

— Eu vreau să învăț, spusese Teofrast.

— Nimeni nu te împiedică, dragul meu. Dar iată că am ajuns. Intră, te rog. Vreau să discutăm. Văd că ești într-un impas. Vreau să-l rezolvăm. Îmi pare rău că un student sălucit ca tine, care ar merita să fie profesor înaintea multora, este necăjit.

Cei doi pătrunseră în casa profesorului. O slujnică le turnă apă, ca să se spele.

— La Vatican, papa are o instalație făcută de Leonardo, prin care curge apa, ca de la izvor, spuse profesorul.

— Am auzit.

— Ai merita să ajungi doctorul papei. Și tu, în loc să fii optimist, ești trist !

— Vedeți dumneavoastră, eu vreau să învăț.

— Mi-ai spus-o și am constatat-o. Dar există niște canoane și pentru cei care vor să răstoarne lumea. Trebuie să-ți dai doctoratul. Altfel, toți proștii și ticăloșii vor zice că ești un șarlatan. Dacă ai fi un om obișnuit, care cunoaște o serie de remedii, n-ai avea nevoie, pentru că n-ai fi invidiat, n-ai fi faimos. Dar, așa cum ești, toți sînt cu ochii pe tine.

— Nu contează. Așa cum umblu din oraș în oraș, pot să și fug. N-am decît o ladă de cărți.

— Vorbești astfel pentru că ești tînăr. Acum un an sau doi aveai numai o traistă cu cărți. Peste cinci ani o să ai cinci lăzi cu cărți. Chiar dacă nu te însori, peste zece ani o să vezi că e din ce în ce mai greu să călătorești, să pleci. O să te legi, dacă nu de oameni, cel puțin de locuri. Cînd energia tinereții s-o mai domoli, o să vezi că nu mai este atît de ușor să te smulgi din loc. Mediul lucrează în noi, legîndu-ne de el cu mii de fire invizibile, care sînt din ce în ce mai greu de rupt. Una este să pleci dintr-un oraș după un an de stat acolo la douăzeci de ani, și alta, la patruzeci de ani. După o anumită vîrstă, e practic, imposibil. Și eu am venit aici de la Padova, de bunăvoie, acum treisprezece ani, și n-aș fugi decît ca să-mi salvez viața. Rămînînd, în asemenea condiții trebuie să fac zilnic o sumedenie de concesii concetățenilor mei. Și asta nu mi-a stîrbit faima. Chiar dacă n-am îndrăznit încă să afirm cu hotărîre, de pildă, virtuțile vindecătoare ale mercurului, nemenționate pînă acum în nici o carte și descoperite de mine cu totul întîmplător.

— Dar nu ne-ați spus nici la cursuri nimic despre mercur. Cum ați descoperit ?

— A venit la mine să-l tratez, fiind intoxicat, un lucrător de la manufactura de oglinzi. L-am sfătuit să-și găsească altă îndeletnicire. Și a trecut într-un atelier de țesut pînzeturi. După cîteva luni, la control, am văzut că are boala franțuzească [1]. Mi-a zis că s-a mai îmbolnăvit un lucrător, care plecase înaintea lui, fiind bătrîn. După un timp, un alt intoxicat plecat de-acolo a făcut boala franțuzească. Pe măsură ce semnele intoxicației se ștergeau, boala franțuzească devenea mai evidentă. Am mers la atelierul de fabricat oglinzi și am

[1] La sfîrșitul secolului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea, sifilisul a bîntuit în întreaga Europă. Prima epidemie a izbucnit cu ocazia asedierii Neapolelui în 1495 de către oastea franceză. Boala s-a răspîndit în ambele tabere, fiind numie a izbucnit cu ocazia asedierii Neapolelui în 1495 de către „boala franțuzească". Numele de „sifilis" apare pentru prima dată în cartea cu același titlu a lui Girolamo Fracastoro, publicată în 1530.

aflat că se angajase de cîteva luni un tînăr care, lucrînd acolo, s-a vindecat în mod miraculos de boala franţuzească, după ce renunţase la orice tratament şi se mulţumea numai cu rugăciuni adresate tuturor sfinţilor, de întreaga lui familie. Am preparat o pomadă cu mercur oxidat şi am uns ulceraţiile unui bolnav. Starea lui s-a ameliorat mult.

— Este adevărat, îl întrerupse Teofrast, că am auzit că aţi vindecat mai mulţi oameni care sufereau de boala franţuzească şi nu ştiam ce să cred. Chiar vroiam să vă întreb.

— Uite că ai aflat. Eşti mulţumit ?

— Da. Adică, nu, pentru că văd că vă temeţi să faceţi cunoscute descoperirile dumneavoastră.

— Ţie nu ţi-e frică să spui nimic din ceea ce ştii ?

— Ba da, recunoscu încet Teofrast. Sînt lucruri de taină... Dar în medicina pură nu e nimic de ascuns, se înflăcără el iar.

— Să bagi mercurul în medicină. Găseşti că e uşor ? Creşte pe vreun cîmp mercur ?

— Iertaţi-mă, magistre. Aveţi dreptate. Se poate spune că e alchimie şi chiar magie.

— Am să scriu totul, să se găsească după ce-oi muri. Sper să am răbdare să nu public nimic, cît trăiesc.

Urmă un moment de tăcere. Teofrast îşi plecă privirea urmărind parcă nervurile lemnului duşumelei curăţate. Apoi ochii i se fixară asupra sobei de teracotă verde, care-i amintea faimoasele, frumoasele sobe văzute cu ani în urmă la Zürich, în Elveţia natală. Era un sentiment nou, ivit prematur, datorită tinereţii zbuciumate. Nu simţea nevoia să se „fixeze" undeva. Dar amintirea ţinutului natal era vie şi, pe măsură ce viaţa i se părea mai grea, era mai dureroasă prin „siguranţa" pe care o conţinea. Aripa ocortitoare a tatălui... Ochii i se umeziră.

— Va fi din ce în ce mai greu, repetă profesorul. Apoi îi urmări privirea. Îţi place ? Este pictată de Rafael. Sînt la modă, atît la Florenţa, cît şi la Roma, teracotele pictate de acest tînăr artist, favorit al lui Leon al X-lea. Vrea să facă de toate şi, trebuie s-o recunoşti, pictura îi reuşeşte cel mai bine. E un privilegiu să poţi arăta unui oaspete o asemenea teracotă. Am auzit că amatorii îi corup ucenicii pentru a avea fie şi o scrisoare, cîteva

rînduri scrise de el, dacă nu reuşesc să achiziţioneze o pictură o statuetă. Toate astea sînt însă prea departe de gîndurile noastre. Am primit-o de la un bolnav. Ai vrea să pleci la Roma şi la Florenţa ?

— Deocamdată, nu. Poate că mai tîrziu... Am auzit că la Padova şi la Ferrara se mai poate învăţa cîte ceva.

— S-au schimbat multe la Padova, de cînd am plecat eu. Mi-au scris prietenii că acum e mai bine. Dar, crede-mă, nu mă pot întoarce. Ar trebui să am un motiv puternic pentru a pleca de aici.

Şi pentru că Teofrast continua să privească teracota lui Rafael, îl întrebă :

— Îţi place chiar atît de mult ?

— Nu, dar mă gîndeam la Rafael, care nu este cu mult mai vîrstnic decît mine. Am auzit că ţesătoriile din Flandra îi cer desene ca modele. Face şi giuvaeruri, mici puşculiţe, concepe modele de stofe, scrie versuri, vrea să facă de toate.

— E ambiţios, dar, mi-a spus un sculptor pe care l-am învăţat anatomie, nu întotdeauna talentul izbuteşte să-i stea în vecinătatea dorinţei.

— E mai uşor să-ţi asiguri protecţie, bunăvoinţa şi chiar stima celor puternici cînd acţionezi în domeniul aspectelor exterioare ale lucrurilor, cînd eşti preocupat în primul rînd de forme, de exprimare, de expresie.

— N-are rost să-i invidiem pe artişti. Chiar dacă bucuria muncii lor este mare, nu se poate compara cu bucuria reuşitei celui care salvează un om bolnav din ghearele morţii.

— Mă întreb, uneori, dacă nu este mai important norocul bolnavului care ajunge la un medic bun, decît ştiinţa acelui medic.

— N-are nici o legătură una cu alta, Teofrast. Este adevărat că am văzut cazuri grave, vindecate ca prin minune, şi cazuri uşoare, soldate cu moartea bolnavului. Dar asta se întîmplă şi la medici faimoşi şi la medici mărunţi. Crezi prea mult în tăinuitele raţiuni ale întîmplării. Cred că eşti prea obosit. Şi despre artişti ai o părere proastă. Adică, despre munca lor. Să ştii că am îngrijit mulţi artişti mai epuizaţi decît tine. Mai celebri, sau mai puţin cunoscuţi. Pînă şi pe marele Michelangelo, cînd locuia aici, l-am consultat o dată. Ştii ce avea ?

Era bolnav pentru că muncea prea mult. Ceea ce fac artiștii poate cunoaște o glorie mai intensă și mai durabilă, dar e și făcut pentru totdeauna. Uită-te la sculpturile romane ! Sînt unele perfecte. În științe, lucrurile se schimbă. Vezi cîte greșeli a făcut marele Galen ! Poate că tot ceea ce am descoperit eu va fi elementar, o nimica toată, pentru cei care vor trăi peste cinci sute sau o mie de ani. Iar pentru cel căruia i-ai salvat viața, poți fi sigur că ești un adevărat Dumnezeu, ești mai mare decît Leonardo și decît Dante.

După o pauză, continuă cu voce joasă :

— Nu arăți prea bine. Cred că ești extenuat.

— Și eu am, în ultima vreme, senzația că nu este totul în regulă. Dar nu mă simt obosit, cu intuiția pierdută sau vînînd himere, cum se întîmplă cînd ne îmbolnăvim. N-am ajuns să semăn cu orice om de pe stradă, sper. Stau uneori și mă întreb dacă oamenii obișnuiți nu sînt cumva oameni care nu-și dau seama că sînt bolnavi. Cînd sînt bolnav, nu pot gîndi mai bine decît servitorul dumneavoastră. Dacă ar putea fi mai prost, la rîndul lui, cînd s-ar îmbolnăvi, ar avea și el, fără îndoială, un sistem de referință inferior. Dar, destul cu speculațiile ! Nădăjduiesc că vă dați seama că încă mai sînt în putere. Subtilitatea nu mi-a dispărut.

— Vrei să rămîi la masă pentru prînz ? Mi-ar face plăcere.

— Vă mulțumesc, magistre. Dar am și eu un invitat la dejun. Un vechi prieten din Viena, l-am întîlnit ieri seară, chiar în ușa hanului unde stau, spuse Teofrast.

— Atunci rămîne pe altă dată.

— Desigur. Altă dată. Vă mulțumesc foarte mult, magistre, repetă Teofrast ieșind din casa profesorului său. Poftă bună !

— La revedere, spuse și Berengario, înainte de a închide ușa.

Teofrast iuți pasul. La han, Klaus îl aștepta, ca să afle ce mai făcuse, ce mai gîndise și mai nădăjduia tînărul discipol în arta vindecării.

Sosirea la Salerno

Într-o zi toridă de vară, de pe drumul Neapolelui intra în Salerno unul dintre cei mai tineri doctori în medicină ai Universității din Ferrara. Credincios promisiunii făcute tatălui său, Teofrast își susținuse în acel an doctoratul și acum, la nici douăzeci și patru de ani, ar fi putut să înceapă să practice undeva nobila artă a vindecării. O nestăvilită sete de a cunoaște îl mîna însă din loc în loc, spre a afla remedii mai mult sau mai puțin secrete și cît mai eficiente în lupta cu boala. Îl interesa totul. Bineînțeles, nu numai medicina, ci și botanica, astronomia, astrologia, demonologia, într-un cuvînt, orice domeniu de cuceriri pentru gîndire. Pe măsură ce afla mai mult, setea de a cunoaște creștea și ea. Titlul de doctor nu-l bucura în mod deosebit. Chiar îl durea, ca o concesie făcută oficialilor, societății, bisericii. Dar se mîngîia cu faptul că făcuse astfel o bucurie doctorului Wilhelm și cîștigarea acestui titlu nu-l constrîngea să-și schimbe modul de viață. Venea acum la Salerno plin de speranțe, și nu nejustificate, chiar dacă portocalii în pragul culesului, care străjuiau drumul de la Neapole pînă aici, ar fi fost în măsură să stimuleze optimismul și în cele mai sumbre conștiințe. La Salerno se mai păstra, mai mult încă decît se proclama deschis, spiritul medicinii hipocratice. Aici, Galen și scolastica nu fuseseră niciodată acasă, deși li se făcuseră anumite concesii. Biserica reușise să înființeze la Neapole, în 1224, o Universitate nu numai vecină, ci și rivală. Conducerea Facultății de medicină din Salerno s-a aflat întotdeauna în mîinile magiștrilor și studenților, deși această facultate fusese înființată prin secolul al VII-lea, de către călu-

gării benedictini, care ţineau o casă de sănătate în apropiere. Aici era singurul loc din Europa unde nu era nevoie cu vreun profesor să fie prelat. Şi, în plus, nu erau respinşi de la frecventarea cursurilor discipolii care nu erau creştini. Aici fusese profesoară, în timpuri uitate, legendara Trotula, autoarea tratatului *despre bolile femeilor înainte, în timpul şi după naştere.* Încă de la începutul secolului al XI-lea, Gariopontus, cu *Despre boli,* Petrocellus, cu *Practica* şi mulţi alţi profesori au elaborat scrieri savante în care constatările personale se împleteau cu compilaţii din autori greci, latini şi bizantini. Aici, în golful Pesto, aruncase ancora cu aproape 500 de ani în urmă faimosul erudit cartaginez Constantin Africanul care, pînă în 1087, cînd a încetat din viaţă, a tradus o mulţime de tratate de medicină arabe în latineşte. Dar în ciuda zecilor şi sutelor de profesori celebri, autori de tălmăciri şi compilaţii, ceea ce atrăgea la Salerno tineri discipoli din întreaga Europă era tocmai caracterul practic al învăţămîntului. Teofrast venise în această adevărată comunitate hipocratică dornic să asimileze şi doctrina metodică a lui Asclepiade din Bitinia, medic roman minimalizat în alte şcoli datorită faptului că luase poziţie împotriva unor teze hipocratice. Aflase despre Asclepiade din Bitinia la Montpellier, facultate înfiinţată, la vremea ei, de către un grup de magiştri veniţi de la Salerno, singura universitate în care se preda chineza.

Teofrast venise la Salerno cu scopul de a cerceta variantele mai puţin cunoscute ale *Regimului sănătăţii salernitan.* Această scriere cunoştea pe atunci o mare faimă. Se considera că autorul ei este Arnald de Villanova, învăţat catalan celebru în jurul anului 1300. Arnald de Villanova scrisese mult şi Teofrast îi cunoştea tratatele de medicină şi alchimie. Nu citise însă un manuscris destul de comentat în mediile oculte ale epocii, pe care mulţi îl atribuiau nu Villanovanului, ci lui Ioan de Sevilla, un evreu spaniol, care se chemase Solomon ben David înainte de a trece la creştinism şi care tălmăcise o parte din scrierea arabă *Sirr al-asrar,* sub titlul *Epistola lui Aristotel către Alexandru în legătură cu păzirea trupului omenesc* sau mai pe scurt, *Secreta secretorum, (Tainele tainelor).* Multe notaţii din această scriere aveau un caracter magic, referindu-se la interpretarea fizionomiei, la dietetică, la arta prelungirii vieţii. Teofrast auzise nu-

mai despre cartea lui Ioan de Sevilla. În schimb, din *Regimul sănătăţii salernitan* citise vreo trei variante. În vremea aceea, cînd operele circulau ca manuscris, rareori se întîmpla ca două manuscrise cu acelaşi titlu să fie identice. Fiecare autor de transcriere se simţea dator să modifice cîte ceva, dacă se considera deştept, sau să prescurteze cîte un capitol, dacă era leneş. Manuscrisele bibliotecii salernitene îl fascinau pe Teofrast. Se vorbeau multe despre ele. Mai mult în şoaptă, pentru că erau aici tăinuite scrieri mahomedane şi iudeice pe care biserica, dacă le-ar fi aflat, le-ar fi ars, ca fiind păgîne.

Tînărul doctor se instală la un han din imediata vecinătate a Facultăţii de medicină. Avea la el o scrisoare de recomandare care avea să-i uşureze accesul în bibliotecă, în fondul special, secret al bibliotecii. La Ferrara, după ce obţinuse titlul de doctor, îşi alesese un semn care să-l reprezinte şi care să-i împrumute din strălucirea lui. Alesese semnul cel mai puternic, după părerea lui, pentagonul, pe care îl fixase pe inelul ce-i împodobea mîna. De la pentagon primea energie, cu această energie îşi va face celebru semnul, gîndea Teofrast în timp ce solicita, la bibliotecă, un şir de cărţi şi manuscrise, indicînd precis numele autorilor variantelor care-l interesau. Scrisoarea fusese înmînată, o rază de lumină se juca pe pentagonul inelului său, iar bibliotecarul se grăbea cu bucurie să-i ofere operele solicitate. Ştia că acela care le cere merită întotdeauna să le citească, şi trecuse multă vreme de cînd nu le mai ceruse nimeni. Unele lucrări erau cunoscute de Teofrast în patru, cinci variante. Ştia că mai are de citit încă patru, cinci variante din fiecare, că sînt identice mai mult de nouă zecimi şi că, undeva, nişte vorbe sună straniu la lectură. În spatele acestor cuvinte sînt altele care ascund o taină. Nu poate afla taina acela care ar putea-o compromite, dîndu-i o întrebuinţare vulgară. Cînd bucuria de a şti depăşeşte în intensitate o anumită valoare, această bucurie este unica răsplată a aflării, iar păstrarea tainei nu mai constituie o obligaţie dificilă. Teofrast spera să găsească în cele douăsprezece manuscrise, care-l interesau, rezolvarea unor probleme de medicină şi alchimie rămase în manuscrise încă de la Viena. Era convins că va citi mai multe lucruri ştiute, chiar dacă ceruse manuscrise puţin cercetate. Totuşi, din prudenţă, luă şi vreo

două scrieri complet neinteresante, pentru uzul studenților și se întoarse la hanul unde trăsese. Cînd coborî pentru cină, soarele apusese. Cîrciuma era plină. Bărbați și femei, studenți, negustori, călugări mîncau în liniște sau făcînd zarvă, în funcție de companie, vîrstă, meserie. Cîrciumarul, nevastă-sa și vreo două ajutoare aduceau mereu bucate și vin din pivniță. Teofrast ceru o friptură de berbec și o ulcică de vin dulce de Sicilia. De la o masă de lîngă scara care urca la etaj, o tînără femeie cu părul vopsit roșu și fața obosită, încercănată, îl fixa insistent. Teofrast cunoștea acest gen de femei, în ochii cărora sclipea, de mai multe ori într-un ceas, o spaimă animalică, imposibil de controlat, de stăpînit, o mare spaimă involuntară, instinctivă, aparent inexplicabilă și prea puțin resimțită de acest gen de femei, datorită scurtimii clipei de spaimă. Crezuse la un moment dat că aceste spaime, ca niște rare pîlpîiri aproape inconștiente, întovărășesc boala franțuzească mai ales la femeile care schimbau mai des sau mai rar bărbatul, la acele femei care nu se puteau mîndri cu un singur bărbat. Femeia cu păr roșu îi zîmbea încurajator, îmbietor, cînd îi prindea privirea. Lecturile îndelungate dădeau o noblețe aparte chipului lui Teofrast. Ochii lui mari păreau că văd tot și iartă tot. În privirea lui se citeau înțelegere și bunătate față de cei loviți de soartă, față de cei bolnavi și de cei care muncesc din zori și pînă în noapte, care cîștigă mai puțin decît produc. Și totuși, din privirile lui răzbătea o anumită fermitate, fermitatea omului competent, care știe ce este vorba, care privește omul în față, fără teamă, apărat de o rațiune exersată în înțelegerea a tot ceea ce este omenesc. Cunoștea puterea privirii lui. Știa că există o armonie universală în care se încadrează. Chiar dacă venise aici, la Salerno, ca să învețe, știa că pe fața oricărui om stă scris exact ceea ce acesta cunoaște și ceea ce poate afla. Nu avea o expresie de mulțumire inertă, de satisfacție înfumurată, acea „magnifice sentire de se ipso“ care oprea ascensiunea oamenilor obișnuiți, care-i împiedica pe mediocrii norocoși, ajunși profesori pe la facultățile pe unde trecuse, să intre în istorie. Teofrast știa că are multe încă de descoperit, știa că nu va trece prin viață fără să lase nimic în urmă. Acum privea femeia cu părul roșu și se gîndea că o asemenea femeie, pe un bărbat slab l-ar

putea distruge sau l-ar putea înălța, construindu-i circumstanțe favorabile parvenirii. Dar, conform acelei sublime armonii universale, nu l-ar putea distruge pe un om care are ceva important de spus, n-ar putea înălța un prost decît într-o ierarhie trecătoare, a hainelor și nu a minții. Pentru ca o femeie să desăvîrșească opera unui mare bărbat, este neapărat nevoie ca acesta să și-o imagineze idilic, iar ea să fie departe, sau să dispară. „Cînd îmi voi termina învățătura, voi inventa și eu o femeie perfectă“, gîndea Teofrast, și zîmbi femeii cu părul roșu. Acesta își luă cana cu vin și veni la masa lui.

— Mă cheamă Magdalena. Ești nou venit aici ?

— Mă cheamă Teofrast. Am venit astăzi la Salerno, ca să învăț medicina. Vinul îi dădea o mare încredere în el însuși. Nu simțea nici un obstacol înaintea lui. Viitorul îi apărea roz, simplificat.

— Locuiești aici ? întrebă femeia, pentru ca discuția să nu încezească.

— Da, răspunse Teofrast, și zîmbi iar, blînd.

— Nu ești prea vorbăreț, constată femeia.

— Gîndesc încontinuu, dar subiectele meditației mele nu te-ar interesa.

— Mă interesează tot ceea ce te frămîntă.

— Am douăzeci și patru de ani. De mai bine de zece ani studiez medicina, citind, în medie, zece ore pe zi. Ar trebui să ai în urmă vreo 40 000 de ore de lecturi medicale, ca să mă faci să-mi deschid sufletul. Știi să scrii ?

— Nu. Dar asta n-are nici o importanță. Am cunoscut mulți învățați și am aflat de la ei că orice om, oricît ar fi el de prost, poate spune mari adevăruri.

— Fără să-și dea seama.

— Asta nu contează pentru înțeleptul care le culege.

— Decît să pîndești prostul, doar-doar o scăpa vreun mare adevăr, mai spornic este să citești un manuscris plin de înțelepciune.

— Prostul poate spune un adevăr nou.

— Nu mai există adevăruri necunoscute decît în științe. În domeniul înțelepciunii se pot doar îmbrăca în haine noi vechile adevăruri. Minciunile, aberațiile sînt mai multe. Adevărurile gîndirii se-nvață repede.

— Ție, despre viață, nu-ți place să vorbești ? N-ai probleme cu mîncarea, cu hainele, cu lemnele de foc, dacă iarna e grea ?

— Ba da, dar nu le iau în seamă.

— Dar dragostea ? Nimeni nu poate să nu ia în seamă dragostea.

— Fiecare lucru la timpul său. Și apoi, există o formă mai înaltă de dragoste decît cea pe care o iau în considerație oamenii obișnuiți : iubirea de aproape.

— Și poeții care vorbesc de iubirea aproapelui toată ziua nu se mărginesc la ea.

— Iubirea aproapelui nu este un apanaj al clerului sau al medicilor.

— Cred că niciodată nu trăiesc în același timp, pe pămînt, mai mult de zece, douăzeci de sfinți.

— Iubirea aproapelui este un dar, un talent pe care unii oameni singuratici și-l dezvoltă aducîndu-l la desăvîrșire. Chiar atașamentul față de breasla din care faci parte sau față de poporul căruia îi aparții, este puțin în comparație cu dragostea pentru om, care-ți cere să suferi ori de cîte ori un om, un necunoscut suferă sau greșește, de cele mai multe ori inconștient. Teofrast își termină vinul, apoi continuă. Uneori, această dragoste pentru om se schimbă în revoltă, pentru că, dacă suferi din cauza prostiei sau răutății oamenilor, cînd vezi că refuză luminarea minții lor, nu mai rabzi să suferi pentru altul, te revolți și poți ajunge să-l urăști pe necunoscut sau pe prietenul pentru care suferi.

— Toate astea sînt frumoase, dar sînt departe de dorințele și de nevoile mele, de dorințele și nevoile oricărui om normal.

— Dacă omul are ceva măreț în el, asta nu înseamnă că fiecare om are în el ceva măreț, ci că unii oameni sînt măreți.

— Merită să te chinui ca să fii măreț ?

— Nu pot trăi altfel. Fiecare om își realizează destinul său și orice piedică în calea înălțării sau prăbușirii lui l-ar chinui mai tare. Dacă Isus ar fi fost, în ultima clipă, iertat de răstignire, îți dai seama ce calvar ar fi fost tot restul zilelor lui ? Pe cînd așa, soarta i-a fost exact cea pe care a acceptat-o.

— Ai cunoscut vreodată căldura unui așternut de femeie ?

— Faptul că sînt atît de sincer, că îmi exprim atît de deschis gîndurile mele, nu înseamnă că sînt lipsit de pudoare. Nu te cunosc. Sînt gata să te ajut cît pot, să

sufăr pentru tine, însă chiar dacă pot fi un duhovnic, asta nu înseamnă că sînt în căutarea unui duhovnic.

— N-am vrut să te supăr. Am crezut că nici nu te pot supăra, deși, dacă nu ți-am cerut să mă inviți la cină, am tăcut tocmai ca să nu te supăr. Dacă te consideri jignit de întrebarea mea, înseamnă că nu crezi nimic din ceea ce spui.

— Iartă-mă, dar nimeni pînă acum n-a încercat să pătrundă atît de hotărît în tianele vieții mele de bărbat.

— Faptul că ești bărbat face taine numai din amănuntele acestei vieți. Nu ți-am cerut amănunte, dar mi-ai părut dintr-odată foarte departe, inaccesibil ca un copil. Am avut un moment în care chiar te-am urît.

— Îmi dau seama că nu-ți pot fi de folos așa cum vrei tu, pentru că bănuiesc că tu vrei să mă faci să mă simt bine, să mă bucuri, cum ai făcut cu foarte mulți bărbați, găsind în asta o mulțumire, o satisfacție. La rîndul meu, și eu sînt un om care urmăresc mulțumirea, bucurarea celor din jurul meu. La altă scară, prin alte mijloace, desigur. Noi doi nu ne putem ferici unul pe altul. Am stat de vorbă doar. Dă-mi voie să-ți ofer și o cină.

— Accept, spuse femeia, înțelegînd că între ea și Teofrast nu se pot crea decît relații de consolare reciprocă și că, la acest capitol, era înfrîntă pentru că nevoia ei de a fi consolată era mult mai mare decît cea a tînărului doctor.

Teofrast chemă hangiul și comandă cina femeii. Hangiul îi zîmbi complice și îi făcu cu ochiul. Apoi se grăbi să aducă mîncarea și o nouă cană de vin.

Femeia începu să mănînce. Părea absentă ori de cîte ori nu vorbea sau nu îl urmărea pe Teofrast vorbind. Ca și cînd tăcerea ar fi fost un deșert îndepărtat care o absorbea cu regularitate, atunci cînd ochii ei expresivi nu recepționau vorbele interlocutorului sau nu întăreau cuvintele pe care le rostea. Ca majoritatea oamenilor, era incapabilă să spună multe cu privirea, pe care o exersase numai în a se invita în intimitatea unui bărbat. Odată obiectivul realizat, odată cu dobîndirea certitudinii că faptul nu se poate împlini, femeia devenea absentă, ori de cîte ori nu glăsuia sau nu i se vorbea. Poate că acea spaimă care fulgera din ochii ei nu era decît reflexul materialității înfricoșate de perisabilitatea ei presimțită.

Conștiința de sine a măteriei este o sumă de instincte sau, în orice caz, pleacă de aici, uneori fără a putea merge mai departe. Teofrast se simțea antrenat în competiția pentru dobîndirea nemuririi. Pentru el, clipa nu conta decît ca etapă pe drumul desăvîrșirii. Femeia era tîrîtă de timp înainte. Dac-ar fi putut, s-ar fi opus scurgerii timpului, de multe ori într-o zi, sau, în orice caz, ar fi blestemat efectele timpului asupra ei, dacă tributul de suferință pe care-l datora soartei ar fi făcut-o să fie mereu conștientă de degradarea permanentă a trupului ei.

La celelalte mese, fiecare își trăia o parte din viață. Teofrast gîndi că a pierdut destul timp cu cina, dar femeia nu terminase încă de mîncat. Îi era jenă să se scoale de la masă și să plece în camera lui, lăsînd femeia singură, după ce o acceptase ca invitată. În fond, constatase că îi apropiau prea multe și îi deosebeau prea multe, ca să treacă unul pe lîngă altul cu nepăsare sau cu acea strîngere de inimă pe care tînărul medic o simțea întotdeauna în mijlocul unor oameni pe care nu-i cunoștea.

Curînd, femeia termină de mîncat, mai bău o dată din cana cu vin și se ridică de la masă făcîndu-i un semn discret, s-o urmeze, spre scara care urca la etaj, unde erau camerele. Își legăna șoldurile din obișnuință într-un mod care necesita mult antrenament. Teofrast o urmă. La etaj, ea îl întrebă :

— În ce cameră stai ?

— Aici, spuse Teofrast, după ce mai făcu cîțiva pași, luîndu-i-o înainte.

Descuie ușa și aprinse lampa. Afară se întunecase bine. Femeia rămăsese în prag. Era mai mare cu un cap decît Teofrast.

— Du-te ! spuse Teofrast, și femeia plecă.

Rămas singur, se așeză la masă și începu să citească. Nu trecuse nici o jumătate de oră cînd, în ușă, bătu cineva. Crezu că e tot femeia și nu răspunse. Ciocănitul se repetă mai insistent. Deschise ușa și nu mică îi fu uimirea cînd îl văzu pe fostul său coleg Klaus.

— Bună seara, Teofrast.

— Bună seara.

— Am aflat că ești aici și, bucurîndu-mă, m-am gîndit să-ți urez bun venit la Salerno.

— Dar de-abia am sosit...

— Și eu stau tot în hanul ăsta. Te-am văzut la masă, dar erai ocupat cu femeia aceea.

— Deloc. Am schimbat numai cîteva vorbe.

— N-am văzut decît privirile pe care le schimbați și mi-am închipuit că...

— N-a fost nimic. Dar ia loc.

După ce Klaus se așeză, Teofrast continuă :

— Cum se face că ne întîlnim mereu ? E o coincidență nemaipomenită.

— Rămîi mult aici ?

— Cîteva luni... De fapt, depinde de ce-am să găsesc de învățat. Tu ?

— Eu, într-o lună, plec. Mă duc în Spania. Îmi place foarte mult Spania. Am mai fost de două ori.

— Aș fi vrut să ocolesc Spania, spuse Teofrast. Dar nu se știe niciodată, dinainte, unde se luminează mai bine mintea. M-aș duce direct în Anglia, la Oxford. Lumea nu prea știe ce-i acolo.

— Să nu vorbești nimănui despre această intenție a ta. Anglia este dubioasă pentru stăpînii continentului.

— Îți mulțumesc pentru sfat. Dar eu mă voi duce să citesc acolo, chiar scrieri „continentale". Dacă voi mai găsi ceva pe deasupra, cu atît mai bine.

— Acum, că ești doctor, ar trebui să te oprești undeva, să-ți faci o casă, o familie. Un doctor care umblă atîta este dubios, pare dubios pentru că lasă impresia că simte că-i lipsește ceva, cînd are totul.

— Tu de ce umbli, Klaus ?

— Eu nu mi-am luat încă doctoratul. Caut o facultate pe gustul meu.

— Spuneai că de aici pleci în Spania și că ai mai fost de două ori. Deci știi ce-i acolo.

— N-am fost peste tot. Odată am fost la Madrid, altădată la Salamanca ; la Sevila n-am fost. Și-apoi, îmi place să umblu. Mi-e și frică să-mi susțin doctoratul, să nu pară suspectă, apoi, această poftă a mea de a călători.

— Vezi ?...

— Da, ai dreptate.

Cei doi mai sporovăiră vreo oră, apoi Klaus plecă, lăsîndu-l pe Teofrast să-și refacă forțele după drumul lung, obositor.

Vrăjitoarea spaniolă

Neștiut de nimeni, Teofrast era găzduit de trei săptămîni de către una dintre ultimele vrăjitoare ale Spaniei, în Granada. După atîția ani de învățătură, în sfîrșit își odihnea ochii, primind tainele empirismului direct prin viu grai și mai furînd, pe cît putea, din ceea ce vedea că baba făcea fără să-i spună. Pentru oamenii satului, pentru toată lumea, de fapt, bătrîna Laura era doftoroaie și moașă, știind rosturile ierburilor de leac și ale soroacelor. Teofrast venise la ea ca să afle lucruri neștiute, căci faima Laurei depășise hotarele Granadei, dar văzînd în casa ei globul de cristal, pantacle, materiale pentru confecționarea unor talismane și elixiruri, înțelesese repede cam ce treburi învîrtea vrăjitoarea, care, inițial, n-a vrut să-l primească. Pînă la urmă însă a cedat insistențelor lui variate, de la rugăminte la amenințare deghizată.

Era o primăvară timpurie, după o iarnă destul de blîndă și buruienile cu virtuți magice deja invadaseră sierra. Teofrast ducea coșurile bătrînei la cele mai neașteptate ore din zi și din noapte. Unele ierburi trebuiau culese cînd luna plină era la zenit, altele la răsărit de lună nouă, altele... Activitatea era intensă căci soarele străbătea zodia berbecului și acum trebuiau culese plantele folositoare pentru vindecarea bolilor de cap. Lumea însă nu trebuia să observe : de douăzeci și șase de ani, de cînd Granada capitulase marcînd sfîrșitul Reconquistei, Inchiziția, introdusă în Spania la 17 septembrie 1480, cîștiga victorie după victorie în bătălia pentru Cruce. Astfel, la 31 martie 1492 evreii neconvertiți la creștinism

au fost expulzați. Aceeași soartă au avut-o și maurii, după 11 februarie 1502. Deci, la sosirea lui Teofrast în Spania, Inchiziția se ocupa numai de catolicii care nesocoteau dreapta credință. Avea mînă liberă de la Carol, nepotul lui Ferdinand al Aragonului, care urma să devină un an mai tîrziu, în 1519, și împărat al Germaniei.

În acel amurg de aprilie în care ne reîntîlnim cu Teofrast, acesta pregătea pentru uscat ierburile culese cu o oră mai devreme.

— Mi-ai spus că știi multe despre asperulă.

— Cred că am citit în vreo cinci clasici despre toate proprietățile acestei plante care iubește atîta umbra și solul pădurilor de fag.

— Știi cum se usucă ?

— Se scoate afară, la aer, sau într-o cameră în care nu se doarme, pentru că veștejirea este însoțită de emanarea unui parfum puternic, greu, periculos. Dealtfel, fiertura de asperulă aduce un somn profund și celor mai neliniștite suflete.

— Se mai administrează cu succes în ascită, calculi, stază biliară.

— Asta pentru că se înrudește cu cucuta, roiba și ipeca.

— Ce este ipeca ?

— O plantă nouă, adusă din Indiile Occidentale de către oamenii lui Columb. Am văzut acum o lună, la Salamanca, efectele unei pulberi obținute prin pisarea rădăcinii uscate, într-o indigestie foarte severă.

— Vezi tu, Teofrast, te-am lăsat să rămîi și nu te-am gonit, numai după ce mi-am dat seama că mai am și eu de învățat cîte ceva de la tine.

— Și după ce ți-ai dat seama că nu sînt agentul Inchiziției, că n-am venit să te demasc că mai mîngîi, cîteodată, globul de cristal și că te mai ocupi și cu alte treburi de-astea pentru care, aici, oamenii sînt arși pe rug.

— Cine mai îndrăznește azi așa ceva ? Ție pot să-ți spun : în tinerețe, mai încercam și eu cîte o vrajă, mai invocam cîte un spirit... Mă-nțelegi tu... !

— Nu vrei deloc să-mbătrînești ! Și săptămîna trecută ai încercat...

— Sst !

— Nu spun nimănui. Se poate să mă bănuiești de-așa ceva ? !

— Tu nu i-ai cunoscut. Pe mine m-au mai anchetat de două ori.

— Și ai scăpat.

— Am scăpat, pentru că eram tînără, pentru că Spania era plină de evrei și mauri, pentru că știam mai puțin decît știu acum și pentru că, la rîndul lor, erau și ei începători. Acum nu mai pot fi păcăliți. Au căzut vrăjitoare mai pricepute, mai abile decît mine. Mi-e foarte frică. Uneori, îmi vine să fug undeva, în Portugalia, în Franța sau chiar în Italia.

— Peste tot e la fel. Am fost peste tot. Flăcările mistuie cu aceeași indiferență vrăjitoarele la Paris, la Roma, la Marsilia și la Florența.

— Parcă aud un zgomot afară.

— E numai frica, spuse Teofrast.

— Du-te și vezi.

Teofrast deschise ușa, dar nu ieși. În încăperea scundă, cu pămînt pe jos, pătrunse un prelat și trei străjeri, cu o expresie de indiferență, dar cu o ținută amenințătoare.

— Tu ești Laura ? o întrebă călugărul inchizitor, a cărui sutană îl arăta ca făcînd parte din temutul ordin al dominicanilor.

— Eu, părinte, răspunse bătrîna și, regăsindu-și curajul, îl privi drept în ochi.

— Iar tînărul ?... continuă călugărul privind întrebător spre Teofrast.

Teofrast își dădu brusc seama că acești oameni știu totul despre el și că, dacă va scăpa, faptul se va datora statutului său de străin, de om în trecere. De aceea, răspunse :

— Sînt doctorul Teofrast von Hohenheim, în trecere prin Granada. Vin de la Salerno și mă duc la Oxford. În drum, m-am oprit cîteva zile la această femeie, ca să-mi înnoiesc rezervele de plante de leac. Astă seară, după cum vedeți, tocmai puneam la uscat niște asperulă. Peste două zile urmează să plec.

— Rămîne de văzut dacă mai pleci și cînd anume, îl întrerupse tăios călugărul.

— N-am făcut absolut nimic rău, interzis, neplăcut lui Dumnezeu.

— Rămîne de văzut, repetă călugărul.

— Nu mă credeți că sînt doctor ?

— Orice este posibil. Și Torralba [1] este doctor.

— E un medic celebru și stimat.

— Încă.

— Nu înțeleg însă cu ce v-am greșit eu, spuse Teofrast.

— Răbdare. Și noi așteptăm să aflăm. Deocamdată ești suspect. Avem probe numai contra Laurei, dar și ea era numai suspectă, pînă cînd am strîns aceste probe.

— Eu sînt în trecere, v-am spus. Am o scrisoare de recomandare pentru Anglia, trebuie să ajung la Oxford în două săptămîni.

— M-ar mira să nu fi săvîrșit nici una din cele cincisprezece crime de care se fac vinovate vrăjitoarele.

— Nici nu știu care sînt aceste cincisprezece crime, spuse Laura.

— Ascultă ! 1) lepădarea lui Dumnezeu ; 2) blasfemia ; 3) închinarea ființei Diavolului ; 4) la fel, în privința pruncilor ; 5) respingerea Sfîntului botez ; 6) ducerea în ispită ; 7) ducerea în ispită în timp ce sînt gravide ; 8) dacă jură în numele Diavolului ; 9) dacă se dedau la desfrîu ; 10) dacă ucid și mănîncă oameni ; 11) dacă se hrănesc cu stîrvuri ; 12) dacă nimicesc vieți omenești, folosind otrăvuri și vrăji ; 13) dacă pricinuiesc moartea vitelor ; 14) dacă stîrpesc rodnicia pămîntului ; 15) dacă se împerechează cu Diavolul. Acum, că le știi care sînt, cîte din ele ai săvîrșit, cînd, în ce împrejurări ? Avem timp, te ascultăm. Se așează pe un scaun și adoptă o atitudine de om complet lipsit de griji.

— Vrăjitoarele sînt prinse cît sînt tinere, spuse bătrîna. Eu am aproape optzeci de ani. M-ați fi condamnat pînă acum de o mie de ori, dacă aș fi vrăjitoare. N-am făptuit nici una dintre cele cincisprezece crime. Și, majoritatea lor, nici nu mai pot fi făptuite, la vîrsta mea.

Prelatul continuă, blînd însă ferm, după un moment de tăcere :

— Noi n-am venit aici degeaba. Avem foarte mult de lucru. Dacă sîntem aici, înseamnă că avem probe.

[1] Torralba — doctor faimos ca vrăjitor și magician, nu numai în Spania. Arestat în 1528 și condamnat pentru magie în 1531 la închisoare pe viață, a fost eliberat după cîțiva ani, datorită faimei sale. La data la care se desfășoară acțiunea noastră, era numai suspect.

Există, pentru cei care recunosc de îndată ce sînt prinși, o anumită indulgență. La noi, în anchetă, vei recunoaște tot, fii sigură. O întrerupse cu un gest, văzînd că vrea să mai spună ceva în apărarea sa. De fapt, problema noastră acum este alta : îl luăm și pe doctor ? Cine este el ? De unde vine ? Unde se duce ? Ce caută la tine, în realitate ? Cu ce se ocupă ? Deci, doctore, e rîndul tău.

— V-am mai spus o dată. Să repet ?

— Dacă ne-ar fi mulțumit răspunsul, n-aș mai fi întrebat. Noi vrem adevărul și te previn că știu destul de multe despre tine.

— Viața mi-a fost bogată în evenimente. Am călătorit mult, am citit mult, am muncit mult, am făcut și anumite descoperiri în domeniul medicinii și alchimiei. Am învățat și astronomie. Dar toate amănuntele acestor îndeletniciri ale mele, care poate v-ar încînta să le auziți la un pahar de vin, în cadrul unei anchete n-ar putea decît să vă enerveze. Știu asta pentru că s-a mai întîmplat ca, pe unde am umblat, să mai fiu întrebat de către autorități ce anume caut.

— Vezi și tu că oamenii care umblă sînt suspecți. Ce i-a speriat pe meleagurile natale ? Ce-i nemulțumește în locul unde s-au născut și s-au ridicat ? Ce caută unde vin ? De ce cred că unde ajung e altfel decît în locul de unde au plecat ?

— Eu călătoresc ca să învăț și trebuie să vă bucurați că sînt oameni care vin să învețe aici.

— Ai venit să înveți de la o vrăjitoare...

— N-am observat să fie vrăjitoare. Eu adun ierburi. Ea știe locul unde cresc. Eu am venit luna aceasta, iar dumneavoastră o cunoașteți de zeci de ani. Dumneavoastră sînteți de meserie, eu n-aveam cum să-mi dau seama că mai este, în secret, și vrăjitoare. N-am văzut nimic suspect.

— Îți merge gura, dar să vedem ce-o să fie după ce-o să ne uităm în bagajele tale.

— Poftiți, sînt aici, lîngă pat. Nu am absolut nimic de ascuns. Biblia și cărți de medicină. Nimic altceva. Ierburile sînt la uscat, nu le-am împachetat, pentru că de-abia săptămîna viitoare voiam să plec mai departe.

— Vom vedea, nu ne grăbim. De ce te grăbești ? Vrei să treacă neobservat ceva ? Vom fi foarte atenți.

Călugărul se întoarse spre unul dintre străjeri :

— Pentru a ne lămuri în privința ei, caută-i pe trup semnul vrăjitoarelor.

Urmă o luptă scurtă. În timp ce doi dintre străjeri o țineau, al treilea îi smulse hainele de pe ea. Ochii căutau semnul. La un moment dat, o întoarse spre călugăr cu spatele și Teofrast putu și el să vadă o pată mai mare decît o aluniță pe umărul ei stîng. Șeful străjerilor scoase din buzunar o sulă mică și împunse pata. Bătrîna gîfîie, epuizată, dar nu se mai împotrivea. Nu schiță nici un semn de durere.

— Nu sîngerează, rosti străjerul.

— Vezi, tinere, spuse călugărul, că ai fost oaspetele unei vrăjitoare ? Acum vom sta altfel de vorbă.

— V-am spus doar : n-am știut că-i vrăjitoare. N-am văzut-o dezbrăcată. Și apoi, nu sînt oaspetele ei. Îi plătesc atît pentru găzduire, cît și pentru ajutorul pe care mi-l dă.

— Nu înțeleg de ce te încăpățînezi. Poate că speri că n-o să ne mai uităm în bagajele tale ?

— Dar vă rog, spuse Teofrast, punîndu-și cufărul pe pat și ridicîndu-i capacul.

Bătrîna continua să gîfîie, epuizată. Străjerii îi dăduseră drumul. Stătea pe un scaun, cu straiele în dezordine, deși se acoperise întrucîtva cu îmbrăcămintea zdrențuită. Se părea că nimeni nu se mai ocupă de ea acuma.

Prelatul îl privea pe Teofrast cum despachetează. Avea o privire adormită. Dealtfel, nu se înviora decît atunci cînd vorbea. Cînd asculta sau urmărea din ochi ceva, părea foarte obosit, sau poate numai plictisit. Pe Teofrast, această somnolență îl irita. Avea impresia că nu este urmărit cu atenție, că vorbește și acționează degeaba. Mai avusese el de-a face cu călugări inchizitori în Italia și în Germania, dar aceia fuseseră fie violenți, cruzi, fie de o prefăcută amabilitate. Și apoi, călugărul acesta nu era gras cum sînt de obicei cei adormiți. Era totuși foarte atent, pentru că auzise multe despre Inchiziția spaniolă și pentru că nu se mai îndoia deloc asupra faptului că bătrîna Laura va fi arsă pe rug. Puse deoparte, pe pat, rufăria de schimb, destul de săracă și îngrămădi pe masă, sub ochii prelatului, cărți, manuscrise, diferite hîrtii. Călugărul indică un sul de hîrtie :

— Aici ce e ?

— Diferite însemnări ale mele despre sare, spuse Teofrast.

— Vreau să văd, spuse călugărul, și începu să citească pe sărite. Mda ! Dar aici ? și indică alt sul.

— Însemnări de cînd eram student la Padova. N-am stat prea mult. Doar două luni, între Bologna și Ferrara. Vreau să revin cîndva la Padova.

— Mda ! Pe pat sînt numai haine ?

— Da.

— În afară de cufărul ăsta nu mai ai alt bagaj ?

— Nu.

— Mda. În sfîrșit, dacă ești nevinovat, nimeni n-o să te spînzure. Rămîne să vedem ce-o să zică și femeia asta despre tine. Poate o să simți și tu nevoia să ne mai spui cîte ceva despre ea... Nu se știe niciodată dinainte ce-o să se-ntîmple... Sau ești cumva de altă părere ?

— Anumite lucruri se știu o dată pentru totdeauna. Nu credeți ?

— Ba da. Desigur. Vii cu noi acum la mănăstire sau rămîi aici pînă mîine dimineață cînd te așteptăm să iei parte la interogatoriu ?

— Mi-e perfect egal. Cum hotărîți dumneavoastră.

— Și mie mi-e egal. Oricum, unul dintre străjeri va rămîne aici. Vom face mîine, la lumina zilei, o percheziție amănunțită.

— Voi merge cu dumneavoastră. Lucrurile să mi le las aici ori să le iau cu mine ?

— Cum vrei, dragul meu. Tu hotărăști.

— Le-aș lua, ca să nu mai rămînă decît lucrurile ei în casa asta.

— Bine, ia-le și hai la mănăstire. Păcat că n-ai văzut nimic. Ai fi putut fi martor. Pe cînd așa, s-ar putea să ajungi complice. Apoi, după o pauză : oricum, dacă îți amintești ceva, încă poți fi martor. Interogatoriul va avea loc mîine dimineață. N-are rost s-o lungim prea mult. Grăbește împachetarea ! S-a făcut tîrziu.

Curînd Teofrast fu gata. Bătrîna rămăsese încremenită pe scaun cu privirea pierdută în gol, imobilă, ca și cînd ar fi fost cu gîndul cu totul plecată undeva, departe. Afară, departe, lătra un cîine. Mai aproape, se auzea, cînd și cînd, un greiere. Sau poate că mai mulți ? Călugărul se mai înviorase și arunca cîte o privire satisfăcută Laurei. Nu era bătrîn. Se apropie de cincizeci

de ani. Descoperise, în activitatea lui, vreo zece, cincisprezece vrăjitoare, ceea ce nu era puțin. Ar fi dorit mult ca Teofrast să o acuze pe bătrînă de vrăjitorie. Nu i se întîmplase niciodată pînă acum așa ceva. Toate vrăjitoarele pe care le anchetase în activitatea lui fuseseră denunțate. De obicei, prin scrisori anonime. Pînă la urmă, supuse torturilor, recunoscuseră toate, deși, netorturate, nu recunoscuse nici una nimic. Dorea mult să organizeze un proces cu acuzator, un proces în care un om să demaște și să înfrunte pînă la zdrobire pe vrăjitoare, sub ochii lui. Lumea se temea însă. Pentru că, dacă acuzatorul nu reușea să învingă adversarul, să convingă juriul de vinovăția vrăjitoarei, să-și dovedească acuzația, era foarte aspru pedepsit. Mult mai simplu era să denunți. Eventual, fără să semnezi. Călugărul ieși primul din casă, urmat de Teofrast, ușor încovoiat sub povara cufărului și, la urmă, femeia între străjerii care o urniseră din loc cu cîțiva ghionți. Bătrîna pășea indiferentă, cu privirea fixă, ca și cînd ar fi fost oarbă. Străjerii o țineau cînd se împiedica și sta gata să cadă.

Drumul pînă la mănăstire dură aproape o oră. Teofrast obosise. Primi o chilioară în care nu erau decît un pat, o masă mică și un scaun. Epuizat, se pregătea să se culce, căci se făcuse tîrziu, cînd unul dintre călugării mănăstirii veni să-l cheme ca martor la procesul vrăjitoarei... Ar fi vrut să doarmă, dar teama de a nu fi cumva implicat în lipsă îl făcu să-l urmeze pe acel necunoscut călugăr, într-o sală mare, luminată de torțe, unde-l văzu la o masă pe călugărul inchizitor cu alți doi prelați. În fața lor, pe un scaun, stătea prăbușită Laura, avînd în spatele ei doi străjeri. De-o parte, mai erau cîțiva străjeri și, bineînțeles, călăul și ajutorul său, care nu puteau lipsi de la interogatoriu.

— Cum te cheamă ? întrebă prelatul.

— Laura, răspunse stins femeia, după un lung moment de tăcere, tocmai cînd călugărul se pregătea să-i repete întrebarea.

— Laura, și mai cum ? continuă călugărul.

— Laura, atît... Sau, de m-o mai fi chemînd cumva, nu știu.

— Din cîte am fost informați, știi să scrii și să citești. Ai fi putut să ajungi o femeie învățată. Dar, lipsită de

înțelepciune, ai citit mai mult cărți interzise, pe care le-am găsit la tine în casă, să nu negi !

— Nu neg.

— Iată-le, continuă călugărul, bătînd cu palma un tenc de patru, cinci cărți aflate pe masa lui. Sau vrei să zici că nu sînt ale tale ? Femeia nu răspunse, astfel că prelatul continuă nestingherit. E bine că nu ne contrazici, că nu-ți îngreunezi situația. Cînd te-am arestat, știam totul despre tine. Sau poate nu crezi ?

— Nu știu, spuse simplu bătrîna, căreia îi devenise indiferent ce se va întîmpla cu ea. Se simțea zdrobită. O durea carnea, dar totul, toate senzațiile ei erau dominate de o nemărginită epuizare. Nu mai voia decît ca totul să se termine și să doarmă sau să moară. Își ținea greu ochii deschiși. Pe inchizitor părea să-l irite faptul că nu era îngrozită de ceea ce urma să i se întîmple și întrebă iar :

— Ești atît de sigură că nu vei fi arsă pe rug ?

— Nu știu, răspunse iar bătrîna. Sînt foarte obosită.

— N-ai asistat la nici o ardere pe rug ? se miră prelatul.

— N-am vrut. Am ocolit asemenea spectacole. Mi-a fost milă.

— De ce ți-e frică, de-aia nu scapi ! își frecă mîinile călugărul. Deci propria ta ardere va fi prima la care asiști. De-aia mai ți-e somn și ți-e indiferent ce-o să ți se-ntîmple. Dumnezeu e milos, e drept. Și noi sîntem miloși, dar, oricum, cînd ai semnat pactul cu Diavolul, știai ce ți se va întîmpla. Sau poate susții că n-ai semnat ?

— Vreau să terminăm cît mai repede.

— Noi nu ne grăbim, pentru că ne interesează numai adevărul. Și, uneori, adevărul nu e mărturisit decît cu ajutorul lor, spuse călugărul, arătîndu-i pe călăi.

— Dacă așa durează mai puțin, fie.

— A, nu ! Nu vom trece mai departe pînă cînd nu vei recunoaște că ai semnat pactul cu Diavolul.

— L-am semnat.

— Cine te-a învățat vrăjitoria ? Diavolul sau unul dintre ajutoarele lui ?

— Și Diavolul și ajutoarele lui, răspunse bătrîna stins.

— Mai tare, spuse călugărul. Totul trebuie consemnat. Repetă.

— Și Diavolul și ajutoarele.

— Pe cine ai învățat tu ? continuă călugărul.

— Pe nimeni, răspunse Laura.

— Cînd s-a celebrat nunta ta cu Diavolul ?

— Eram tînără de tot. Sînt aproape cincizeci de ani.

— Mai precis, te rog. Prelatul vroia să prelungească interogatoriul cît mai mult.

— În noaptea de Crăciun, cu patruzeci și opt de ani în urmă.

— Te-ai lepădat, cînd ai încheiat pactul, de Dumnezeu Tatăl, de Fiul și Sfîntul Duh ?

— Așa se obișnuiește.

— Nu vrei să răspunzi ? întrebă călugărul.

— Ba da.

— Atunci răspunde !

— Da.

— Te-a rebotezat Diavolul ?

— Da.

— Ai luat parte la Sabat ?

— Da.

— De cîte ori pe an ?

— La început, mai des. În ultimii zece ani, n-am mai fost. Sînt bătrînă, nu mai am putere.

— Cum ajungeai acolo ?

— Pe coada măturii, după ce mă ungeam cu o alifie.

— Din grăsime de copil ucis de tine ?

— Nu. Din pătrunjel, zîrnă, măselariță și celelalte ierburi.

— Care ?

— Nu le mai țiu minte, după atîta vreme.

— L-ai văzut pe Diavol stînd pe tron ?

— Da.

— În chip de țap ?

— Da.

— I te-ai închinat ?

— Întotdeauna.

— I-ai adus daruri ?

— Numai bani și ouă.

— Ai dănțuit în sunete de tobă și flaut ?

— Da.

— I-ai adus și copii răpiți ?

— Eu, nu. Altele, da, dar puține de tot.

— De ce nu i-ai dus ?

— Mă grăbeam întotdeauna prea tare. M-ar fi incomodat.

— Ai participat și la liturghia neagră ?

— Da. Cu acest prilej Diavolul se împărtășea și ne dădea și nouă cuminecătură spunînd : „Acesta este trupul meu".

— Cum era cuminecătura ?

— De două feluri. În loc de anafură primeam ceva tare, greu de înghițit, iar vinul era, de fapt, o zeamă amară care-ți îngheța inima.

— Ai fost iubită de Diavol în timpul Sabatului ?

— Nu. N-am fost nici în tinerețe prea atrăgătoare...

— Îți părea rău că nu te alegea ?

— La început, da. Apoi m-am obișnuit... De obicei, la ospețe, ne împerecheam între noi, vrăjitoare, demoni, vrăjitori. De două ori, partenerul mi l-a fixat Diavolul. Se-ntîmpla, uneori. Atunci, el zicea : „Asta ți se potrivește".

— N-ai fost regina Sabatului, deci.

— Niciodată. Îmi pare rău...

— Ai avut copii de pe urma împerecherii cu demonii ?

— Mi s-a întîmplat o dată să nasc patru păianjeni și altă dată o năpîrcă mică. Dar, în amîndouă cazurile, i-au luat să-i crească tații.

— Îți plăcea să mergi la Sabat ?

— Cînd eram mai tînără.

— Și apoi ?

— La bătrînețe, e din ce în ce mai greu. Sabatul e ca o nuntă. Mă simțeam prost, ca mireasă bătrînă. E adevărat că nici o muzică nu se compară cu muzica Sabatului. Și-apoi, mîncarea și băutura erau nemaipomenite... Sabatul era și o școală.

— Deci, recunoști că Diavolul te-a învățat să stîrnești furtuna, grindina, fulgere și trăsnete, năvala de lăcuste și șobolani, să te preschimbi în lupoaică, să faci farmece pentru ca vacile să nu mai dea lapte, găinile să nu mai ouă și bărbații să-și piardă bărbăția ?

— Da. Eram tînără, puteam să-nvăț.

— Îți pare rău acuma de ce-ai făcut ?

— Îmi pare rău de multă vreme. Dar îmi pare rău și că sînt bătrînă și nu mai pot să mai fac. Este poate ciudat pentru dumneavoastră...

— Nu. Pentru că știm cît de mare e puterea Diavolului. Ce complici ai avut ?

— Cine-i mai știe ? E mult de-atunci... Veneau din toate colțurile lumii. În viața obișnuită n-am revăzut, niciodată, pe nimeni dintre cei pe care i-am cunoscut la Sabat.

— Va trebui să-ți împrospătăm memoria. Nu te supăra, dar chiar acest tînăr doctor Teofrast este, pentru noi, un tip mai mult decît dubios.

— Nu vă pot ajuta, îmi pare rău.

— O să te facem să-ți amintești.

Călugărul făcu un semn călăului. Acesta, împreună cu ajutoarele sale, o încălțară cu faimoasele „ghete spaniole". Femeia rezistă cît rezistă, dar apoi începu să vorbească și spuse o sumedenie de lucruri noi, necunoscute încă anchetatorului. Un singur lucru nu voia să recunoască, în ciuda torturii : că Teofrast ar fi avut vreun amestec. Nu recunoscu asta nici măcar după șapte zile, pe rug.

O execuţie publică la Londra în 1518

Iarna lui 1518 fusese în Anglia destul de blîndă. Acum era pe sfîrşite. Teofrast venea destul de des la Londra. La Oxford nu găsise climatul spiritual la care se aşteptase. Cu un an în urmă, se sărbătoriseră cu mult fast cei 350 de ani de la înfiinţarea Universităţii din Oxford, iar Teofrast căzuse în cursă. Renumele acestei cetăţi a ştiinţelor se dovedise a fi o simplă poleială. Asta nu pentru că aici ar fi funcţionat profesori ignoranţi. Profesorii înmagazinau în memoriile lor fenomenale întreaga ştiinţă oficială a epocii. Dar această ştiinţă oficială era extrem de redusă şi plină de greşeli. Nici n-ar fi fost posibilă existenţa atîtor şarlatani, dacă ştiinţa ar fi fost puternică. Nici alchimia, magia, astrologia n-ar fi avut atîţia adepţi de bună credinţă, dacă astronomia, chimia, medicina, fizica ar fi fost în stare să furnizeze gîndirii argumente zdrobitoare împotriva acestor pseudoştiinţe. Teofrast voia să fie un învăţăcel de bună credinţă, dar ignoranţa şi mai ales limitele extrem de joase ale cunoştinţelor ştiinţifice îl aduceau deseori la disperare şi-l constrîngeau, în marea lui sete de cunoaştere, să rătăcească pe cărările alchimiei. De multe ori, crezînd că dezvoltă alchimia, el adusese contribuţii importante la progresele chimiei. Dar, deocamdată, să-l urmărim în cursul acestei scurte şederi în Anglia, făcînd curse regulate pe Tamisa, între Oxford şi Londra, uneori chiar de două ori pe lună, cu scopul de a cunoaşte cît mai mult. Se gîndea, la un moment dat, să meargă şi la Cambridge — era o universitate mai nouă şi, poate, de aceea, mai

puţin conservatoare şi oficială —, dar aflase că acolo străinii sînt mai rău priviţi şi apoi iubea acest tainic regret, că nu ajunsese încă acolo. Uneori, oamenii preferă să regrete că n-au făcut ceva care, poate, s-ar fi soldat cu un eventual cîştig, decît să se convingă precis că acel cîştig există sau nu. Navigaţia pe Tamisa, mai ales la vale, de la Oxford spre Londra, predispune la reverii şi melancolie, mai ales în amurg, şi Teofrast se simţea, în asemenea împrejurări, de-a dreptul obligat, pentru confortul său sufletesc, să ia mereu hotărîrea că nu va merge la Cambridge. Nici nu era un om prea calm. Ochii lui negri aruncau deseori fulgere şi, după lunga lui şedere în Italia, Anglia i se părea de-a dreptul o ţară moartă, în care nu se agita nimeni. Cine fugea pe străzile Londrei, de pildă, era clar pentru toată lumea că, dacă era prins, era, dacă nu ucis, în orice caz însemnat cu fierul roşu. Teofrast avea mare grijă de acte, pentru că regimul la care erau supuşi localnicii excludea posibilitatea călătoriilor de studii sau de agrement. Englezii nu călătoreau decît pentru afaceri, dar se ocupau în special cu agricultura şi meşteşugurile, astfel că nu călătoreau defel. Majoritatea oamenilor mureau în parohia în care se născuseră, fără să fi ieşit vreodată dintre hotarele ei. Numărul săracilor era destul de mare, şi, dacă n-ar fi fost ţinuţi acasă, ca vagabonzi s-ar fi dedat la fel de fel de ilegalităţi. Acasă, parohia avea grijă ca aceştia să nu moară de foame. Uneori, rar, cîte un sărac încerca să plece, ca să-şi caute norocul în altă parohie, în lume. Pentru a preveni asemenea situaţii, să considera că a da de pomană unui vagabond era un delict grav. Dacă vagabondul era prins, trebuia biciuit şi dus acasă, unde pedepsirea se repeta. În caz de primă recidivă, era însemnat cu fierul roşu, cu un V pe umăr, pentru a putea fi recunoscut. O a doua recidivă putea atrage pedeapsa cu moartea. Vagabondul periculos era însemnat cu litera R, exceptînd cazul în care, dovedind că ştie carte, putea pretinde aşa-numitul privilegiu al clerului. Atunci era însemnat numai pe degetul mare. Se întîmpla uneori ca, mama murind din naştere şi negăsindu-se doică în parohie, să moară şi pruncul, de foame sau bolnav, parohiile vecine refuzînd să-l primească. Satul fiecăruia era închisoarea sa. Teofrast aflase şi înţelesese toate acestea ca pe nişte ciudăţenii ale locului

și avea deci grijă ca nu cumva să umble fără acte. La Oxford și la Londra chiar unde era înregistrat ca străin, oamenii se miraseră de pofta lui de călătorie, apoi îl lăsaseră în pace, știind că străinii sînt mai extravaganți. Tînărul medic, în dorința lui de a învăța cu tot elanul minții lui pătrunzătoare, se ferea să asiste la suplicii, despre a căror cruzime aflase încă din Austria, cu ani în urmă. Era greu, pentru că bătăile, schingiuirile, însemnarea cu fierul roșu, pedeapsa capitală se aplicau în piețe, la răspîntii, valorificîndu-se din plin funcția intimidantă a pedepsei, pentru ipoteticii vinovați. Erau judecători pe care nici nu-i interesau vinovații, ci publicul. Se vorbea că, odată, la Londra, evadînd condamnatul, un judecător a ordonat să fie luat discret un om din public și să i se aplice supliciul, dar cine răspîndea astfel de zvonuri era aspru pedepsit și, de aceea, nimeni nu știa nimic precis despre ceea ce se spunea numai în șoaptă. Se mai povestea că la Winchester, nestrîngîndu-se oamenii să asiste la execuția unui vagabond recidivist, judecătorul i-ar fi dat drumul. Dar pe asta n-o credea nimeni și n-o povesteau decît vagabonzii. În orice caz, la execuții, oamenii veneau de curiozitate, de frică să nu li se remarce absența, dar și ca să li se facă frică de ceea ce văd și să nu uite să se străduiască să rămînă cinstiți. De aceea, mulți părinți își aduceau copiii la aceste execuții ca la teatru, ca să învețe. Într-un rînd, la Londra, Teofrast n-a putut totuși evita participarea ca spectator la un supliciu. Vinovatul era un tînăr de vreo 25 de ani din comitatul Sussex care, pentru a doua oară, trăsese o fugă pînă la Londra, în speranța căpătuirii. Nu furase nimic sau, în orice caz, nu fusese prins furînd, ci ceruse de pomană, căci nimeni nu se grăbise să-i dea de lucru. Fusese un tînăr vînjos probabil, în urmă cu două săptămîni, cînd fusese prins. Acum rămăsese numai un om înalt, ușor încovoiat de spate, căci primise ceva ghionți în coaste încă din timpul anchetei, în loc de hrană. Nimerise un gardian care avea necaz pe cei din Sussex. Altminteri, cei prinși nu erau bătuți decît în public. Supliciul avea loc pe o podină înaltă de vreo doi metri, ca să poată vedea toată lumea, vreo cinci, șase sute de persoane dintre care numai un sfert erau hoți de buzunare. Călăul și două ajutoare urcară, în urma vinovatului, o scară de lemn destul de abruptă. Ajunși

sus, îl legară pe vinovat de un stîlp aflat în mijlocul estradei, lăsîndu-i o distanță de aproape doi metri între încheieturile mîinilor și stîlp. Apoi, cele două ajutoare ale călăului începură biciuirea vinovatului. După primele duzini de lovituri, pe cămașa albă, anume spălată, apărură primele dungi însîngerate. Victima încă nu căzuse, dar se zbătea din ce în ce mai obosită. Cînd o lovitură mai cădea în gol, ochii călăului fulgerau, iar ajutorul neîndemînatic își îndrepta greșeala printr-un plus de zel în distribuirea loviturilor următoare. Destul de repede condamnatul se prăbuși. După aceea, biciuirea continuă încă preț de vreo două sute de lovituri. Cei obișnuiți cu asemenea spectacole știau că, dacă tînărul ar fi rezistat mai mult, flagelarea ar fi încetat mai curînd după prăbușirea victimei. Vagabondul zăcea inert. Călăul îl dezlegă și-i legă strîns între ele mai întîi mîinile și apoi picioarele. Cîțiva metri de frînghie rămîneau liberi la fiecare dintre cele două legături. Stîlpul gros din mijlocul podinei avea în vîrf și mai jos, la două, trei palme de dușumea, cîte un scripete. În vreme ce ajutoarele călăului îl țineau pe tînărul vagabond drept, paralel cu stîlpul, șeful trecu capetele libere ale frînghiilor în făgașele scripeților, apoi le legă de o a treia roată, completată cu o manivelă, aflată pe cealaltă parte a stîlpului. Teofrast bănui că la nivelul scripetelui de jos, era, fără îndoială, o gaură în stîlp, dată cu burghiul. Ar fi vrut să plece, dar publicul era strîns între două cordoane de străjeri, care, poate, s-ar fi opus. Îi era frică să încerce să plece. Între timp, cele două ajutoare ale călăului aduseseră cîte două căldări cu apă. Stătură apoi un moment nehotărîți, gata să coboare iar după apă, dar șeful le făcu un semn care voia să însemne : „Ajunge“ ! Era destul de scîrbit de lipsa de rezistență a acestui tînăr vagabond. Nu era cazul să poată oferi un spectacol de zile mari, așa cum era el în stare să facă. Teofrast citi dezamăgirea și pe fața unor oameni din public. Vinovatul continua să zacă în nesimțire, menținut în poziția verticală cu ajutorul frînghiilor și scripeților. Călăul făcu un semn și unul dintre ajutoare aruncă în fața condamnatului o jumătate de găleată de apă rece. Acesta avu o tresărire. Cineva din public huidui. Apoi protestară și alții, dar călăul părea încîntat. Luă biciul și-i dădu vagabondului o lovitură zvîcnită, cu o abilitate incredibilă.

Condamnatul scoase, în sfîrșit, primul răgnet neomenesc. În timpul biciuirii de către ajutoarele călăului mai gemuse și mai țipase el, dar fără să întreacă măsura. Stăpînindu-și greu nerăbdarea, călăul lăsă biciul și, foarte calm, calculat, apucă manivela roții din partea stîlpului opusă aceleia sub care atîrna vinovatul și începu să învîrtă încet. Cînd vagabondul urlă a doua oară se opri și potrivi o piedică în așa fel încît întinderea vinovatului să nu slăbească. Torturatul se văita întruna, cînd mai tare, cînd mai încet, după cum găsea putere în el. Cînd din strigătele lui rămăseseră numai niște gemete, călăul despiedică roata și-l mai întinse puțin pe vinovat, dar, avînd impresia că acesta răcnise prea repede, se răzgîndi și mai învîrti manivela o jumătate de roată. Vagabondul leșină pentru a doua oară. Fu iar stropit cu apă. La trezire, strigătele lui erau extrem de grăitoare, exprimau o suferință fizică insuportabilă. Multă lume din asistență radia. Era bine. Cineva, un bărbat între două vîrste, din fața lui Teofrast, se întoarse spre vecinul său, un adolescent, probabil fiul său care privea speriat spectacolul, și-i spuse, pe un ton profesoral : „Încă trei, patru sute de ani de asemenea spectacole și ne vom civiliza și noi. Vom fi un popor de oameni cinstiți". Străjerii care formau cordonul din spatele mulțimii se adunară toți la un loc. Oamenii începură să plece. Teofrast ceru informații unui vecin, care părea familiarizat cu asemenea spectacole, și află că pînă la însemnarea cu fierul roșu mai sînt două, trei ore, în care timp vinovatul mai este întins o dată sau de două ori, că vagabondul e laș și plîngăreț, că va fi însemnat cu V pe umăr și că momentul respectiv va avea tot atîția spectatori cîți sînt acuma, dar că, pînă atunci, oamenii își mai văd de treburi, mai ales că, scîrbit, călăul s-ar putea să slăbească strînsoarea frînghiilor, ca să obțină un efect maxim în momentul înfierării, care, pentru nimic în lume ,nu trebuie pierdut. Teofrast era dezamăgit. Ceea ce se petrecea aici nu se compara cu atrocitățile din Europa. Schingiuirile astea erau cu totul nelalocul lor aici. Se îndreptă spre școala Sfîntul Paul, un colegiu înființat recent de către John Colet, mare latinist, despre care auzise mai multe în Italia, unde citise și cartea acestuia despre Epistolele Sfîntului Pavel. Se împrietenise oarecum cu John Colet, care vorbea perfect latina și greaca, și, pe deasupra, mai

era și un om bogat și generos. De ani de zile, numărul elevilor de la Sfîntul Paul era de 153, întrucît acesta era numărul peștilor din „pescuitul miraculos". Peste tot pe unde-l purta setea de a afla, Teofrast cunoștea oamenii cei mai remarcabili, cu care rămînea în corespondență, sau pe care-i revedea în diferite împrejurări, în diferite locuri.

La John Colet era multă lume. Venise și Thomas Morus, cel care mai tîrziu avea să-i scrie lui Erasmus elogios despre Teofrast. Se făcea în casa lui Colet o conversație scăpărătoare, în jurul unor bucate alese, stropite cu vinuri fine. Tînărul medic venea acolo pentru a treia sau a patra oară, dar știa deja că se va simți bine, că va uita, în mare măsură, ororile la care asistase mai devreme. Teofrast avusese peste tot pe unde umblase prieteni de cea mai aleasă calitate. Ceea ce aprecia în plus la englezi era austeritatea moravurilor. Anglia a fost prima țară în care nimeni nu l-a întrebat, cu uimire, de ce nu aduce femei în camera lui de la han.

La sosirea lui Teofrast, un mic francez cocoșat explica, ușor îmbătat de mulțimea cupelor golite, unui auditoriu cam de mîna a doua — vreo cinci, șase gură-cască — cum, în copilărie, căzînd de pe cal, a suferit o fractură a coloanei vertebrale. Teofrast se opri preț de cîteva minute, pentru a auzi această versiune, evident falsă. Știa că tînărul francez nu era cocoșat decît de vreo doi ani. Că așa-zisa cădere de pe un cal nărăvaș, în copilărie, era o minciună care îi estompa sentimentul infirmității sale. Dînd o versiune falsă asupra originii cocoașei lui, avea el însuși impresia că această cocoașă e falsă, e o minciună, nu este o realitate. Teofrast își aminti de un venețian căruia îi fugise nevasta de acasă, cu un milanez, iar el povestea tuturor că fugise cu un napolitan, această inexactitate făcînd să pătrundă minciuna, ca printr-o stranie osmoză, în fapta nevestei lui, anulînd parcă oarecum, estompînd fuga femeii de acasă. Tînărul medic trecu mai departe, spre gazda care-l văzuse și-i ieșea tocmai în întîmpinare, socotindu-l un oaspete de seamă. Teofrast vorbea puțin, dar tot ceea ce spunea era important, esențial pentru discuția la care lua parte. John Colet îl prezentă unui episcop, al cărui nume Teofrast nu-l reținu, dar îi plăcu remarca acestuia că, dacă Abel ar fi fost preot, orice juriu al Londrei l-ar fi achitat pe Cain.

Se vorbea mult despre cler și clericii înșiși condamnau clerul, în general. Teofrast își dădu seama că Roma va pierde Anglia — ura față de cler făcea accidentul previzibil —, dar nu pentru aflarea acestui lucru venise el la Londra și nici măcar vizita aceasta nu avea ca scop descoperirea făcută. Se convinsese că de la medicii englezi n-avea ce învăța și că aici nu prea existau vrăjitoare sau magicieni. Filozofii și oamenii politici, de fapt — umaniștii, îl mai captivau aici pe Teofrast. Aceștia combinau cuvintele într-un mod surprinzător, uimind auditoriul și cititorii prin profunzimea unor gînduri simple în ultima instanță. Era aici, în același timp, o dorință de desăvîrșire morală, în afara constrîngerilor religioase și totuși plecînd de la ele, cum nu se mai putea vedea nicăieri în Europa. Teofrast se simțea confortabil, dar străin printre acești oameni de elită, care trăiau atît de bine, dar ignorau cu totul bunăstarea lor. Pînă în ziua aceea nu cunoscuse personal nici un militar, într-o împrejurare neoficială ; de aceea, fu surprins să zărească două uniforme elegante. Se apropie de grupul respectiv și avu parte să afle destul de detaliat aspecte din campania pe care Anglia tocmai o susținea în Țările de Jos. Cei doi ofițeri britanici povesteau destul de impersonal acte de vitejie incredibilă, săvîrșite deopotrivă de englezi și olandezi, ca și cînd n-ar fi fost implicați în lupte. Mai informat era cel vîrstnic, cu brațul stîng strîns într-o eșarfă. Cel mai tînăr, deși destul de documentat, urma să intre în luptă de-abia de-atunci încolo. Urmau să plece amîndoi a doua zi, întrucît rana de la braț a bătrînului era, practic, vindecată. Fusese un noroc că lancea care-l străpunsese nu atinsese vreun vas important sau vreun nerv, așa că revenirea pe cîmpul de bătălie era privită de amîndoi cu o egală bucurie. John Colet îl prezentă pe Teofrast ofițerilor, care îl cunoșteau din faimă. Cel tînăr își manifestă credința că toată lumea îl invidiază. Unii zîmbiră, văzîndu-i entuziasmul juvenil. Teofrast căzu pe gînduri. Apoi se interesă de îngrijirea răniților pe front, află că situația e foarte gravă, că între asistența răniților și torturarea trădătorilor nu era nici o deosebire în privința durerii fizice resimțite. Făcu o scurtă socoteală. Ce știa ? Ce mai putea afla aici ? Și ceru bătrînului ofițer să-i permită să-l însoțească.

După patru luni, John Colet primi din partea tînărului ofițer următoarea scrisoare :

Ilustrissime magistre John Colet,

Încheindu-se, în sfîrșit, campania, găsesc răgazul necesar pentru a Vă putea scrie pe îndelete, dînd dovada întregului respect și marii admirații pe care o nutresc pentru Înălțimea Voastră. Ar fi fost o împietate să mă adresez Domniei Voastre, căruia îi datorez atît de mult pentru formarea mea ca om, între două lupte, obosit, trăind provizoriu, fără certitudinea zilei de mîine, preocupat de supraviețuirea mea într-un mod cît mai onorabil. Pentru că acum războiul s-a sfîrșit, pot să vă scriu bucuros, știind că voi mai avea prilejul, fericit pentru mine, de a Vă mai vedea. N-a fost atît de simplu cum credeam la început. Este adevărat, cînd toți ezită să pornească la asalt, cînd din față pîndește moartea, mîndria de a porni primul, de a fi în frunte, exemplu de vitejie pentru toți, îmi îmbăta sufletul și mă făcea să trăiesc clipe minunate, îmi dădea curaj și, chiar mai mult decît atît, temeritate. Dar toate dovezile de vitejie date de mine și de alții asemenea mie, în majoritate, foști elevi ai școlii Sfîntul Paul, pălesc dacă le comparăm cu comportarea pe cîmpul de luptă a doctorului Teofrast von Hohenheim pe care am avut onoarea să-l cunosc în casa Domniei Voastre. În mijlocul luptei, cu uriașa lui sabie în teacă, îngrijea răniții cu o îndemînare și un calm care impresionau în egală măsură pe englezi și pe valoni. Nici un olandez n-a îndrăznit să-l ucidă, toți erau uimiți de sîngele rece cu care își făcea datoria, cu care parcă oficia ca un adevărat zeu al medicinei. A salvat sute de vieți ale bravilor noștri oșteni

răniți, dar și dintre olandezi, care chiar l-au decorat. Aceasta a făcut ca să nu i se mai dea și o decorație britanică, ceea ce mi se pare a fi o mare nedreptate, pentru că a îngrijit, totuși, mai mulți englezi decît dușmani. Se pare că și medicii englezi, mai lipsiți de vitejie, l-au vorbit de rău. Regret că ați pierdut spectacolul oferit de doctorul Teofrast în marile bătălii, cînd se afla pe toată lungimea liniei de luptă, chiar în momentul încleștării dintre armate, bandajînd, legînd răni tăiate sau zdrobite, dînd celor care se zbăteau în mari dureri o licoare preparată chiar de el, care lua parcă dintr-odată, cu mîna, suferința. Am aflat că această licoare are în ea opium. Mi-a spus-o chiar doctorul Teofrast, într-o zi cînd, nemaiputîndu-mi stăvili entuziasmul și curiozitatea, i-am amintit că ne-am cunoscut în casa Domniei Voastre și l-am felicitat pentru curajul lui ieșit din comun. Această licoare fermecată este necunoscută medicilor englezi, care toți au fost răgușiți în timpul luptelor, pentru că trebuiau să strige mai tare decît răniții, spre a le acoperi urletele de durere. Mulțumesc lui Dumnezeu că n-am fost rănit defel și că mă voi întoarce, în curînd, întreg și nevătămat, la Londra, de îndată ce se vor încheia tratativele pentru semnarea păcii. Din păcate, doctorul Teofrast a și plecat în Danemarca, fără a-mi fi motivat această precipitată despărțire de armata Majestății Sale altfel decît prin faptul că ostilitățile s-au încheiat. Se pare că a auzit vorbindu-se în tabără despre acel rege danez nebun care vrea să înceapă o cruciadă în vederea eliberării țăranilor suedezi. Mi-a spus în treacăt că vrea să fie medicul regelui dreptății și că a purtat corespondență în acest sens, fiind așteptat în Danemarca. Se grăbea să ajungă acolo, pentru a-l apăra pe regele care tăiase din jurămînt, la urcarea pe tron, formula „Regele acordă nobilimii dreptul de a dispune de munca și de viața țăranilor săi". Nu se îndoia că acei nobili care se considerau nedreptățiți uneltesc împotriva regelui lor și umblă să-l piardă, cu ceva otravă sau fier. Este totuși greu de judecat acest doctor Teofrast pe care, dac-ar fi fost englez, l-ași fi condamnat fără să șovăi. Dar tot ceea ce a făcut pentru armata engleză, ca și pentru cea olandeză, și va face în curînd pentru armata daneză, face în afara datoriei față de patrie, pentru că patria lui este Elveția, sau, cel mult Austria. Nu am mai întîlnit un om atît de straniu, tăcut în majoritatea timpului, dar de o elocință fără seamăn cînd discută o problemă de care se simte atașat, o cauză pe care se simte obligat s-o apere.

Nădăjduiesc, Ilustrissime magistru, că în cel mai scurt timp voi reuși să am personal, direct, prilejul de a Vă povesti și mai multe lucruri despre cele petrecute prin aceste locuri în ultimele patru luni, care au însemnat pentru Anglia noastră zdrobirea unui adversar dîrz, cu prețul multor vieți de viteji. Cînd mă gîndesc la bravii oșteni pe care i-am pierdut, ochii încă mi se umplu de lacrimi de durere și de furie împotriva acestor blestemați de olandezi care ar trebui uciși pînă la ultimul om.

Cu cea mai aleasă considerațiune, elevul Domniei Voastre,

Thomas Allport.

Itinerar scandinav

Deși se afla de trei săptămîni la Stockholm, Teofrast nu reușise să afle nimic despre acea faimoasă femeie care știa să prepare o licoare capabilă să vindece orice fel de rană. Auzise vorbindu-se cîte ceva despre ea în Anglia, ceva mai mult în Danemarca și nu se îndoise, pînă ajunsese aici, că în Suedia o cunoștea toată lumea. Dar iată că după aproape o lună de căutări asidui, absolut nimeni nu fusese în stare să-i furnizeze o cît de neînsemnată informație. Începuse, de cîteva zile, să se îndoiască de existența ei.

Despărțirea de Cristian al II-lea fusese precipitată. Dîndu-și seama că a mai rămîne lîngă „regele dreptății" înseamnă, de fapt, a suferi o cumplită dezamăgire, Teofrast fugise într-o bună zi, fără măcar să-și ia rămas bun, cu speranța că, poate, mai era ceva bun de aflat din sufletul acestui monarh care, de trei ani, de la moartea frumoasei Düwecke, nu mai rîsese. Tînărul rege se lăsase copleșit de durere cu o voluptate care îi clarificase medicului elvețian rădăcinile simpatiei manifestate față de țăranii exploatați : Cristian al II-lea avea vocația suferinței și numai din această pricină se erijase în apărătorul celor necăjiți. Dacă ar fi presimțit victoria iobagilor eliberați, ar fi fost capabil de trădare, pentru a rămîne de partea celor care pierd. Era, de fapt, un suprem bolnav, care-l stima pe Teofrast ca pe maximul său dușman, fiindcă ghicise în el mintea scormonitoare, dezlegătoare de taine. Cînd și-a dat seama că lupta nu alături de rege, ci contra lui, Teofrast a fugit. Era ceva ce nu cunoscuse și nici nu mai auzise măcar, despre una ca

asta, pe unde umblase. Dealtfel, monarhul, cînd l-a primit în sufrageria lui somptuoasă, drapată în stofe grele și mătăsuri albastre, ca și privirea iubitei pierdute, îl anunțase că are nevoie de el pentru studierea otrăvii care i-o ucisese pe Düwecke, frumoasa olandeză care cîntase stihuri batjocoritoare la adresa guvernatorului spaniol al Țărilor de Jos. Poate că și ea suferise de cumplita boală a regelui și tocmai asta îi legase pe cei doi amanți. La început, de bună credință, Teofrast îi dăduse tot concursul lui Cristian al II-lea. Apoi, însă, constatînd că boala regelui este expresia unei opțiuni ferme pentru boală, fugise. Nu se poate face nimic pentru un prea puternic bolnav, fascinat de raritatea sau de strania măreție tragică a bolii luî. Se gîndise, la un moment dat, să-i scrie tatălui său despre monarhul danez, dar renunțase repede. Era prevăzător și se temea ca nu cumva epistola să cadă sub vreo privire trădătoare. Pe deasupra, își dădea seama că doctorul Wilhelm n-ar fi acceptat existența unui asemenea caz, cum n-ar fi acceptat-o nici el însuși, dacă n-ar fi cunoscut-o.

Îl încerca acum tentația unei reîntoarceri în Germania, dar se gîndea că are aproape treizeci de ani și nu-și mai putea permite să piardă timpul ratîndu-și călătoriile de studii. De aceea, se aplecă cu rîvnă întru studierea rocilor, a florei, a apelor minerale și termale, de care Suedia nu ducea lipsă. Și cum este ușor de prevăzut, într-o asemenea întreprindere găsești, cînd te aștepți mai puțin, magistrul. De fapt, în cazul nostru, magistrul a fost o bibliotecă mănăstirească. La vîrsta și experiența pe care o acumulase, tînărul medic nu mai avea nevoie de un profesor în carne și oase. În peregrinările sale, Teofrast nu mai studiase alchimia prea insistent, după despărțirea de abatele Trithemius. Minereurile Suediei readuseră în preocupările lui majore studiul alchimiei. Problemele esențiale, ca locul substanței în eter, formele fundamentale ale substanței, scopurile și mijloacele alchimiei, Teofrast le știa și reflectase mult asupra lor. La urma urmei, căutarea panaceului universal și a elixirului de viață lungă reprezentau preocupări constante ale tînărului medic. Abandonase numai experiențele în domeniul pietrei filozofale și al palingeneziei. Toate în-

cercările sale de a găsi lichidul care, amestecat cu pulbere de aur, să dea faimosul elixir de viață lungă dăduseră greș. Continua să practice medicina, cum o deprinsese de la doctorul Wilhelm și de la alți profesori ai lui, din Italia mai ales. Reușea uneori să smulgă din ghearele morții cîte un miner sau un păstor și atunci se simțea asemenea zeilor atotputernici. Și tot astfel era privit și de rudele și prietenii bolnavului. Destul de repede oamenii începură să spună că auziseră despre el mai de multă vreme, de cînd era în Danemarca, Anglia, Spania și chiar Italia. Pentru că, peste tot pe unde trecuse, Teofrast adusese alinarea suferirțelor, uneori și acolo unde nu reușiseră mulți medici vestiți.

Teofrast îngrijea cu o plăcere aparte pe minerii bolnavi, pentru că aceștia îi aminteau frumoșii ani petrecuți în Tirol, ucenicia sa în arta tămăduirii deprinsă pe lîngă tatăl său. Despre efectele binefăcătoare ale apelor minerale și termale știa multe încă de pe cînd stătea în casa părintească, la Villach, și mai aflase încă mai multe în drumurile lui prin Europa. Ca de multe ori, și acum se întîlnise cu preotul în minuscula colibă a unei numeraoase familii de miner. Fusese chemat cu speranța că mai era posibil, poate, ceva, o ameliorare sau o ușurare a sfîrșitului. Bătrînul pentru care venise era puțin la trup, de-abia se zărea sub pătura cenușie, deși avea două perne mari sub cap, pentru a respira mai în voie. Răsuflarea îi era deasă, opintită, șuierătoare. Părea că, dintr-o clipă în alta, efortul respirației o să-l ucidă. Tînărul medic cunoștea bine această boală. Cunoașterea este însă numai o treaptă spre triumf, pe care nu îl implică, obligatoriu. Altminteri, viața ar fi fost de-a dreptul roză. În cameră stăruia parcă de-o veșnicie penumbra. În ambianța sordidă, chinurile bătrînului nu lăsau vizibilă perspectiva morții ca o izbăvire, ca o eliberare, cum se întîmplă în casele însorite și bine clădite și mobilate. Se strînseseră la capătîiul bătrînului patru generații : nevasta, copiii ajunși în pragul bătrîneții și copii mari care aveau și ei prunci, abandonați acum pe o laviță, cei în scutece, și, pe jos, în huma presată, cei în măsură să umble singuri. Pe cei maturi, soarta bătrînului îi preocupa în mod vădit. Participau cu tristețea lor, devenită solemnă, la agonia capului familiei. Doar bătrîna plîngea molcom, așezată pe un scaun. Afară se

înserase. Cei mici presimțeau, cum se întîmplă în familiile numeroase și unite, că trebuie să fie cuminți. Sărăcia și neglijența se adunaseră treptat, încetul cu încetul, în adevărate straturi de resemnare în suflete și în praf pe tot mobilierul sărăcăcios, pe jos, pe pereți și parcă pe tavan, unde se amestecase cu funinginea zecilor de ierni. Una dintre nurori aprinse opaițul. Teofrast știa că nu mai era nimic de făcut, că toți cei prezenți se consolaseră și așteptau ca bătrînul să moară. Le părea rău, dar nu li se părea anormal. Știau că asta îi așteaptă, într-o zi, pe fiecare dintre ei și chiar pe micuțul doctor chel și atît de tînăr, care venise să-și facă datoria, pentru că ei îl chemaseră tocmai pentru a-și face datoria de copii și de nepoți. Regretau că bătrînul se chinuie și așteptau ca medicul să-i aline suferința. Teofrast luă pulsul bătrînului, îi privi atent figura, îl puse să deschidă gura spre a-i vedea limba. Apoi, alese din traista sa de medic o cutie mică din care scoase, între cele trei degete care țineau pana, cînd scria, o măsură de frunze uscate. O dădu unei nurori a bătrînului.

— Pune asta la fiert. Acum. O să-i facă bine. Se-ntoarse apoi spre bătrînă. De cînd îi este atît de rău ?

— Din noaptea trecută, răspunse fiul cel mare, după ce sesiză tăcerea prelungită a bătrînei.

— Dinspre dimineață, preciză, în sfîrșit, și bătrîna.

— Și înainte ?

— De vreo doi, trei ani nu mai are putere, spuse unul dintre fii.

— Dar prin casă, pe lîngă casă, mai făcea treabă. Mă ajuta, completă iar bătrîna.

— L-a mai văzut vreun doctor ? întrebă Teofrast.

— În război, acum patruzeci de ani, cînd a fost rănit la un picior. Dar i-a trecut încă de-atunci. Aveam în sat o babă, a murit anul trecut, care ne ajuta la boală, ajuta și femeile să nască...

— Dar nu știa mare lucru, completă iar bătrîna și-și șterse o lacrimă care i se desprinsese din colțul ochiului și coborîse pînă la jumătatea obrazului imobil, rămînînd aninată într-unul din ridurile nemiloase care-i boțeau fața.

Nora bătrînului aprinsese focul în bucătărie și pusese leacul la fiert. Așteptau acum cu toții și doctorul, respectîndu-le tăcerea, să fie gata fiertura. Undeva, mai

departe, lătra un cîine. Liniștea făcea oarecum chinuitoare pentru toți respirația șuierătoare, rapidă, opintită a bătrînului, dar nimeni nu îndrăznea să vorbească. Agonia unui om transformă orice loc într-o biserică în care sfiala îi domină pe toți oamenii cu bun simț.

— Copii, nevastă ! gemu bătrînul.

Cei chemați se apropiară de patul bolnavului.

— Eu mor, mă duc. Nu mă întrerupeți. Mi-e greu să vorbesc. Să fiți cinstiți, cum v-am învățat. Să mă îngropați lîngă părinții mei. Băiete, apasă-mă puțin aici, pe piept. I-e greu sufletului să iasă... să plece... Că am iubit prea mult viața... Dar am trăit destul. Mai mult decît toți ai mei. Am trăit atîta, c-am avut casa plină de copii, c-am muncit, că v-am iubit și m-ați iubit.

— Nu mai vorbi, tată, obosești, spuse mezinul, stăpînindu-și cu greu lacrimile.

— Nu mai contează, spuse bătrînul. Și, totuși, tăcu, epuizat.

Nora îi aduse, din bucătărie, fiertura. O arătă întîi medicului, care încuviință din cap. Bătrînul însă refuză licoarea întăritoare.

— La ce bun ? Să mor mîine ? M-am chinut destul. Nu mai vreau să răsuflu. De-abia aștept să nu mai pot.

Femeia căută un sprijin în ochii lui Teofrast. Privirea medicului o încurajă. Bătrînul se prefăcu că acceptă cana, dar în ultima clipă, cu ultimele puteri, o vărsă lîngă pat. Familia era dezolată. Teofrast îi îmbărbătă iarăși, cu o tenacitate și o răbdare de care nu se credea capabil. Se întreba de unde găsise în agonia lui acest bătrîn atîta forță, atîta luciditate. Era doar un simplu miner. Și-apoi, apropierea morții, de regulă, tulbură mintea, în aceeași măsură în care slăbește trupul. Apropierea morții se percepe acut numai de către condamnații la moarte, înaintea momentului execuției. E o pedeapsă înfricoșătoare. Bătrînul părea să vadă Moartea, în pragul casei sale, și nu era înspăimîntat defel. De obicei, bolnavii mor fără să știe, sperînd că se vor vindeca. Unii bolnavi au iluzia că un miracol îi va salva, chiar cu o clipă înainte de trecerea în neființă. Și acest bătrîn se grăbea parcă să moară... Foarte ciudat, gîndea, în sinea lui, Teofrast. Și familia, mai ciudat, înțelegea parcă această situație pe care tînărul medic o constata cu dificultate, concentrîndu-se intens.

„Dacă în locul bătrînului miner ar fi fost doctorul Wilhelm, aș fi înțeles mai bine ?“ se întrebă Teofrast și-și dădu seama că o nemărginită tristețe îi umple inima. În sufletul său își făcură loc remușcările. Nu-și văzuse de mulți ani tatăl, ținuturile natale. Trebuia să se întoarcă acasă măcar pentru o perioadă de timp. Această familie unită în durerea ei îi dăduse o lecție a cărei asprime îi ardea conștiința. Trebuia să dorească intens să se întoarcă acasă ca să suporte marea durere ce-l cuprinsese. Cît mai repede. În cîteva zile. Chiar mîine. Bătrînul nu putea apuca dimineața. Era la capătul drumului său. Avea parte de o moarte ușurată de prezența întregii familii. Călătorii, cei care nu se așază, nu-și întemeiază o familie sau măcar nu se împrietenesc cu vecinii, au parte de o moarte de cîine. Teofrast îngrijise și astfel de oameni. Moartea lor, care ar fi fost un spectacol deprimant pentru un tată de familie, putea aduce la disperare pe orice celibatar. Singurătatea este cea mai cumplită infirmitate. Nici tinerii sănătoși nu-i pot face față, în măsura în care sînt oameni. Teofrast nu putea filozofa asupra acestui subiect. Îl apuca o spaimă fără margini, intra în panică și nu mai putea finaliza, la nivelul gîndirii lui, reprezentarea unui viitor în care singur și bătrîn avea să moară. În asemenea împrejurări, se întîmpla să murmure : „Ajută-mă, Doamne, să nu mor singur !“ Își dădea seama că spune prostii, că fiecare moare pe cont propriu, dar că unii au în jur pe cei cărora le-au dat viață, prin care se continuă, care continuă să fie apărați de ploaie de acoperișurile făcute de ei, să mănînce laptele și brînza oilor păstorite de ei, să le mînuiască mai departe uneltele, pomenindu-i la necaz și bucurie. Era încă tînăr. Cînd nu mai ești tînăr, ci încă tînăr, singurătatea nu se mai mulțumește să apere, ci începe să și muște. De la o vreme, Teofrast era tot mai tentat să se așeze undeva. Șovăia însă, știind că nicăieri nu era mai bine decît acasă și că nu a terminat încă de aflat ceea ce merita știut. Credea că dacă nu află tot, întregul său pelerinaj a fost zadarnic. Acum nu mai voia să afle tot numai pentru a ști mai mult decît toți ceilalți medici, pur și simplu, ci și pentru a se întoarce liniștit acasă. Acasă, la Einsiedeln, sau lîngă doctorul Wilhelm, la Villach ? Acasă, lîngă viitoarea lui nevastă, în stare să-i umple bătătura de copii. Acolo își va chema și tatăl.

Acolo va fi casa lui, unde își va întemeia o familie, unită ca familia acestui bătrîn pe care nu știe ce mister îl mai ținea încă în viață.

— Părinte, părinte, mai vreau să-ți fac o mărturisire, șuieră bătrînul. Teofrast își dădu seama că se apropie deznodămîntul.

Medicul șovăi o clipă, ca toți ceilalți, apoi, revenindu-și primul, făcu semn familiei să fie lăsat singur cu muribundul. Ceilalți acceptară și ieșiră, acceptînd această confuzie a bătrînului, pentru că preotul plecase de mult și-și dădură seama că nu-l mai putea aduce în timp util.

— Părinte, apropie-te !

În timp ce Teofrast se așeză pe marginea patului, muribundul continuă.

— Cred că știu de ce nu pot muri. Nu ți-am spus totul. Odată, în tinerețe, mi-am înșelat nevasta. Ea a bănuit ceva, nu m-a întrebat niciodată nimic. Dar copiii nu știu. Medicul se grăbi să-l asigure de iertarea Celui de Sus.

Bătrînul continuă însă :

— Nu de iertarea lui Dumnezeu mă îndoiesc, aș vrea să știe și să mă ierte ai mei. Ce zici ?

Privirea bătrînului se limpezise întrucîtva, dar Teofrast știa că ieșise din lumea aceasta, chiar dacă încă nu ajunsese în cea de dincolo. Agonia aceasta îi amintea tînărului medic ultimele zile ale ftizicilor, cînd aceștia, rupți complet de realitate, își fac frumoase visuri de viitor, din pragul marii treceri. Dar ftizia e o boală lentă, în care principalul chin e tusea și marea spaimă — vederea năframei însîngerate. Bătrînul se chinuise mult, iar acum, clipa de luciditate care precede în mod obișnuit moartea era înlocuită de această viziune a medicului drept preot. Teofrast nu știa ce să spună. Îl deruta comportarea ciudată a minerului. Nu se putea concentra pentru a-i da un răspuns. Văzînd că tăcerea se prelungește, muribundul repetă :

— Ce zici ? Se vor supăra ?

— Te vor ierta pînă la urmă, cum te-a ierta și Dumnezeu, care ți-a văzut chinul.

— Cheamă-i atunci. După ce-o să le spun, o să pot muri.

— Lasă, nu te mai agita atîta. O să le povestesc eu. Trebuie pregătiți, ca să nu sufere. Trebuie să le spun ce rău ți-a părut. Nu trebuie să te ierte pentru că ești bolnav și te chinui, ci pentru că te înțeleg și ești tatăl lor pe care îl iubesc.

— Și eu mă gîndesc că trebuie să mă ierte. Bătrînul zîmbi iar, larg, ușurat. Apoi zîmbetul îi dispăru încet de tot, iar lui Teofrast îi trebui aproape un minut ca să-și dea seama că pacientul său nu mai respira. Înainte de a apuca să-i cheme de alături pe ceilalți, ușa se crăpă și fiul cel mare privi înăuntru, apoi intră, urmat de întreaga familie. Alcătuiau un grup de o deosebită solemnitate, așa cum stăteau în picioare, reținîndu-și lacrimile. Ca întotdeauna, Teofrast se simțea ispitit să spună tot ceea ce aflase. De data aceasta însă se stăpîni, impresionat că nimeni nu-l întreabă ce voise bătrînul să-i mărturisească. Văduva aprinse candela pregătită din ajun. N-avea rost să mai rămînă. De cîte ori murea un om, medicul se simțea înfrînt, se înverșuna în hotărîrea lui de a continua munca pentru găsirea elixirului vieții. Salută familia îndurerată după ce rostise cîteva cuvinte de îmbărbătare și ieși. Afară observă că noaptea era pe sfîrșite.

Se apropia toamna, nopțile nu mai erau atît de scurte, un vînt rece începuse să bată dinspre miazănoapte. Luna, în descreștere, se pregătea să apună. Mintea lui Teofrast era chinuită de cele mai contradictorii gînduri. Se simțea bine în țara asta de oameni dîrji, ale căror catedrale refuzaseră să primească modele din sud și fuseseră construite într-un stil aparte, parcă anume să-l poată primi și pe Odin cu ceata lui de zei, dacă aceștia ar fi vrut să coboare din Walhala pentru a-i readuce pe suedezi spre credința cea dreaptă. Îi plăcuse acest popor de oameni tăcuți, care nu vorbeau în plus, care vorbeau numai cînd aveau ceva important de comunicat, fără a-l întrerupe niciodată cînd li se adresa. Fără voie, gîndul îi zbură spre însoritele meleaguri mediteraneene, unde toată lumea vorbește în același timp, pe străzi, în case și chiar în unele universități, fără a avea prea multe de spus, contrazicînd ca să se-audă, sau încuviințînd, cu argumentări, ca să nu tacă. Își aminti apoi de englezii cei tăcuți dintr-un exagerat autocontrol, din dorința de a fi și a părea bine educați, acei englezi care socoteau cuvîn-

tul impudic prin oferirea șansei de a-i cunoaște, ca și cînd i-ai dezbrăca, pe ei cei învățați să se domine ca să domine apoi totul. Apucase în Anglia cîteva săptămîni de pace și nu văzuse pe fețele localnicilor mai luminați la minte decît mîndria că reușesc să-și disimuleze bucuria păcii. Acești suedezi îi aminteau de germanii în mijlocul cărora copilărise. Erau însă un fel de germani sălbatici, de pădure, nu domestici ca adevărații nemți, băutori de bere, cu ciudate izbucniri de veselie, atît de pașnici, dar și atît de însetați de o disciplină pe care n-o găseau satisfăcută decît în războaie. Teofrast ajunsese să cunoască lumea, de fapt — locuitorii Europei occidentale. Învățase multe și, de aceea, continua pe undeva, să fie un copil, neconsumat în iubiri blestemate sau ticăloase și nici măcar într-o frumoasă viață de familie în care duioșia, fără îndoială, ar fi ajuns să-l maturizeze. Viața lui începuse liniar : învățătura și călătorii de studii, în care ceea ce descoperea erau, în special, noțiuni pe care le-ar fi putut asimila și fără a părăsi vreodată camera în care se născuse. Tot ceea ce vedea și cunoștea, ca oameni, monumente, peisaje, acționau la periferia scopului vieții lui, îl aureolau fără a pătrunde în structura lui și a-l modela. Își urma drumul în spațiu pentru că astfel devenea eficient în timp, silit de împrejurări, și reveriile la care îl constrîngeau anumite peisaje reprezentau tributul de omenesc pe care-l datora speciei din care făcea parte.

Ajuns în pragul hanului în care locuia, își dădu seama că toate aceste gînduri despre vorbire îi fuseseră stîrnite de contactul brutal din acea noapte cu moartea, veșnica tăcere.

Conspirație la Salzburg

După cîteva luni petrecute la Rostock, famiosul port la Marea Baltică în care majoritatea populației era formată din călugări și marinari, Teofrast se stabilise la Salzburg, la castelul cancelarului Mathias Lang, valoros om de știință, pe care împăratul Maximilian contase în mod deosebit, ca pe un politician devotat țelurilor Imperiului. Trecuseră aproape patru ani de cînd, murind Maximilian, îi urmase la domnie Carol de Austria, nepotul lui, în acel timp rege al Spaniei de șapte ani și conducător al Imperiului, din 1520, cînd fusese încoronat de papă, la Bologna, după ce în 1519 fusese ales de Dieta Imperiului. Mathias Lang îi vorbise mult lui Teofrast despre abilitatea politică a împăratului, iar tînărul medic, vrînd-nevrînd, se trezi după vreun an de zile inițiat și în subtilitățile politicii. Aflase că acela care fusese la început Carol I, rege al Spaniei, luase prima coroană din mîinile mamei sale, Ioana de Aragon, cam cu forța, îndepărtînd totodată din succesiune un frate mai mic, în 1516, la moartea bunicului său Ferdinand de Aragon. Prin aluzii subtile, învățatul Lang îi dăduse de înțeles că în spatele abilității politice a lui Carol se afla mintea limpede a cancelarului și Teofrast, lăudîndu-l stimulativ, între lectura a două tomuri medicale din biblioteca vechiului castel, se instruia acum și în domeniul luptei pentru putere, un tărîm care nu-l interesase defel pînă atunci, deși din studiile lui nu lipsea parcurgerea cîtorva cărți de istorie, e drept mai mult veche. Nu putea rămîne departe de manevrele politice ale vremii. Se afla în Germania, care clocotea de intrigi și ma-

nevre din ce în ce mai nestăpînite. Toată Europa era un adevărat viespar. Așa se și explica recenta alegere ca papă a olandezului devenit Adrian al VI-lea, fostul dascăl al lui Carol Quintul, pontif ascet, adversar al abuzurilor, luxului și destrăbălării înaltului cler, care se trezi între doi dușmani : Reforma și Papa, amîndoi de bună credință, amîndoi susținuți politic și militar de forțe considerabile, care, totuși, nu erau ale lor. Teofrast își dăduse seama că trebuie să înțeleagă, să știe ce se petrece în Europa și în jurul său, pentru a se afla într-o relativă siguranță, pentru a-și putea continua drumul spre culmile științei, pentru a deveni un mare magistru și unul dintre medicii importanți ai lumii, ai istoriei. Mathias Lang rămăsese departe de regele Carol, care își stabilise reședința la Madrid, lăsîndu-l ca înlocuitor în Germania pe fratele său, Ferdinand de Austria, căruia îi trimitea ordine din diferite părți ale vastului său imperiu. Voise Carol cel orgolios să fie departe de Függeri, bancherii cu al căror aur obținuse tronul. Abili, Függerii înțeleseseră cum stă situația și aveau să rămînă în continuare stîlpii finanțelor imperiale, nederanjîndu-l pe suveran. Pentru aceste ajutoare primite de la casa Függer, Carol se simțea extrem de îndatorat catolicismului, independent de respectul și admirația pe care o nutrea fostului său profesor devenit papă. Va rămîne de aceea fidel edictului din Worms, care-l scotea pe Luther în afara legii, pînă cînd întreaga Germanie va deveni o mare de flăcări și va apăra catolicismul pînă la sfîrșitul tîrziu al vieții sale, chiar dacă, silit de împrejurări, patru ani mai tîrziu numai, avea să cucerească Roma și să-l silească pe următorul papă, Clement al VII-lea, să-i plătească 400 000 de ducați de aur drept răscumpărare. Preocupările de informare în domeniul politicii au lucrat adînc în conștiința lui Teofrast, maturizîndu-l. Avusese întotdeauna o caldă înțelegere pentru cei aflați în suferință, mai ales pentru sărmanii din popor, care erau lipsiți de multe ori de posibilitatea de a se îngriji așa cum se cunive. Rămăsese catolic, în măsura în care un alchimist și un astrolog ocupat cu studii secrete de ocultism putea fi socotit creștin. Dar se bucura în sinea lui că de curînd aflase că se găsea sub tipar *Noul testament*, în limba germană, fără a-l influența în această apreciere faptul că Luther era autorul acestei traduceri.

Nu-și manifestase simpatia pentru această inițiativă a fostului călugăr augustin din Wittenberg în fața lui Mathias Lang pentru că, deși acesta avea o minte luminată, interesele sale îl situau încă în tabăra ostilă lui Luther. Începuse să fie diplomat, deși resimțea imposibilitatea de a mai spune celui de lîngă el exact ceea ce gîndea, ca o degradare care stîrnea în el un neplăcut disconfort. Dar cancelarul avea și pivnițe pline de vinuri alese și focul tînărului medic putea fi lesne stins.

În cîteva luni, Teofrast se maturizase. Ajunsese să dea semnificații noi vechilor istorii grecești și romane care constituiseră pentru el, înainte, surse de cunoștințe noi, necesare lărgirii orizontului său cultural. Ținea minte multe întîmplări, aspecte semnificative din istorie, care aveau un anumit farmec, impresionînd la lectură și apoi, povestite, în conversații. Acum, Teofrast trăgea învățăminte pentru viața și comportarea lui din întîmplările timpurilor apuse. Nu mai citea și, în general, nu mai considera istoria drept o sursă de informații necesare dezvoltării, exersării memoriei lui prodigioase, ca un discipol silitor, ci vedea în faptele strămoșilor iluștri exemple demne de urmat pentru a naviga prin strîmtorile în care evenimentele înghesuiseră Europa. Cu totul altfel înțelegea acum o răscoală împotriva proprietarilor de sclavi din Roma, în timpul împăratului Aurelian, inițiată și condusă de un sclav grec, medic, care se hotărîse să elibereze din robie pe toți învățații greci aflați acolo. Revolta reușise parțial, în sensul că toți cei care participaseră la ea ajunseseră pînă la urmă oameni liberi, pe țărmul Asiei Mici, cu o corabie furată. Acum, în ochii lui, acei învățați greci, batjocoriți, sau, în orice caz, folosiți ca unelte vorbitoare la Roma, nu mai erau niște aventurieri, ci adevărate caractere, oameni demni, care aveau nevoie de respectul celorlalți, pentru a putea trăi. Teofrast înțelegea tot mai profund istoria, pe măsură ce deslușea un număr tot mai mare de circumstanțe ale vieții demne, pe măsură ce distingea din ce în ce mai multe pericole care amenințau viața, libertatea, demnitatea oamenilor. Nu mai era un discipol în domeniul istoriei, ci devenise un făuritor al istoriei, transformînd înțelegerea evenimentelor în fapte necesare momentului pentru a împinge înainte civilizația, cultura, nu numai

științele, ci societatea în general. Desigur, discuțiile erudite cu cancelarul aveau farmecul lor. Dar acum mai aveau un scop : să evidențieze ce gîndește Lang, ce intenționează, ce-ar putea face în anumite împrejurări excepționale pe care Teofrast le pregătea în taină.

Ca și în alte seri, cei doi învățați cinau împreună. Discuția se purtase un timp în jurul Reformei, a lui Martin Luther, vorbiseră puțin despre medicină și vrăjitorie, de fapt — despre diavol și ispitire, plecînd, desigur, de la așa-numitele „frății creștine", care începuseră să împînzească Germania. Teofrast aduse vorba despre problema care-l interesa cel mai mult :

— Am auzit că aceste „frății creștine" sînt conduse sau, în orice caz, sprijinite de Ritteri.

— Ritterii nu contează, spune Lang, zîmbind ocrotitor.

— Și totuși, numele lui Franz von Sickinger sau Ulrich von Hutten tind să stîrnească chiar legende. Așa, cel puțin susțin, oamenii, în oraș.

— Așa ar dori țăranii. Dar n-au cîntece. Sînt simple zvonuri.

— Și credeți că nu li se vor scrie niciodată cîntece acestor cavaleri ?

— După ce vor fi prinși și executați, n-o să mai conteze. Noi sîntem mai eficienți. Nici nu cred că va îndrăzni cineva să le facă vreun cîntec, înainte de a muri. Una e să cînți un cîntec interzis, și alta e să instigi la revoltă.

— E bine că sînteți sigur că totul va fi bine. Asta vă ajută să mențineți ordinea.

— Există un singur eventual pericol : Martin Luther. Restul, țăranii, Ritterii, nu contează. Nici nu se pot alia, pentru că Ritterii fură tot, iar țăranii sînt fricoși și foarte religioși, chiar dacă și-ar pierde mințile într-atîta încît ar ajunge să-și schimbe religia.

— Momentul mi se pare prielnic, mai ales datorită alianței dintre Franța, dușmana noastră, și papalitate. Oricum, Adrian al VI-lea n-are multe zile. A ieșit papă, din cîte știu, dintr-o greșeală pe care o consfințește tot ceea ce face : detestă traiul bun, își ține cardinalii în posturi și rugăciuni, disprețuiește fastul și minunata artă grecească. N-are rost să ne ascundem după degete : avem

un papă pe care nici un bun catolic, de la o anumită valoare-n sus, nu-l iubește. O ruptură de Roma se poate realiza oricînd și oriunde, fără eforturi.

— Cred, dragă doctore, că vezi lucrurile prea în negru. Situațiile nu sînt niciodată atît de limpezi pe cît ar putea să fie. Acum, situația e tulbure, dar în ape tulburi cel mai bine pescuiesc oamenii politici, nu țăranii. Poporul, în asemenea situații, nu poate fi decît victimă și oricît de orb ar fi, o astfel de situație finală e imposibil să n-o presimtă. Mai bine, spune-mi cum ți se pare vinul ăsta adus de la Tokai, din Ungaria. În politică, a analiza ce s-ar putea întîmpla, cînd îți lipsește măcar o parte din datele problemei, e pierdere de vreme. Ține minte !

— Se murmură atîta, spuse Teofrast, încît este imposibil să rămîi deoparte, fără a analiza în ce tabără se cuvine să fii.

— Toată afacerea e să fii în tabăra care cîștigă. Toți se luptă să intre în ea. Unii nu sînt primiți, sînt azvîrliți înapoi și atunci cei de pe margine, majoritatea, au impresia că se bat două forțe distincte cu interese fundamental divergente. Apă de ploaie ! . . . Nu-i putem primi pe toți milogii. Încearcă acum să construiască peste drum, ca să zicem : veniți ! Ei, bine, n-o să zicem niciodată acestor țărani analfabeți și Ritterilor ajunși în afara legii : veniți! Ești încă foarte tînăr. Nu sîntem nici măcar în situația de a trebui să ne apărăm. Cel puțin deocamdată.

— E interesantă teoria dumneavoastră, dar nu mi se pare absolut realistă. Credeți că Luther ar accepta să fie episcop ?

— Dacă nu e nebun, da.

— Atunci de ce nu-i propuneți ?

— Nu reprezintă încă un pericol real. Și apoi, dacă e cumva nebun, greșim cu o astfel de propunere.

— E tare grea politica...

— Noroc că nu-și dau toți seama de asta. Astfel, ar fi și mai grea.

După aceste ultime cuvinte ale cancelarului, mai mîncară cîteva momente în tăcere, închinară un ultim pocal de vin și se retraseră, căci mai erau numai două ore pînă la miezul nopții, iar Teofrast pretextă că mai voia să

citească, deși îi era foarte somn. Se despărțiră ca doi buni prieteni, cu urări de somn ușor, și se retraseră fiecare în camera lui.

Medicul așteptă vreo jumătate de oră, pentru ca toți ai casei să se liniștească, să adoarmă. În acest timp, trecu în revistă conversația avută cu cancelarul, ca să-și dea seama dacă nu făcuse vreo greșeală tactică. Îngăduința protectoare arătată naivității sale de către cancelar îl liniști. Nu aflase mare lucru în ultima săptămînă. Totuși, era sorocul ca, jos, în oraș, în casa meșterului Otto Ringer să întîlnească mai mulți fruntași ai anticatolicismului din Salzburg. Printre aceștia se aflau doi țărani din vecinătate, care pregăteau în taină o răscoală. Teofrast se simțea mai aproape de aceștia decît de Lang, chiar dacă Lang era un intelectual din aceeași familie de rafinați ca și el. Se vînduse însă nobililor, pe care-i servea împotriva celor din mijlocul cărora se ridicase. Teofrast nutrea un mare dispreț față de astfel de intelectuali dresați. Presimțea, după ce dorise insistent, o lume viitoare mai bună, fără stăpîni și slugi, o lume în care toți oamenii vor fi niște învățați. Avea credința că atunci cînd membrii societății vor fi toți egali și vor fi toți savanți, nu vor mai exista unii fără caracter, după ce, cîteva generații, nu vor mai avea cui să se vîndă. Știa însă că pînă atunci va fi un drum lung de străbătut. Oftă, luă un felinar pregătit cu chibzuință, cu fitil mic, cît să vadă unde calcă, și părăsi întîi camera sa, apoi palatul cancelarului, printr-o ușă dosnică. Nori groși acopereau luna plină, astfel că era aproape beznă. Coborî de pe Mönchsberg în oraș pe una din puținele cărări accesibile, ocolind drumul principal, din precauție. Din cînd în cînd, trebuia să treacă peste blocuri mari de piatră, desprinse din marea stîncă din dolomiți, înaltă de peste o sută douăzeci de metri, pe care fusese construită, cu secole în urmă, cetatea Hohensalzburg. Ocoli Getreidegasse, „ulița cerealelor" recent construită, cu „armuri" din fier forjat la poarta fiecărei case, unde locuiau mai ales negustori de cereale și alți meșteșugari, unii cu prăvălii la stradă, întrucît aici risca să fie văzut de străjeri și se pierdu într-un labirint de străzi înguste, colbuite, din cartierul săracilor. Ajuns în dreptul unei case dărăpănate, bătu în

poartă într-un anume mod ca o parolă, și ușa se crăpă după puțin timp, ca și cînd ar fi fost așteptat, numai cît să-i permită să intre. Fu condus într-o încăpere mai mare, din fund, unde, geamurile fiind acoperite, ardea o lampă răspîndind mai multă lumină decît micul său felinar. În jurul mesei erau strînși, chipurile, la o cană de bere, mai mulți inși, slabi, cu obrajii ofiliți, cu fețe supte. Erau țărani din împrejurimi și cîțiva meseriași din Salzburg, de fapt cîteva calfe, pe care familiile numeroase sau vreo boală îi împiedicaseră să-și deschidă ateliere. Teofrast îi cunoscuse pe majoritatea dintre ei ca pacienți, pe cînd erau bolnavi. Nu fusese mirat că bolile lor duraseră atît de mult. Trăiau în condiții foarte grele, n-aveau bani pentru medicamente și hrană bună, nu se puteau odihni, căci dacă nu munceau le-ar fi murit și familiile de foame. Pentru a îndura toate acestea credeau puternic în cele 95 de propoziții ale lui Luther. N-aveau bani pentru a-și cumpăra indulgențe, deși erau încredințați că asupra lor apasă păcate grele, poate neștiute, ale strămoșilor. Gîndul că puteau obține fericirea veșnică fără cheltuială îi făcea să-l considere pe Luther mai aproape de Dumnezeu decît crezuseră inițial, ca toată lumea, că este papa. Nu înțelegeau tot ceea ce susținea Luther și asta îi consuma foarte mult. Faptul că își imagineau că au înțeles îi epuizase, pentru că, pentru ei, înțelegerea era dobîndită la capătul unui efort lăuntric pe care se simțeau datori să-l presteze, tot așa cum pentru orice răsplată materială știau că sînt datori un efort fizic. Printr-un mecanism similar, stăpînii pierdeau pînă la urmă totul, dintr-o înrudită falsă credință că, precum banii se adună fără eforturi, și la înțelegere se ajunge tot stînd în tihnă. Această măsurare pe scara epuizării a înțelegerii doctrinei lui Luther avea să aducă grele prejudicii țăranilor, estompîndu-le instinctul de conservare, lăsîndu-i pradă fanatismului, acestei nefericite foame de exprimare a pseudoînțelegerii. Teofrast știa că cine înțelege o idee sau o teorie, luptă, eventual, s-o transforme în realitate pentru el și familia lui, dar în nici un caz nu dorește să o impună tuturor, nu este gata să-și dea viața pentru ea. Asta era deja credință, adică o idee care acționează neînțeleasă, stîrnind afectivitatea celui care crede, cu convingerea falsă că a înțeles, că nu se poate să nu fi înțeles, atunci cînd știe. Teofrast credea în

multe lucruri pe care le înțelesese, dar ajunsese la această realizare în urma unor aptitudini aparte, care-l deosebeau chiar de mulți dintre foștii săi colegi de la diferitele universități la care învățase. Știa că numărul acelor intelectuali, aleși, care cred în ceea ce înțeleg, era infim și că toți ajung pînă la urmă la o faimă mondială, această faimă fiind criteriul sincerității mărturisirii lor că înțeleg și cred în ceea ce au înțeles. Doar cei care învață la timp, cu sîrguință și cu spor, puteau fi acuzați de nesinceritate în asemenea împrejurări. Altminteri, buna credință lasă loc liber celor mai grave confuzii. Cum era cazul acestor bieți țărani, cărora Teofrast simțea că nu le poate spune : „Nu înțelegeți ceea ce ați aflat, obiectul credinței voastre. Și nici nu puteți înțelege, pentru că înțelegerea nu este meseria voastră, voi, care nici nu știți să citiți și să scrieți". Era acolo din dorința de a-i cruța de suferințe, dar și ca să-i studieze. Știa că din acești oameni, peste sute de ani, se vor trage unii în stare să schimbe fața lumii, să lupte sub un stindard cu chibzuință înălțat de către învățați care nu vor promite gratis mîntuirea în viața de apoi, ci o mîntuire prin muncă în viața aceasta, vor propune o fericire realizabilă pentru toți cei învățați să muncească în fel și chip. Teofrast știa că poleind cu orgoliu munca acestor oameni i-ar putea face fericiți, dar nu avea elementele necesare ajutorării lor și apoi nici nu-și propusese ca țel al vieții sale să facă asta. Văzînd acești țărani rebeli deocamdată numai prin credință, Teofrast înțelegea că nobilimea și clerul, în Germania, sînt condamnate. Înțelegea că, în orice caz, catolicismul e pierdut aici, iar feudalii vor începe să plătească, pînă la ruina completă. De fapt, prima plată a nobililor, o neglijență, o pierdere aparent minoră, involuntară, fusese renunțarea la dreptul primei nopți. De aproape două sute de ani, familiile iobagilor se întăreau mereu, înlăuntrul lor. Virginitatea țărăncii în noapte nunții asigura autenticitatea iubirii ei, un puternic suport moral familiei țărănești. Bărbatul ei era Bărbatul. Căsătoriile timpurii ale țăranilor asigurau puterea popoarelor Europei. Teofrast știa asta ca medic. Tratase multe femei, bolnave de nervi, pentru că nu mai puteau vedea în tovarășul lor de viață Bărbatul unic.

Cunoscuse în Anglia o tînără femeie care, apăsînd-o virginitatea alesese un necunoscut pentru a se elibera de ceea ce considera „jugul fetiei" ; după ce se măritase și încercase și alți bărbați, ajunsese la el s-o trateze, că nu putea scăpa, în adîncul ființei ei, de acest „jug al fetiei" care nu putea fi luat de pe grumazul tinerei, pe nesimțite, decît de preot, la biserică, în ziua cununiei. Orice încercare de autoeliberare pe diverse alte căi se solda cu strămutarea poverii neresimțite în mod deosebit, în suflet, într-un mod care făcea această greutate chinuitoare. Tot astfel, înșelarea bărbatului se solda, de regulă, cu redobîndirea în suflet a acestui jug, chiar dacă soțul legal nu era alesul inimii, căruia îi ceda, în cele din urmă, tînăra femeie. În multe cazuri, tinerele cedau în prealabil viitorilor soți, ceea ce aducea de asemenea prejudicii psihice încă mai mari familiilor țărănești. Pentru femeile care cunoscuseră mai mulți bărbați, disperarea nu mai era un eventual accident, o stare limită trecătoare, ci o stare de fond cu care, în cel mai bun caz, femeia reușea să se obișnuiască. Dar și în acest caz „fericit", femeia pierdea pentru totdeauna tihna, acea bucurie care te face să dorești încremenirea timpului într-un moment de fericire, între două jumătăți de eternitate șlefuite din liniște curată. Religia era puternică. Dumnezeu era pretutindeni. O parte din el stăpînea permanent conștiința fiecărui om, bărbat sau femeie. Acum, Luther, propunea o nouă față a religiei. În felul acesta, în Germania, religia căpăta o grea lovitură. Pe lîngă urmașul Sfîntului Petru, apăruse un al doilea reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt. În Germania, feudalismul nu a putut supraviețui acestui șoc decît prin unele instituții din sfera dreptului. Nu prin spirit. Cadavrul nu se descompusese. Dar feudalismul, prin Luther, era mort. Peste numai doi ani, prin Thomas Műnzer, avea să-nceapă să miroasă, chiar dacă la Frankenhausen, în Harz, la 14 mai 1525, nobilii aveau să triumfe.

În acea seară din 1523, evenimentele acestea erau necunoscute. Țăranii se pregăteau de luptă. De fapt, își făceau singuri curaj.

— Are dreptate Luther cînd spune : „Adevăratei căințe îi plac pedepsele și le caută. Indulgența le iartă

și ne inspiră aversiune față de ele. Cînd un creștin se căiește cu adevărat, el are dreptul la iertarea deplină, chiar fără scrisoare de indulgență. Omul poate nădăjdui să primească acest har urîndu-se pe sine și păcatul sau, iar nu săvîrșind vreo faptă bună, jertfind cîțiva bănuiți". Recitase propoziția din Luther un fierar.

— Desigur, Luther ne oferă ceea ce ne trebuie, spuse altul.

Toți erau fanatici, dar încă mai aveau nevoie de curaj. Lupta cu Vaticanul nu putea fi hotărîtă dintr-o dată. Mai erau necesare zeci și zeci de asemenea întîlniri. Vaticanul încetase să fie un mit, deocamdată numai în discuții. Teofrast simți nevoia să-i tempereze, spre a-i face să acționeze cu cap, în momentul optim :

— Nu sînt mai mult catolic decît lutheran. Dar trebuie, ca medic să vă anunț că nu sînteți pregătiți pentru luptă.

— Mai bine hrăniți decît acuma nu vom fi niciodată, spuse unul dintre țărani.

Tînărul medic înțelese că nu poate întreprinde nimic pentru a amîna lupta, pentru a-i scuti de înfrîngere. Se ridică, de aceea, de la masă și le ură succes, recomandîndu-le încă o dată răbdare. Cei rămași avură un moment de enervare, din care Teofrast nu sesiză decît începutul, în clipa în care ieșea pe ușă. Își uitase felinarul, dar nu se întoarse după el. Și bine făcu. Nu mersese măcar o sută de pași cînd se încrucișă cu o patrulă care venea din față, dinspre castel. Se ascunse în umbra unui bătrîn stejar. Și prinse, din fugă, un fragment de conversație în care se vorbea limpede despre trădare.

— Otto, sticlarul, spunea că se întîlnesc în fiecare miercuri și sîmbătă, de aproape un an de zile. Nu pot lipsi tocmai astăzi. Iar dacă lipsește vreunul, îl recuperăm mîine.

— Credeți că, într-adevăr, doctorul Teofrast îi instigă la răscoală ?

— O va mărturisi, chiar dacă nu-i instigă.

Trupa trecuse. Teofrast iuți pasul spre castel, dar, după cîteva secunde, se opri să chibzuiască. Își dădu seama că acolo e așteptat, pentru a fi arestat, sau că va

fi arestat de îndată ce-l vor vedea, după ce va constata că nu este printre cei așezați în jurul mese, în casa conspirativă. Se mînie contra trădătorului, împotriva celor care-i răsplăteau pe trădători. Știa că nu făcuse nimic rău, că nici măcar nu-i atîțase la răscoală. Dar secătura de Otto voise să implice și persoane mai importante, ca să fie mai bine văzut și mai bine răsplătit. Tînărul medic voise să mai stea cîteva luni în oraș. Nu este nici o plăcere să pleci de nevoie. Dar cum nimic deosebit nu-l reținea, se îndreptă spre drumul Vienei. Trebuia să se strecoare spre Răsărit, cît mai spre Răsărit, cîțiva ani, pînă cînd aici se vor fi limpezit apele. Regreta cărțile rămase la castel. Era sigur că Lang va spune că îi aparțin și că și le va însuși, fără nici o mustrare de cuget, căci le rîvnea. Mai regretă pierderea iremediabilă a portretelor tatălui și al Martei. Dar, în sfîrșit, nu poți avea totul, poți numai pierde totul. Teofrast avea încă aproape totul : libertatea.

Brașovul în 1524

Teofrast se afla de șase săptămîni la Brașov. Trecuse aproape un an de cînd fugise din Salzburg. Se hotărîse destul de brusc să stea o vreme în Orient. Voia să meargă și la Moscova și la Istanbul, cele două metropole din Răsărit. Trebuia ca în Imperiu sau, în orice caz, în Germania, să se întîmple ceva important și grav, în absența lui, pentru a-și putea permite, apoi, să se reîntoarcă. Buda nu-i plăcuse. Nici ca oraș, nici pentru ce putea oferi unui om de știință. Cărturarii făceau mai mult politică, iar politica era sub orice critică. Doar aici, în Ardeal, politica maghiară, păstrîndu-și abjecția, căpăta nuanțe de subtilitate, care puteau fi oarecum savurate de el, un străin, nici măcar german. Ungurii îi aduseseră aici pe secui cu mai multe secole în urmă, apoi pe sași. Și mai voiau să aducă și alte populații, ca să nu se mai simtă românii la ei acasă, de atîția oaspeți definitivi.

Teofrast stătuse o lună la Alba Iulia, altă lună la Sibiu și acum venise aici, la Brașov, unde se simțea mai bine. Trăia într-un oraș de negustori aflați mereu pe drumuri, oameni de o pașnică vitejie, riscînd totul cu ocazia fiecărei călătorii de afaceri la Viena, chiar la Lipsca, la Lvov, Suceava sau Tîrgoviște. Mai mulți călugări căutaseră să-l convingă că nici turcii și nici tătarii, ci, poate, cel mult, polonezii l-ar ierta, prinzîndu-l sărac și bine îmbrăcat, de pedeapsa capitală pentru vina de a fi aprins false speranțe de răscumpărare. Aici, la Brașov, mulțimea hanurilor, ca și arhitectura caselor îl făceau să se simtă bine. Era un oraș al călătorilor, în care ar fi

putut sta oricînd, fără a avea impresia că lîncezește. întîlnise învățați remarcabili la Alba Iulia și Sibiu, care studiaseră cu Taurinus, Janus Pannonius și Grigore de Sanok. Îi vorbiseră de Transilvania, în termenii cei mai elogioși, doi tineri întîlniți în peregrinările sale : călugărul Nicolaus Olahus, care, numai doi ani mai tîrziu, avea să fie numit secretar și consilier al regelui Ludovic al II-lea, și mai tînărul Johannes Honterus, pe care îl va revedea, în 1531, la Universitatea din Cracovia, profesor. Acești tineri nu știau nici pe departe cît el, dar setea lor de cunoștințe și limpezimea minții lor era comparabilă cu a lui. Este drept, acești tineri nici nu avuseseră parte de magistri ca ai săi, meditau singuri, n-aveau întotdeauna cu cine să comenteze lecturile, cel puțin în această perioadă cînd îi cunoscuse el.

Mîncarea și vinul erau aici, la Brașov, de cea mai bună calitate, la prețuri relativ modeste, în acest oraș al provizoratului făcut să dureze parcă o veșnicie, aflat la nici 6 leghe de Bran, castel de graniță, dincolo de care începea zona de influență otomană. Teofrast avea mult de lucru, ca medic. Mulți dintre negustorii brașoveni, ca și străinii aflați în trecere, se opreau aici și datorită îmbolnăvirilor de tot felul. În 1524, Teofrast stăpînea deja atît de bine arta medicală, încît, în trecere prin Reghin, află că deja i se dusese vestea, sub numele de „medicul miraculos". Oamenii simpli începuseră să-l socotească încuscrit cu Diavolul. Acestei misterioase presupuse alianțe cu Diavolul i se datorau, potrivit credinței localnicilor, multe din vindecările care încununau strădania atîtor ani de învățătură spornică. Pentru că, totuși, îl neliniștea atribuirea unor relații cu Diavolul, se gîndea tot mai insistent să-și găsească un nume, o poreclă, în măsură să-l scutească de orice bănuială din partea guvernanților și a clerului. Astfel, s-a hotărît să accepte să fie numit Paracelsus, întrucît, pe de-o parte, se socotea mai priceput decît învățatul roman, iar pe de altă parte — îi plăcea cum sună acest nume.

Locuiau în Brașov, în 1524, mai mulți sași, meșteșugari foarte mîndri de strămoșii lor franconi, mult mai mîndri decît franconii din Franconia. La mulți dezrădăcinați, co-

lonizați la mariginile imperiilor, Teofrast remarcase, în lungile lui peregrinări, că înfumurarea datorată originii etnice este direct proporțională cu distanța care-i desparte de vatra strămoșească. Brașovenii aveau, de pildă, o lege pe care Teofrast nu o mai întîlnise prin alte părți : nimeni nu avea voie să intre desculț în oraș. Datorită acestei legi, românii scheeni din imediata vecinătate a Brașovului nutreau față de sașii de aici un mar dispreț, considerîndu-i guvernați de oameni proști. Cuvîntul „snob" avea să se inventeze mult mai tîrziu pentru a exprima calificativul pe care românii din Schei îl purtau în cuget, încă neformulat, în legătură cu conducătorii sașilor brașoveni. În acest dispreț față de înfumurarea unor sași stătea puterea ortodoxismului în Schei. Altminteri, românii erau impresionați de măreața catedrală în care orga cînta atît de pe placul tuturor dumnezeilor și al oamenilor.

Teofrast fusese de multe ori în Schei. Admirase mult frumoasa biserică ortodoxă, zidită cu sprijinul domnitorului valah Neagoe Basarab, care dăduse sașilor muntele Postăvarul, numit acum de brașoveni Schullerberg, în schimbul drepturilor scheenilor de a-și construi biserică și școală. Sașii n-ar fi vrut să le permită ortodoxilor una ca asta, dar domnitorul Basarab le simțise năravul de negustori și-i tentase cu muntele pe care mulți brașoveni mergeau duminica, organizînd serbări cîmpenești conform datinei străbune, din Franconia. Teofrast se simțea, prin sînge, mai legat de sași, dar nu se putea abține să admire calitățile românilor, și în primul rînd, aceea măreție lipsită de ostentație care caracterizează grupurile de oameni neîndeletnicite prea mult cu comerțul. Era ciudat că un savant ca el, în loc să se simtă recunoscător față de cei de pe urma cărora își putea procura tot ceea ce-i trebuia, admira mai mult pe aceia care se îngrijeau să realizeze singuri numai ceea ce aveau ei nevoie.

De șase săptămîni, tînărul medic stătea la unul dintre micile hanuri brașovene, gospodărit de Peter și Helga Schneider, o pereche de oameni vrednici ajunși la prosperitate în pragul bătrîneții. Fiul lor, Gotfried, împreună cu soția lui, frumoasa Gerda, locuiau și ei acolo, ajutîndu-i pe părinți. În perioada în care Teofrast se afla la Brașov, tocmai așteptau primul copil, desigur un băiat,

care, într-o zi, avea să moștenească totul, dar deocamdată, pentru început, faimosul nume al bunicului : Peter Schneider. Între soacră și noră izbucneau des mici scandaluri, exista în permanență o stare de tensiune. Teofrast nu văzuse niciodată o soacră în bune relații cu nora ei. Doar la tătari, un caz, cînd tînărul soț murise într-o expediție de pradă în Moldova. Dar și atunci, ceilalți tătari îi spuseseră că atîta timp cît trăise bărbatul, femeile, care acum îl plîngeau împreună, se certau des și violent. După decesul tînărului, cele două femei se înțelegeau foarte bine, regretînd același lucru : moartea iubitului lor fiu și soț.

Îi plăcea mult ca seara să-și bea ultimul ulcior de vin, înainte de a se culca, în compania bătrînului hangiu, un om cu mult bun simț, dar cam nătîng, ca mai toți oamenii cu bun simț, care-și supun acțiunile mai mult proverbelor decît propriei lor gîndiri. În această seară voia să afle de la bătrînul Peter de ce anume nu aveau voie să intre în oraș oamenii desculți.

— Părerea mea este că prima grijă a oamenilor desculți este să facă rost de încălțări. Imediat, și prin orice mijloace, deci și prin furt. Chiar dacă desculțul este un om cinstit, care vine de departe, el știe, oricît ar fi de prost, că nimeni nu stă de vorbă cu el pînă nu se încalță. Desculțul nu găsește de lucru și nu primește nici de pomană.

— Decît dacă, îl incită Teofrast, odată cu încălțările, îi lipsesc și picioarele.

— Bine, dar ăștia nu umblă fără nici o treabă, spuse hangiul, după un moment de chibzuială.

— Deci, conform legii, toți hoții sînt desculți.

— Nu, toți desculții sînt hoți. Există și hoți încălțați, dar aceștia sînt greu de ghicit la porțile orașului. In orice caz, dacă nici un desculț nu intră, situația este mai simplă. Hangiul zîmbi încîntat de judecata lui sănătoasă, de limpezimea gîndirii lui. Între timp, nevasta și nora strîngeau de pe mesele eliberate de mușterii vasele golite. Profitînd că, la un moment dat, se afla în imediata vecinătate a mesei lor, Helga spuse :

— Domnule doctor, este firesc ca atunci cînd femeile trudesc din greu, bărbatul să nu facă nimic ?

— El e stăpînul, spuse nora, fără a lăsa să se ghicească dacă face o glumă sau își pune soacra la punct.

— Te-a întrebat cineva ? se agăță Helga de replica ei.

— Ca să ne tihnească vinul, observă Teofrast, este bine să ne închipuim cu toții, astă seară, că sîntem fericiți, că nu ne lipsește nimic și că tot ceea ce se petrece este absolut firesc. Iară dacă ceva pare nefiresc, mîine va fi mai bine, mai firesc.

— Asta se întîmplă în fiecare seară, domnule doctor, spuse hangița și se prăbuși pe cel de al treilea scaun aflat la masa la care ședeau cei doi, făcîndu-l să geamă sub povara celor nouăzeci de kilograme ale sale. Înainte era altfel. Cînd eram ca ea, spuse, arătîndu-și printr-un gest, peste umăr, fără s-o privească, nora, Peter nici nu mă lăsa să ies din bucătărie, să nu mă obosesc cumva.

— Vremurile s-au schimbat, mormăi Peter. Hanul este mai mare, clientela mai numeroasă, eu nu mai sînt atît de tînăr...

— V-ajută și nora, observă medicul.

— Nu vedeți că e grea ? Ce poate ea să facă, mare lucru ? Sperăm că mai rămîneți pînă naște. Am auzit că dacă vreți să fie băiat, iese băiat, dacă vreți fată, iese fată.

— Lumea vorbește multe, spuse Teofrast. Pot multe, dar nu pot încă totul.

— Nu ne-ați răspuns. Mai rămîneți două luni ?

— N-aș mai rămîne nici o săptămînă. Dar încă nu-nțeleg cum poate trece timpul aici atît de repede, pe neobservate. Nu știu cît voi mai rămîne.

— E bine la noi, reînnodă discuția hangiul. Noi n-am pleca, pentru nimic în lume. Nici noi nu sîntem de aici, dar cînd am ajuns aici și-am văzut ce bine este...

— E un oraș bun pentru hangii, spuse Teofrast.

— Și pentru doctori, adăugă Schneider. V-ați putea face ușor un rost aici.

— N-am terminat de învățat. M-am obișnuit să călătoresc, să aflu mereu lucruri noi, să cunosc oamenii. A te stabili într-un oraș înseamnă : casă, nevastă, copii, pisică în casă, cîine în curte, pivniță de vinuri de care trebuie să te-ngrijești, servitori, trăsură... Într-un cuvînt, sfîrșitul gîndirii, sfîrșitul luptei...

— Oh, vă-nșelați, domnule doctor, spuse Helga cu vioiciune. Fetele tinere din ziua de astăzi, tinerele neveste, vreau să zic, viața cu ele este o continuă luptă. Dacă nu ești deștept, dacă nu gîndești, îți transformă viața într-un adevărat infern. Noi avem noroc. Cînd nora vrea să facă scandal, îi trimitem bărbatul în comunele învecinate, pentru aprovizionare, și singură se liniștește într-o săptămînă. Dumneavoastră sînteți, de asemnea, deștept. Căsnicia ar fi, pentru dumneavoastră, un minunat prilej de dezvoltare a gîndirii. Nici nu vă trece prin minte ce probleme pot ridica fetele astea tinere, chiar cînd sînt gravide. Știți, tot timpul se consideră provocate.

— Eu nu pot gîndi decît în liniște, spuse Teofrast.

— Atunci, într-adevăr, observă Helga, este mai bine să nu vă însurați.

— Ce tot vorbiți atîta de-nsurătoare, că doar n-aveți fete ? se miră medicul.

— N-avem. Dar avem o nepoată la Rîșnov. O fată foarte bună.

— Atunci puteți considera această discuție cu mine ca un fel de pregătire pentru vreun pețitor viitor.

— Nu mai pot, spuse nora bătrînilor, și se prăbuși pe scaunul rămas liber între Teofrast și soacra ei.

— Fetele din ziua de azi au un singur defect, spuse Helga. Obosesc repede. Pe vremea mea...

— Nu știu dacă pe vremea cînd îl purtai pe Gotfried în pîntec munceai cît mine, spuse nora.

— Ce ți-am zis, domnule doctor ? spuse Helga. Fetele din ziua de azi au un răspuns gata pregătit pentru orice observație, chiar înainte de a o face.

— Adevărul este, spuse medicul, că femeile gravide trebuie menajate.

— Eu zic altceva, domnule doctor ? Dacă nu m-ar scoate din sărite cu răspunsurile ei, aș ține-o numai în puf. Dar așa, trebuie să se ostenească puțin, poate-i vine mintea la cap. Eu, acum, după o zi de muncă, sînt foarte înțeleaptă. Dacă m-aș apuca să mă odihnesc, însă, nu s-ar mai înțelege nimeni cu mine. Vrei să mă odihnesc, Peter ?

— Nu, doamne ferește ! Stai liniștită și muncește. Apoi, se adresă doctorului. Să te păzească Cel de Sus de femeia nemuncită. Dacă nu robotește toata ziua, femeia suferă și are o imensă rezervă de energie, care îi permite să exprime nemulțumirea asta al cărui motiv ea nu-l cunoaște, căci, rațional, știe că munca este obositoare.

— Ia nu mai fă tu atîta pe deșteptu' ! îl puse la punct Helga.

Teofrast își dădea seama că toate aceste discuții despre viața zilnică, despre activitatea casnică îl umanizează, în sensul că îi aduc în memorie, în înțelegere, probleme a căror existență nici n-o bănuia, nici nu-l interesa. Nici acum nu-l interesa, dar observa, în această seară, că aceste probleme pot preocupa foarte mult pe oamenii obișnuiți și că au, totuși, dacă nu un anumit farmec, în orice caz, o mare importanță în viață. Pricepea, în această seară, frumusețea banalității, înțelegea semnificația umană a lucrurilor lipsite de importanță. Simțea că această lărgire a orizontului său între oameni îi îndepărtează idealurile, dar conferă vieții lui, în schimbul unei autenticități arzătoare răpite, o realitate călduță, confortabilă. Această umanizare, care îl liniștea, era expresia maturizării împotriva căreia trebuia să lupte pentru a-și putea continua drumul. Acest oraș, acest han stăpînit de familia Schneider era, fără îndoială, cea mai abilă cursă pe care i-o întinsese viața obișnuită, care nu i se prezentase înainte niciodată integral atît de complet ca în ambianța reprezentată de această familie aproape fericită, aflată pe punctul de a-și spori efectivul.

Vinul îl toropise. Se simțea mulțumit fără nici un motiv. Nu se putea concentra asupra marilor probleme rămase fără răspuns. Elixirul vieții îi era, în acest moment, la fel de indiferent ca sexul progeniturii care avea să se nască în familia hangiului. Își dădu seama că nu mai trebuie să bea, să continue acest mod de viață, că trebuie să plece, chiar dacă această plecare avea să fie o smulgere brutală. Se concentră asupra discuției dintre soacră și noră, cu speranța că va găsi în conversația lor un imbold spre alte zări.

— Nu-nțeleg de ce te-ai așezat, spuse Helga.

— Am obosit.

— La vîrsta ta, aproape că nu dormeam, de cîtă treabă făceam. N-aveam timp să stau și nici nu simțeam oboseala. Bărbatu-tău, cine știe cît aleargă, de dimineața pînă noaptea, iar tu, stai.

— E gravidă, interveni Teofrast. Se mira că tînăra femeie poate răbda atîta. Nu înțelegea cum e posibil ca, de atîta vreme, bătrînii Schneider să se poarte cu ea ca și cînd le-ar fi copil vitreg, iar pe fiul lor răsfățîndu-l. Se întreba cum femeia asta nu-și ia cîmpii, cum nu se-ntoarce la părinții ei, care, chiar dacă ar pune-o la treabă, ar trata-o, desigur, ca pe ceilalți copii ai lor. Și, cel puțin, ar munci pentru părinții ei. Probabil că își iubește foarte mult bărbatul, gîndi Teofrast.

— Ghinionul meu e c-am rămas singură pe lume, rosti încet Gerda. Medicul înțelese tot.

— Toți murim, rosti filosofic Peter.

— Oricum, lumînări aprinse și flori pe mormînt nu poate aștepta o soacră de la nora ei. Eu m-am înțeles excelent cu soacră-mea, aveam părinți, și-acum trăiesc, Dumnezeu să mi-i țină sănătoși, dar gîndul de a-i duce soacră-mi o floare, la cimitir, pur și simplu mă face să turbez.

— Hai la treabă ! zise iar Helga. Gerda, aflată la capătul puterilor, începu să strîngă ultimele ulcele golite și talerele rămase pe vreo două mese.

Gîndul lui Teofrast luneca mai ușor acum spre descifrarea mecanismului complex al unei asemenea familii decît spre preocupările cărora le dedicase întreaga tinerețe. Bătrînul Schneider dădu pe gît ultima dușcă de vin și se ridică de pe scaun, oftînd din greu, sub poveri închipuite.

— Să mergem și noi la culcare. E noapte bine, spuse Peter.

— Să mergem ! Noapte bună ! rosti Teofrast, fără să știe ce vorbește. Tresări surprins, dîndu-și seama că a vorbit fără să gîndească ce spune, închise tare ochii, apoi îi deschise mari, își încordă mușchii și, cu mintea limpezită o clipă de aburul vinului, hotărî să plece chiar a doua zi.

Femeile dispăruseră în bucătărie, de unde se auzea doar clipocitul apei în care spălau talerele.

Tînărul medic se îndreptă spre scara ce urca spre odaia lui, dar, în ultima clipă, se răzgîndi și-i spuse hangiului :

— Lăsați, vă rog, ușa deschisă. O voi zăvorî cînd mă-ntorc. Ies puțin să mai mă plimb înainte de culcare.

Simțea nevoia ca răcoarea nopții să-i facă puțină ordine în gîndurile lui atît de risipite în ultimele săptămîni. Prea se lăsase pradă vieții domestice. E drept, nici nu avusese aici cu cine sta de vorbă și nici nu avusese ce citi. Dar, orișicît, în mod normal, ar fi trebuit să plece mai departe, spre Moscova sau, mai bine, spre Istanbul, pînă la primăvară, căci iernile rusești aveau o faimă cumplită. Dinspre Schei adia parcă o boare. Teofrast se bucură de hotărîrea luată în privința plecării lui grabnice din Brașov. Ridică felinarul din prag, lăsat dinadins să atragă atenția vreunui întîrziat că acolo e han, și de-abia făcu cîțiva pași, cînd o nălucă se desprinse din umbra zidurilor și se apropie repede, fără zgomot, de el. Mîna i se încleștă pe mînerul lungii sale săbii, dar statura și alura ființei îl făcură să rămînă liniștit, pe loc.

— Domnul doctor Teofrast ?

— Eu sînt, răspunse medicul.

— Sînt baba Ana, moașa.

— Ce s-a-ntîmplat ?

— Am aflat că plecați mîine.

— Dar cum ? De-abia m-am hotărît, o întrerupse Teofrast surprins.

— V-am ghicit hotărîrea, dinainte de a o lua. Vreau să vă arăt un copil. N-am moșit eu. Pe mine m-au chemat ieri, că era pe moarte. Are două luni. Vreau să-l vedeți și să vă învăț. Știu că umblați prin lume ca să aflați lucruri noi, taine ale medicinii și ale vrăjitoriei. Nu v-am căutat mai devreme, ca să nu se știe cu ce mă îndeletnicesc. O să vă placă.

În timp ce vorbea, bătrîna îl trăsese într-o ulicioară care urca spre Zinne. Continuară drumul în tăcere. Teofrast știa că va afla ceva nou, ardea de curiozitate, dar se abținea să întrebe, respectînd discreția la care moașa era constrînsă. În plus, panta destul de înclinată a uliței o făcea să gîfîie din greu, deși încetinise puțin pasul. Baba se opri, își sprijini mîna pe umărul medicului, mai oftă o dată și spuse :

— Am ajuns. Aici e.

Împinse apoi poarta și, după cîțiva pași, mai urcară la stînga trei trepte și bătură într-o ușă șubredă prin ale cărei crăpături se strecura o lumină slabă, de opaiț.

— V-ați întors ? întrebă o voce de femeie dintr-un pat aflat în cel mai întunecat ungher al odăii.

— Da, cu doctorul Teofrast, răspunse moașa cu mîndrie.

— Bine-ați venit ! spuse tînăra mamă în timp ce cobora din pat. Se întoarse, luă și copilul și-l așeză pe masă. Teofrast nu prea îngrijise copii, dar nu se sperie de ceea ce văzu apropiind felinarul de pachetul viu de pe masă. Nu fusese chemat să consulte, ci să învețe. Nu văzuse niciodată un copil atît de slab. Era parcă mai puțin la trup decît în momentul în care se născuse.

— E născut la vreme, dar s-a mai împuținat, preciză moașa, de parcă i-ar fi ghicit gîndul.

Micuțul, de o culoare galben murdară, extrem de nesănătoasă, zîmbea.

— Pînă ieri era vînăt. Credeam că moare, spuse mama. Doamna moașă face minuni, cum am auzit că știți și dumneavoastră să faceți. Lui i-a schimbat numele ieri seară, cînd a fost lună nouă. Dar știe s-o facă și cînd e lună plină. Cu alt descîntec.

Vorbea șoptit, ca să nu-și trezească bărbatul, obosit de truda zilei.

— Cum ați procedat ? întrebă Teofrast nemaiputînd să-și stăpînească curiozitatea.

— N-ați auzit ? I-am schimbat numele. Unii copii, sănătoși la naștere, cînd le dai nume, se-nbolnăvesc și, dacă nu le schimbi numele, mor. N-ați întîlnit asemenea situații ?

— Ba da, dar n-am făcut nici o legătură... Deși, ca să fiu drept, uneori, i-am sfătuit pe părinți ce nume să dea copilului, ca să aibă noroc în viață, prieteni, victorie în încercările soartei, înălțare spirituală sau alte atribute esențiale, după preferințe.

— Adică, știați ce nume l-ar putea înbolnăvi și ce nume l-ar ține sănătos ?

— Da. Este simplu, dar această cunoaștere cere o pregătire psihică și teoretică deosebită, pentru acceptarea unei inițieri.

— Și eu îmi dau seama, simt cîteodată că anumite nume sînt făcute să poarte ghinion. Dumneavoastră cum simțiți ?

— Eu pot să calculez.

— Cum așa ? întrebă moașa.

— Fiecărei litere îi corespunde o anumită cifră. Înlocuiesc literele cu numere, fac suma. Scad din sumă suma cifrelor ce-o compun, împart la nouă și adun o unitate. Apoi analizez numărul obținut. Dacă acest număr este 7, 9, 10, 11, 19, 21 este foarte bine. Dacă este 6, 8, 14, 16, 22, îi sfătuiesc pe părinți să dea alt nume copilului.

— Deci, știați ? întrebă bătrîna oarecum dezamăgită.

— Da, dar nu mă așteptam ca să poată simți cineva ceea ce un număr mic de inițiați află prin calcul.

— Aici, în Brașov, numai eu simt. Dar în Transilvania sîntem mai multe care cunoaștem descîntecul ăsta, care putem simți.

Copilul stătea liniștit pe masă și, din cînd în cînd, zîmbea. Oricine își putea da seama că biruise, ca printr-un miracol, în lupta cu moartea. Cei doi, ca și mama, îl priveau cu un amestec de curiozitate, triumf și duioșie.

— Într-o lună, spuse moașa, va arăta așa cum ar fi trebuit să arate, dacă nu se îmbolnăvea.

— Mi se pare absolut fantastic. Descîntatul conține cuvinte magice, fără înțeles ?

— Nu. Și cred că nici n-are valoare. Îl spun mai mult pentru liniștirea părinților. Principalul este să-i schimbi numele, după ce te învîrți cu pruncul în brațe în jurul casei. Poate că nici înconjurarea casei n-are importanță. Dar nu pot îndrăzni să schimb numele copilului, pur și simplu, fără descîntec și manevre magice, cînd este în joc viața lui.

— Știu. Este greu să descoperi și să elimini inutilul dintr-un lanț de operații cu efect vital. Foarte interesant. N-am mai văzut nicăieri așa ceva.

— Eu asta am vrut să vă arăt.

— Îți mulțumesc. Într-adevăr, am avut ce vedea, spuse Teofrast. Apoi își luă rămas bun de la cele două femei și plecă, luminîndu-și calea cu felinarul. Tocmai cînd se pregătea să-l așeze la locul lui, în cui, la han, îl văzu ieșind din beci pe Gotfried.

— Bună seara, domnule doctor. Deci la dumneavoastră era lumina. M-am chinuit să bag patru jumătăți de porc și două de vițel, plus cîțiva saci cu făină, pe întuneric, în pivniță. Nu știam ce s-a întîmplat cu felinarul, că ai mei s-au culcat.

— Ai făcut treabă bună ?

— Da, dar n-am terminat. Am aflt că săptămîna viitoare este iarmaroc la Tîrgoviște, în Valahia. Vreau să umplu căruța cu ceea ce trebuie, mîine dimineață, și să mă întorc cu ce-avem noi aici nevoie. În zece zile aș fi înapoi.

— Deci mîine vrei să pleci iar ?

— Dorm patru, cinci ceasuri, încarc repede căruța și cînd o răsări soarele voi fi la poarta orașului.

— Numai cinci zile faci pînă la Tîrgoviște ?

— Poate nici alea pline toate. Și asta, pentru că mă și abat puțin din drum.

— Atunci, zise Teofrast, vin și eu cu tine.

— Mă simt onorat de companie, domnule doctor. Dar, parcă ziceați că plecați la Moscova, prin Lituania.

— Mai tîrziu. Vine iarna și acolo e frig. Voi începe cu Imperiul otoman. Mai întîi la Istanbul.

— Am fost acolo. E foarte deosebit de lumea noastră. Dar nici acolo nu-i rău.

— Lasă, o să-mi povestești pe drum.

— Cum doriți, domnule doctor. Intrați ?

— Da, spuse Teofrast și pătrunse în han, urmat de Gotfried, puseră zăvorul, își aprinseră cîte un muc de lumînare și se retraseră fiecare în camera lui, pentru o binemeritată odihnă.

Pe drumurile Țării Românești

A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, Teofrast și Gotfried cu carul său, pregătit acum anume pentru a primi mărfuri valahe de la Tîrgoviște, luară drumul Branului, cu credința că în mai puțin de trei zile vor ajunge la destinație. Teofrast se mirase puțin că tînărul sas nu rămîne mai mult acasă, dar se gîndi că maică sa îl zorise, spre a nu-și tulbura, cu prezența lui, nevasta. Într-adevăr, Gotfried se arătă sfîrșit de oboseală, de îndată ce razele binefăcătoare ale soarelui răsărit permiseră privirii mediculuí să-și cerceteze tovarășul de drum. Amîndoi erau tăcuți și Teofrast, neobișnuit să se scoale cu noaptea-n cap, știu că-n prima zi de drum n-or să aibă prea multe vorbe. Plecase fără să-și ia rămas bun de la hangițe, după ce plătise găzduirea lui Peter, rugîndu-l să transmită mulțumirile lui și celor două femei. De cînd fugise fără bagaje din Salzburg, se dezobișnuise să-și mai tocmească schimburi și să adune cărți. Singurul său bagaj era traista cu remedii. Stătea prost și din punct de vedere financiar, căci nu-i plăcea să îngrijească oameni bogați, îmbuibați pe spinarea celor asupriți, iar de la cei săraci nu putea să pretindă plată fără a avea certitudinea că săvîrșește un păcat greu. Regreta că nu este bogat, ca să poată da el bani bolnavilor săraci, pentru a nu fi nevoiți să trudească înainte de a se restabili, împiedicînd astfel însănătoșirea completă, chiar în boli negrave. Era uimit, adesea, de particularitățile aduse de sărăcie și mizerie în formele bolilor și admira mult înțelepciunea, resemnarea bieților săraci, care înțelegeau că

așa le-a fost scris să trăiască, și că în „viața viitoare" vor avea parte de o soartă mai bună. Se simțea dator să ușureze din răsputeri suferințele acestor oameni, să îndrepte, pe pămînt, după puterea și priceperea sa, nedreptățile, să atenueze cîte ceva din grozăvia pe care o imprimau sărăcia și munca extenuantă tabloului multor boli.

Fiind un senzitiv și un intuitiv, Teofrast nu putea să-și facă planuri precise, riguroase de viitor, dar avea uneori revelații care îi permiteau să scruteze epoci îndepărtate. Frămîntările religioase cu puternice elemente sociale, cărora, în Germania, le fusese mai mult martor decît părtaș, îl ajutaseră să dobîndească certitudinea că va veni o vreme cînd oamenii se vor sătura de muncă, vor face mecanisme care să trudească în locul lor, fără nici o urmă de suferință, iar ei, oamenii viitorului, vor supraveghea aceste mașini și nu vor mai simți povara sărăciei și a muncii disperate. Nu-i era prea clar ce vor face atunci bogătașii. Înaltul cler, Teofrast știa că va dispare, biserica neavînd șansa de supraviețuire într-o lume de oameni învățați, în stare să construiască, să supravegheze, să întrețină și să repare complicatele mașini de muncit. Avea momente în care se îndoia că viitorul este al pietrei filosofale, al elixirului vieții, al homunculului care ar putea munci oricît, supus, neobosit, și că toate aceste aspirații ale înțelepților vor exista fără nimic miraculos, supraomenesc, în ele. Dar astfel de gînduri avea cînd era obosit și deprimat. Reușea repede să le împrăștie din mintea sa, pentru a face loc unor noi forțe de care rîvna, pofta lui de acțiune avea nevoie spre a-și continua cercetările. Era încă sub puternica influență a celor aflate în noaptea trecută. Faptul că vrăjitoare lipsite de orice știință de carte făceau, în necunoștință de cauză, exact aceleași manevre magice ca marii inițiați, îi întăreau credința în triumful magiei asupra bisericii oprimatoare. Însemna că magia este la fel de reală ca muzica pe care cîntăreții de Curte o fac după semne speciale, iar lăutarii, după ureche, cu același rezultat. Era imposibil să fie altfel.

Trecură fără să oprească, încă în cursul dimineții, prin Rîșnov, iar acum se pregăteau sufletește, atît medicul, cît și Gotfried, care continua să moțăie pe capră, să mănînce la Zărnești, la faimosul han aflat jos, chiar la marginea drumului, deși sasul primise, în cumpăna

nopții, instrucțiuni tainice de la maică sa, să urce în cetate, să zăbovească la fratele ei și, neapărat, să-l lase pe Teofrast acolo, spre a-l așeza definitiv în rîndul oamenilor, căsătorindu-l în cele din urmă cu nepoata ei, care nici ea nu era mai înaltă de cinci picioare. Inimoasa hangiță considera că, dacă-i socotea potriviți ca înălțime, nimic nu se poate ridica în calea fericirii lor, pe care se simțea în stare să le-o garanteze, chiar dacă ar fi nevoie să facă un mic efort de convingere, întrucît medicului, trecut de treizeci de ani, îi era greu, înțelegea ea, să se mai însoare după ce depășise vîrsta la care dragostea te mai poate ameți. Hangița aprecia drept legitimă intenția ei, tocmai datorită vîrstei medicului. Acum numai putea fi luat prin surprindere, amețit de vreo irezistibilă frumusețe, era un om întreg, matur, chibzuit și, împingîndu-l în brațele firave ale nepoatei, care trecînd de douăzeci de ani începuse să se ofilească, nu-l frustra de nici o ipotetică bucurie viitoare, chiar trecătoare, provocată de infirmitatea unei minți prea crude. Hotărît lucru, hangița avea capul pe umeri și Teofrast aprecie, zîmbind în sinea lui, că de-aia este atît de tăcut și purtat pe drumuri acum, după însurătoare, fiul ei. Nu-și cunoscuse mama, dar gîndi că familiile conduse de femeie sînt mai nefericite decît cele din care văduvia smulge femeia, întrucît gîndirea femeii are drept motor credința că fericirea ei asigură fericirea familiei sau, în orice caz, echilibrul, bunul mers al familiei. Gîndirea capului femeiesc al casei pleacă de la premise convenabile ei, care nu sînt întotdeauna conforme realității. Teofrast simpatiza cu o oarecare teamă femeile, pentru această particularitate a lor, de a opta pentru soluții imediate, inconștient egoiste, ori de cîte ori erau lăsate să gîndească. Văzuse, ca medic, multe drame al căror început și combustibil îl reprezenta gîndirea femeii conducătoare, al femeii emancipate care știe totuși că, de îndată ce o găină, în ogradă, cîntă cocoșește, trebuie decapitată pentru prevenirea unei nenorociri.

La Zărnești, cei doi prînziră copios. Gotfried făcu remarca, demnă de reținut, că în Țara Românească nu se mănîncă atîta slănină ca aici și cei doi topiră într-o sticlă de palincă, scoasă de sub capra carului, o cantitate de slănină în stare să îmbolnăvească pînă și pe cei mai deprinși cu lăcomia episcopi ai Franței. Sasul avea un

principiu : vinul îl bea de oriunde, sau, dacă nu-i place, nu-l bea. Palincă însă nu bea decît de la el, curată ca lacrima, fără ortăvuri în ea, făcută de un furnizor al familiei lor, tocmai la Rășinari. La friptură băură atîta vin, cît să nu li se facă milă de cai și să-i lase să mai răsufle o zi, două, pe meleagurile natale. O luară apoi din loc, Gotfried uitînd sincer că, sus pe deal, are o verișoară bună de măritat de vreo patru, cinci ani. Își aduse aminte de ea abia a doua zi, pătruns de frigul dimineții de toamnă, la munte, într-un han muntenesc de lîngă Rucăr, unde înnoptaseră fără să-și mai poată aminti prea bine, nici unul dintre ei, cum anume ajunseseră acolo și ce vorbe avuseseră cu hangiul în ajun. Se simțeau însă bine, refăcuți după o noapte dormită așa cum se cuvine, de la un cap la celălalt, fără vise. Nu se grăbeau să plece, căci voiau să prînzească în Cîmpulung. Sasul avea chef de vorbă și-i povesti lui Teofrast despre Curtea de Argeș, care nu le era în drum, și unde era, nezugrăvită încă, o frumoasă mănăstire ridicată de fostul domnitor al țării, Neagoe Basarab. Gotfried văzuse biserica mănăstirii, cu turlele rotite într-un mod ciudat, după un model caucazian, iar Teofrast își propuse ca, în perioada pe care o va petrece în această țară, să viziteze și Curtea de Argeș, unde, tot de la sas aflase, era și un așezămînt pentru îngrijirea săracilor. Era curios să vadă despre ce era vorba, căci Gotfried îi spusese că acest lăcaș nu acordă asistența medicală bolnavilor, dar îi lipsește foarte puțin ca să poată fi considerat spital. I se părea ciudată această țară în care funcționau asemenea așezăminte cu funcții fără îndoială precise, dar greu de definit.

Ajunseră la Cîmpulung după cum socotiseră. Regiunea îi plăcea mult lui Teofrast. Nici nu simțea că trecuse în alt ținut. Același relief, aceeași vegetație, aceiași oameni pe care îi văzuse în Schei și în toată Transilvania, vorbind aceeași vorbire ciudată, dar înțelegînd binișor latina din care limba lor părea desprinsă mai direct decît franceza. Medicul încercă rachiul locului și i se păru mai slab chiar decît în Occident. Sasul îl disprețuia, lăudîndu-se că nu l-a gustat niciodată, fapt care îl irită pe Teofrast, care considera că acest gen de dispreț nu merită folosit decît în circumstanțe mai înalte

din punct de vedere spiritual. Era tentat să-i spună lui Gotfried în față că-l considera un nătărău, dar se stăpîni, în ultimul moment, amînînd pentru Tîrgoviște această convorbire.

Înnoptară după ce lăsaseră în urmă, la stînga, cetatea Stoeneștilor. Aștepta cu nerăbdare să vadă Tîrgoviștea, capitala țării, cu palate și biserici pentru care Gotfried nutrea un mare dispreț, considerîndu-le meschine. În peregrinările sale, Teofrast auzise că aici nu este loc pentru prea mare fast, că ținutul este nesigur atît din cauza turcilor și tătarilor, cît și datorită cutremurelor. Aceste imprevizibile zguduiri ale pămîntului, care dărîmă clădirile mari de piatră, îi stîrniseră curiozitatea, deși n-avea de gînd să se statornicească aici, pentru a simți un astfel de cutremur. Ca și cometele, aceste fenomene erau extrem de rare, meritînd a fi consemnate doar două sau trei într-o sută de ani. Într-o asemenea situație, cercetarea lor nu putea progresa prea repede, iar el avea o sumedenie de taine presante de limpezit.

La amiaza celei de a treia zi, în depărtare, zăriră turlele orașului. Pînă seara, ajunseră, după ce dejunară la un han aflat la răscrucea drumului ce mergea spre Mănăstirea Dealului, zidită cu vreo douăzeci de ani în urmă de același Neagoe Basarab, care sărăcise țara cu evlavia lui ieșită din comun. De-abia intrați în cetate, Teofrast se grăbi să se despartă de sasul pe care nu-l mai putea suporta, deși nu-i arăta repulsia pe care o resimțea față de el. Avea certitudinea că aici va afla lucruri ciudate, surprinzătoare, de mare importanță pentru el, iar Gotfried îl însoțea, amintindu-i de o lume din care se străduise să evadeze, pe care o cunoștea și de care se săturase. Fără ca tînărul hangiu să simtă ceva, se despărțiră, Teofrast instalîndu-se la un han foarte ieftin, căci stătea prost cu banii, iar sasul trăgînd să înnopteze la un negustor de la care avea să se aprovizioneze cu cele necesare, a doua zi, de dimineață.

Timp de două săptămîni, Teofrast cercetă orașul. Merse și la Mănăstirea Dealului, unde, ca și la Mitropolie, nu găsi cărți de magie sau medicale, ci numai cîteva cărți religioase grecești. Deprinsese deja mai multe cuvinte românești și se putea descurca acum fără călugărul știutor al limbii germane pe care-l nimerise ca tîlmaci a treia zi după sosirea lui în cetatea de Scaun a

Valahiei. Îl uimea faptul că aici, deși spusese că e doctor, bolnavii nu-l consultau, avînd mai multă încredere în babele vindecătoare sau în călugării ignoranți și șarlatani. Locuitorii ținutului erau oameni mai mult așezați decît harnici. Le lipsea acel neastîmpăr de a se îmbogăți care luase atîta amploare în Occident. Pămîntul era foarte bogat, fără îndoială, dar românii nu se arătau hotărîți să-i ia tot ceea ce poate produce. Meșteșugurile nu erau prea dezvoltate. Aflase că, din cînd în cînd, din răsărit, mai năvălesc tătarii, fără a se încumeta niciodată pînă în preajma capitalei. Deduse de aici, că valahii sînt viteji, la nevoie, chiar dacă păreau atît de pașnici. Îl impresionă numărul mare de cerșetori care păzeau ușile bisericilor mai ales duminica. Nu erau toți bătrîni și bolnavi, iar unii dintre ei, puțini, e drept, stăteau la hanuri, fiind de prin alte părți. Cei mai mulți locuitori aveau gospodării trainice, chiar dacă nu erau somptuoase, ci foarte simple. Nici boierii nu aveau palate, ci numai niște case mai mari numite cule.

Se împrietenise oarecum cu un popă vesel și chefliu, cu o casă plină de copii, căci aici popii aveau voie să se însoare, doar episcopilor și mitropoliților interzicîndu-li-se matrimoniul. Se gîndise să plece la Curtea de Argeș și apoi, fără a zăbovi prea mult, prin București, spre Istanbul. Dar nici Orientul nu se arăta pe gustul său, deși simplitatea de aici îi plăcea întrucîtva. Numai că această comportare liberă, firească a valahilor, lipsită de artificialitatea, de orgoliul prostesc care-i făcuse insuportabil Occidentul, avea ca efect, în relațiile lui cu românii, o nedreaptă minimalizare a sa. Aici, se părea că nimeni nu dă o ceapă degerată pe cunoștințele lui medicale, pe valoarea lui. Românul împărțea lumea în două : oameni cu care poți să stai de vorbă, majoritatea, și oameni cu care nu puteai să stai de vorbă. Dar faptul că te aflai în prima categorie nu-ți dădea nici un drept, nu-ți consfințea nici o autoritate. A sta de vorbă nu însemna a face proiecte, a încheia mari afaceri, ci, pur și simplu, a discuta, în domenii înecate într-un specific local, extrem de greu accesibil străinilor. Acel provizorat pe care, la Brașov, îl pusese pe seama caracterului comercial al orașului, aici era mult mai vizibil, fără nici o stridență și grabă implicate în el. Era provizoratul unei colectivități umane care n-avea ce pierde altceva în afară

de faptul că n-avea ce pierde, adică ceva ce nu poate fi pierdut decît printr-un efort de dobîndire pe care oamenii de aici nu păreau dispuși să-l facă de bună voie. Calmul privirii lor arăta că nici nu puteau fi siliți de alții să întreprindă ceva. În acest calm și în bunătatea lor, exprimată printr-o toleranță care atingea limitele indiferenței, Teofrast descifră o secretă imposibilitate de prelucrare a acestui material uman. Află, întîmplător, că în bătălii românii sînt fantastici. Citise că strămoșii lor, dacii, plîngeau cînd se năștea un copil și se veseleau la înmormîntări, preferînd viața de apoi cu o convingere înspăimîntătoare. Dar, în ciocnirile dintre cete înarmate, dacii biruiseră grupuri vrăjmașe de două, trei, patru, sau chiar de mai multe ori mai numeroase. Una e să iubești moartea și alta este să fii viteaz.

După numai unsprezece zile, Teofrast plecă la București, fără a mai trece prin Curtea de Argeș. Coborî pe malul stîng al Dîmboviței, lăsînd în urmă, la stînga, încă în după-amiaza primei zile de drum, mănăstirea Nucetu. Mergea pe jos. Nu mai avea nici un ban. Foamea și-o astîmpăra mîncînd mai multe fructe din livezile de meri și pruni de pe marginea drumului. Îi trebuiră două zile și jumătate pentru a ajunge în București, după ce trecuse prin Mogoșoaia. Foamea, cu care nu era deprins, îl înrăise. Se simțea ostil tuturor, ca în vremurile trecute, cînd, timp de optsprezece ore zilnic, citea, studia pînă la o epuizare care stîrnea de asemenea în el o nelimitată ură împotriva umanității, în general, și împotriva fiecărui om, în special. Își dădea seama, pe măsură ce trecea timpul, că lipsa de apărare, de banii necesari unei vieți cît de cît civilizate, ca și boala, poate înrăi nespus pe orice om. Suferința și extenuarea erau cele mai bune școli ale urii față de aproape. Ajunsese într-o asemenea stare, încît ar fi fost capabil să refuze să acorde ajutor medical, oricui i-ar fi cerut. Primul lucru pe care-l făcu, ajuns în București, fu să vîndă un ultim inel cu un frumos rubin care-i împodobea arătătorul mîinii stîngi. Cu banii obținuți își cumpără încălțări noi, schimbă lenjeria și se instală, după ce vizită baia turcească, într-un han modest unde mîncă bine și se culcă chiar la căderea nopții. A doua zi, viața i se păru mai frumoasă, oamenii erau parcă mai veseli, mai activi. În apropierea curții domnești a lui Vladislav al III-lea, care mai dom-

nea doar aici, restul țării fiind supusă lui Radu de la Afumați, aproape că se ciocni de fostul său coleg Klaus și de un călugăr benedictin, cunoscut cu vreo zece ani în urmă, parcă la Montpellier, al cărui nume îl uitase. Bucuria revederii fu mare și sinceră, chiar dacă se datora unor diferite pricini. Teofrast își invită prietenii la un ulcior de vin și, instalați în jurul unei mese dintr-o crîșmă bine gospodărită, își depănară amintiri comune, apoi, fiecare, povesti ce i se mai întîmplase în ultimii ani. În cele din urmă, mirați la culme de această stranie întîlnire, începură să discute despre Țara Românească.

— Eu sînt aici de doi ani, spuse benedictinul. M-am aciuiat aici, ca profesor de franceză și germană. Tinerii boieri mai rup cîteva expresii italienești și nemțești, sau, în orice caz, tind să-și însușească cîte ceva din aceste graiuri. Mi s-a oferit să-i învăț și pe plozii de zece, doisprezece ani, dar am refuzat. E mai greu de lucrat cu ei.

— Și ai putut rămîne aici doi ani întregi? se miră Teofrast.

— Am de gînd să mai rămîn, pînă spre bătrînețe. Cîștig foarte bine și vreau să mă întorc bogat acasă. Am niște nepoți pe care vreau să-i ajut.

— Și apoi, spuse Klaus, aici se trăiește foarte bine.

— Mai ales oamenii, adăugă călugărul, sînt de o calitate deosebită.

— Mie nu mi-au plăcut. Nu-i frămîntă nimic, nu aspiră spre nimic, spuse Teofrast.

— Sînt greu de descifrat, spuse călugărul.

— E drept, am auzit c-ar fi viteji, recunoscu Teofrast.

— I-ai cunoscut în orașe, unde se simt stînjeniți acum, ca adolescenții în primele lor haine noi, de adult, interveni și Klaus. Lui Teofrast îi plăcu remarca, i se păru plauzibilă și-și zise că și proștii trebuie ascultați cu atenție, căci nu le este interzis să fie purtători de adevăr.

— Nu în Cîmpulung, în Tîrgoviște sau în București îi vei cunoaște pe români, așa cum sînt ei, continuă călugărul, ci în micile lor sate așezate pe coastele dealurilor de la poalele munților. Acolo unde-și muncesc pămîntul, unde-și au gospodăriile lor. Dar nu la muncă îi vei cunoaște pe vahal, ci cu ocazia unor evenimente. La nunți, botezuri, înmormîntări, de Paști, de Crăciun, la sărbători ciudate, cu origini păgîne, fără îndoială, pe care le-au păstrat poate că mii de ani, fiindcă nu s-a întîm-

plat nimic care să-i schimbe. Creştinarea lor nu s-a făcut ca la bulgari, cu spada. Românii au intrat în ortodoxie ca într-o vară, firesc, aproape fără să bage de seamă. De aceea şi-au şi păstrat vechile rituri sub forma unor datini laicizate, cînd religia lor s-a schimbat, adusă parcă de vînt. Să le vezi casele, în aceste sate. Vei dobîndi certitudinea că şi acum trei, patru mii de ani, locuiau la fel, purtau aceleaşi veşminte. Un popor care asimilează tot ceea ce este nou, pe care-l vezi trăind în secolul nostru, cu mentalitatea vremurilor noastre cunoscută şi asimilată, în măsura în care li se potriveşte, le convine, le uşurează viaţa, ei bine, e un popor făcut să dureze în eternitate. Nici nu văd ce l-ar putea schimba.

— Încep să înţeleg, spuse Teofrast, că s-ar putea să nu-i fi cunoscut. Dar de prea puţină vreme mă interesează şi oamenii pe unde umblu. N-am vrut să aflu decît lucruri noi.

— Aici, totul devine vechi, de cînd lumea, de îndată ce ajunge cunoscut, spuse Klaus.

— Iar dacă nu le convine ceva, poţi să le spargi capul cu ce nu le convine, că n-au ochi să vadă aşa ceva. Sînt nemaipomeniţi oamenii ăştia ! completă călugărul.

— În drum spre Istanbul mă voi opri într-un sat valah o săptămînă.

— La cîmpie sînt mai şterşi ca personalităţi. Ar trebui să urci spre Cîmpulung sau Curtea de Argeş, spuse Klaus.

— Sau, ca să nu te-ntorci din drum, opreşte-te în munţii de dincolo de Dunăre. Acolo, în leagănul macedonenilor lui Alexandru cel Mare, mai poţi găsi sate româneşti. Dar caută să-i vezi la o sărbătoare. Rămîi pînă la Crăciun aici, sau măcar pînă la Sfîntul Nicolae, spuse călugărul. Deşi Sfînta Maria, 15 august, e marele lor praznic.

— Aproape încă două luni, mi-e imposibil. Mă simt anihilat aici. Parcă aş avea ghiulele agăţate de picioare. Nu pot nici să gîndesc ca lumea. Neliniştea mea care m-a făcut să aflu atîtea, aici s-a schimbat într-un fel de nemulţumire. Am uneori impresia că sînt un occidental tipic, care caută în întreaga lume ceva care acum îmi dau seama că s-ar putea să fie un Occident pe care nu-l pot găsi nicăieri, fiindcă nu este, ci va fi, cîndva, la vest de această ţară eternă. Aproape că nici nu-mi vine să mă mai duc la Istanbul.

Cei trei au stat de vorbă toată ziua. Spre seară, Klaus şi călugărul, constatînd că, în ciuda hainelor noi, Teofrast era încă slab, tras la faţă, îi smulseră promisiunea că va mai rămîne cel puţin o săptămînă, spre a se reface aşa cum trebuie, şi-l siliră să accepte, sub formă de împrumut, cîte cinci ducaţi de aur de la fiecare. Ştiau că, avînd aceşti bani în pungă, Teofrast va privi cu mai multă încredere, cu mai mult optimism realitatea şi va ajunge, fără îndoială, să-i cunoască pe românii, de care, ziceau ei, nu le venea să se mai despartă.

Mica sumă de bani, care reprezenta întreaga lui avere, era totuşi o realitate, un ciob de sticlă colorată, e drept, nu trandafiriu, prin care privind viaţa, aceasta nu i se mai părea lui Teofrast o inepuizabilă sursă de disperare. Ajunse pînă la urmă să-i cunoască oarecum pe români, constată că cei doi avuseseră dreptate, dar aceasta nu-l încălzi în mod deosebit, pentru că nu venise aici să admire oameni, ci ca să afle lucruri noi în domeniul ştiinţelor. Faţă de cele deja ştiute, nu aflase aici mai nimic în plus. Aceste cîteva săptămîni petrecute în Transilvania şi Ţara Românească avuseseră însă o importanţă covîrşitoare în viaţa lui. Aici îşi dădu seama că este un mare savant occidental, că, în afara Occidentului, în afara casei lui, nu poate afla lucruri care să-l bucure, ci numai noutăţi care să-l uluiască. Trebuia, în continuare, să-şi poarte acasă nemulţumirea, s-o schimbe în valoarea care dă faimă marilor personalităţi, să-şi găsească elevi care să ducă în lume cuvîntul său şi care să-i păstreze cuvîntul, atunci cînd el nu va mai fi, dacă nu va reuşi să găsască acel elixir de viaţă lungă pe care tare ar mai fi dorit să-l păstreze într-o scobitură secretă, deja făcută, în mînerul lungii lui săbii. În săptămîna în care promisese că va mai sta în Bucureşti, Teofrast îşi făcu temeinice proiecte de viitor, cum nu-şi mai permisese să procedeze niciodată.

Popas la Strasbourg

Hotărît să strălucească vizibil în medicină, Teofrast începuse să-i incomodeze, în orașele în care zăbovise, la rugămintea vreunui bolnav de seamă, pe toți confrații localnici, care lansau pe seama lui zvonuri compromițătoare. Dacă la Fiume, în nordul coastei Dalmației, zvonurile calomnioase cîștigaseră în putere de-abia după plecarea sa, la Veneția ele ajunseseră înainte ca el să se oprească acolo ca să acorde asistență medicală unor răniți originari din Graz, care se întorceau din triumful de la Pavia. Nu era mare lucru. Teofrast știa că învingătorii se vindecă mai repede și mai ușor decît învinșii, chiar dacă numărul membrelor lor s-a împuținat în urma luptelor, pentru totdeauna. Totuși, metodele de oprire a hemoragiei bontului de amputație cu fierul roșu nu dădea rezultate mulțumitoare. Astfel, la vreo trei dintre cei șapte amputați, artera se deschisese în timpul popasului venețian, iar invalizii de război muriră înainte de a putea interveni vreun medic. Teofrast fu considerat vinovat de aceste decese, aproape că fără intervenția confraților, care pregătiseră doar terenul pentru ca zvonul să se iște anonim, în același timp din biserică și din bucătării.

Două luni de primăvară petrecute cu tatăl, la Villach, îi refăcuseră însă moralul tînărului doctor. Își găsise tatăl la fel de iubitor și blînd cu cei suferinzi, cum îl știa de pe vremea cînd îl învăța să deosebească între ele plantele de leac. Dar doctorul Wilhelm rămăsese la acel nivel, iar el, Teofrast, asimilase între timp un imens material. Acum, el își învăța tatăl cum se tratează mai bine o sumedenie de maladii și pentru prima dată fu mulțumit de ceea ce știa. Spre sfîrșitul primăverii, plecă însă mai departe, prin Tübingen și Freiburg, unde zăbovi spre a afla ultimele noutăți, la Strasbourg, invitat de Hans Denck, acest veritabil papă al sectei menoniților, pentru a fi medicul sectei întemeiată de el. Denck îl chemase printr-o lungă scrisoare convingătoare, care îl așteptase la Veneția, împreună cu prostul renume pe care i-l însăilară confrații invidioși. Un om de valoare putea fi compromis, dar nu negat și Teofrast știa acest lucru, tot atît de bine ca și dușmanii săi. În această epistolă, Denck îi scrie că trebuie să știi de unde vine înțelepciunea, căci de ea depinde adevărul. Multe elemente din scrisoarea șefului sectei menoniților se cereau lămurite și tocmai asta îl convinsese pe Teofrast să vină spre a se stabili, o vreme, la Strasbourg. Scrisoarea fusese ticluită ca o abilă cursă în care Teofrast intră fără s-o simtă. Era nevoie de un medic destoinic, iar tînărul doctor nu putea refuza o invitație la o discuție intelectuală, la un înalt nivel, în urma căreia știa că-și va limpezi o serie de concepții.

La Strasbourg, Teofrast n-a cunoscut privațiunile materiale sau, mai bine-zis, a scăpat pentru o vreme de amenințarea mizeriei. Avea o clientelă numeroasă, deși, pierzîndu-și în lungile lui voiajuri diploma de medic, pentru a putea rămîne în oraș a trebuit să se înscrie în corporația cerealiștilor și morarilor. Această formalitate l-a umilit mult, în sinea lui, chiar dacă, întrebat în acest sens de către Verona, mîndra și fidela soție a lui Denck, n-a vrut să recunoască așa ceva.

Din prima săptămînă petrecută la Strasbourg, Teofrast l-a îngrijit pe markgraful Philipp I von Baden, la cererea familiei acestuia. Markgraful suferea de mai multe săptămîni de o dizenterie gravă, în fața căreia medicii locali se arătaseră neputincioși. Deși doctorii din Strasbourg părăsiseră bolnavul înainte încă de sosirea lui Paracelsus, faptul că Philipp I se însănătoșea treptat sub acțiunea tratamentului prescris de Teofrast nu i-a împiedicat pe colegii localnici să-și exprime invidia prin calomnii și denunțuri neîntemeiate. Astfel, ei se adresară familiei markgrafului printr-o petiție, scrisă cu o ură cu atît mai mare, cu cît Paracelsus obținuse destul

de repede titlul de profesor și cetățenia alsaciană, pentru a o informa că vindecarea se datorește naturii, ultimul medic curant nemeritînd nici un onorariu. Familia von Baden ia măsurile sugerate de această reclamație, iar Teofrast nu primește suma care i-ar fi permis, poate, să se stabilească în orașul care-i încredințase, primul, misiunea de a forma generațiile viitoare de medici.

Ca în mai fiecare seară, Paracelsus era invitatul din oficiu al lui Denck, cu care legase o prietenie strînsă. În acea seară de decembrie a anului 1526, venise, în mod special, un reprezentant al casei Függer, Wilhelm Fleischer. La desert, acesta intră în vorbă cu Teofrast, lîngă care se așezase la masă, nu întîmplător.

— Am auzit că nu folosiți lemnul de gaiac în tratamentul sifilisului, spuse Fleischer, după un schimb de amabilități, căruia Teofrast nu-i acordă nici o importanță : cunoscînd firma aștepta cu curiozitate discutarea problemei care îl adusese pe reprezentantul casei Függer acolo.

— Într-adevăr, studiul atent al diferitelor metode de a trata sifilisul m-a dus la concluzia că gaiacul este cu totul ineficient în această boală, pe care numai mercurul o poate rezolva.

— Dar cele mai mari somități medicale ale Imperiului...

— Cele mai mari somități ale Imperiului nu sînt egale cu zero, pentru că această cifră are o importanță peste care nu se poate trece, spuse Teofrast tăios, dar încă departe de limitele răbdării lui.

— Este un punct de vedere, și încă nu dintre cele mai convingătoare. Știți cum vă numesc confrații dumneavoastră de aici ?

— Mi se spune Paracelsus.

— Ei zic că așa v-ați intitulat dumneavoastră și vă zic, nu vă supărați, eu, personal, nu cred una ca asta, „șarlatanul din Strasbourg". Nici ăsta nu mi se pare un punct de vedere constrîngător. Și văzînd că Teofrast, furios, nu zicea nimic, continuă : Eu știu că dumneavoastră l-ați vindecat pe markgraf și nu natura.

— Atunci de ce nu-i spuneți să-mi plătească onorariul ?

— Cine-i propune una ca asta, îl umilește. Acum, el este foarte mîndru că l-a vindecat natura, adică este de părere că s-a vindecat singur.

— Mi-a trimis vorbă prin Denck, să-l dezleg de vraja care-l împiedică să aibă copii. Tiranii ăștia nu cunosc nici o limită a rușinii.

— Nu știam. Ce i-ați răspuns ?

— Să aștepte să-i facă copii natura. Dar nu cred că Denck a avut curajul să-i transmită răspunsul meu.

— Credeți ? Doar Denck este considerat un sfînt, iar tiranii nu le pot face nimic sfinților, sînt neputincioși în fața lor. Dacă le iau viața, îi ajută să ajungă mai curînd lîngă Dumnezeu. Dacă îi chinuie, le cresc importanța, iar dacă nu le fac nimic, de ce le-ar fi frică de tirani ? !

— Probabil că amabila noastră gazdă vrea să rămînă cît mai mult om, înainte de a deveni sfînt. Iar oamenilor nu le convine să sufere de pe urma unor măsuri arbitrare, pe care tiranii au dreptul oricînd să le ia.

— Să revenim însă la lemnul de gaiac. Chiar nu simțiți nici un pic de recunoștință pentru casa Függer ? Am fost informat că ați urmat școala Függerilor, din Schwatz.

— Este adevărat. Dar n-am rămas la acel nivel. Am făcut progrese.

— Desigur. Nimeni nu vă poate contrazice. Dar, oricît...

— Dealtfel, tata mă învățase dinainte tot ceea ce se preda în școala Függerilor. Lemnul de gaiac rămîne o escrocherie, atîta timp cît vor exista oameni care să creadă în el. Cred că știți că, recent, cavalerul von Hutten a murit preaslăvind gaiacul, tratîndu-se cu gaiac, refuzînd mercurul care, fără îndoială, i-ar fi permis să trăiască și azi.

— A murit fericit, crezînd în gaiac, mîndru că Strasbourgul are un mare stoc din acest lemn binecuvîntat de Dumnezeu prin intermediul Sanctității Sale Papa.

— Papa nu e medic.

— Dar orașul a cumpărat o mare cantitate de gaiac în urma recomandării făcute de corporația medicilor. Toți medicii din Strasbourg recomandă gaiacul, în afară de dumneavoastră.

— La urma urmei, eu sînt morar [1] și hotărîrile corporației medicilor nu mă privesc.

— Totuși, orașul Strasbourg v-a dat cetățenie alsaciană. Am înțeles că rămîneți aici, profesor și medic. În acest caz, trebuie să acceptați obiceiurile locului și ale profesiunii pe care o exercitați, în afară de cea de morar. Doar nu trăiți din banii cîștigați ca morar. Sau doriți ca și corporația cerealiștilor și morarilor să hotărască că lemnul de gaiac e cel mai bun remediu al sifilisului ?

— Peste conștiința medicului nu poate hotărî nimeni. Argumentele dumneavoastră, inspirate de setea de îmbogățire a Függerilor, nu pot sluji, în același timp medicina, chiar dacă medici ignoranți, care nu caută pricinile naturale ale bolilor, și-au dat avizul, că gaiacul e bun și în sifilis. Discuția noastră nu poate avea un sfîrșit fructuos pentru vreuna din părți, căci eu am dreptate, dumneavoastră o știți și perseverați în greșeală.

— Eu cred că și gaiacul e bun.

— Dacă ați fi bolnav, ați lua gaiac ?

— Aș lua și gaiac, v-o jur !

— Din respect, ca să nu zic frică, de casa Függer. Toată lumea, indiferent dacă știe sau nu, își dă părerea. Uneori, am impresia că Gutenberg, cu invenția lui, a făcut un mare rău omenirii, căci numărul celor care știu să citească este cu mult mai mare decît al celor care pot să înțeleagă. Și, pe măsură ce numărul proștilor care învață este mai mare, confuzia, în lume, crește.

— Aveți o părere prea proastă despre mintea oamenilor.

— Aceasta e realitatea. În credință, nu vedeți ce se petrece ? Pînă și gazda noastră spune că Sfînta Scriptură afirmă că Dumnezeu a creat binele și răul ; dar atunci n-ar putea oricine să-și justifice fărădelegile, prin faptul că ele i-ar fi fost inspirate de Dumnezeu ? Prea mulți oameni întreabă și, mai ales, se întreabă, pentru a nu ajunge la anarhie.

— Nu credeți că breslele pot face ordine ? întrebă Fleischer.

---

[1] Neputînd prezenta diploma de medic, Teofrast s-a înscris la Strașbourg în Corporația cerealiștilor și morarilor, pentru a i se permite să rămînă în oraș.

— Mersul înainte este asigurat de către piscuri, în toate domeniile. Majoritatea, în corporații, este reprezentată de indivizi mărginiți, care nu pot accepta progresul, inconfortabil și greu de priceput, deci păgubitor material. Cum ar putea breslele să accepte pagube materiale ?

— Nu mi se pare chiar așa, spuse Fleischer.

— Sînteți liber să gîndiți ceea ce credeți, respectînd libertatea de gîndire a fiecăruia.

După cum prevăzuse Teofrast, cei doi mai stătură de vorbă aproape o oră, fără să ajungă la un punct comun de vedere. Medicul nu putea accepta utilitatea lemnului de gaiac în sifilis și nici ideea prescrierii lui, datorită lipsei de nocivitate. Considera că nu merită prescris un remediu ineficient. Presimțea că ceea ce îi va spune lui Fleischer va fi întocmai consemnat și transmis mai departe, și că poziția lui va nemulțumi. Dar nu se putea abține să nu fie sincer. Bănuia că, oricum, adevărul, neavantajos pentru el, se va afla, și voia să se afle de la el, spre a i se aprecia măcar sinceritatea. Dar situația creată, această opoziție între el și toți oamenii lui Függer, îl nemulțumea profund și, în același timp, îl neliniștea. Oamenii puternici nu stau degeaba. Ei au ajuns puternici prin efort și sînt deprinși și dornici să facă eforturi pentru zdrobirea adversarilor. Nu se simțea în stare să lupte cu oamenii, contra oamenilor. Considera că menirea lui este tocmai dimpotrivă, să trudească pentru oameni. Și apoi, știa că de Függer are nevoie pînă și împăratul. Dar îl întărea și faptul că se afla în casa lui Denck, care era deja rău văzut, și n-ar fi putut, în casa unui prieten, să aibă o atitudine ostilă convingerilor morale ale prietenului său, chiar dacă nu-i împărtășea credința. Totuși, pînă la urmă, hotărî că este mai prudent să se retragă, să doarmă ceva mai mult peste noapte, întrucît a doua zi, dis-de-dimineață, urma să se înfrunte public cu unul dintre cei mai pricepuți medici ai orașului, asupra unor diverse subiecte medicale. Fleischer devenea însă tot mai insistent. Simțise că Teofrast se grăbea și voia să-l constrîngă să scape vreo vorbă care să reprezinte în ochii celor care îl trimiseseră să-l descoase o greșeală încă și mai gravă. Timpul îi devenise un aliat prețios, deîndată ce începuse să-l tiranizeze pe medic. Dar și Paracelsus știa aceasta și refuză să mai răspundă la vreo întrebare. Se rafinase în compania lui

Mathias Lang, la Salzburg și pe unde mai colindase în ultimii doi, trei ani. Își luă rămas bun de la Fleischer, apoi de la gazde și ieși. Din poartă, aruncă peste umăr o privire ferestrelor luminate lăsate în urmă. Nu băuse aproape defel. Cele două mansarde suprapuse ale casei lui Denck erau învăluite în întuneric. Lui Teofrast îi plăcea mult, ziua, să se plimbe prin oraș, să admire casele de lemn, cu fațade sculptate și acoperișuri înalte, cu pantă rapidă, acoperind mai multe rînduri de mansarde.

Trecu podul peste Rin, care separa inima orașului construit în vatra fostului castru roman Argentorarum, de pe malul drept al marelui fluviu aflat aici relativ aproape de lacul Boden din care se pornea, din Elveția lui natală. Urcă în susul rîului, admirînd, pe fundalul cerului înstelat, siluetele întunecate și svelte ale bisericilor Sf. Thomas, Sf. Petru cel Bătrîn și al Frauenhausului. Stătea aproape de spital, la un sfert de oră de mers vrednic de podul peste care tocmai trecuse. Își aminti că văzuse aducîndu-se, cu cîteva zile în urmă, în biserica Sf. Petru cel Bătrîn, cîteva icoane pictate de foștii elevi ai lui Martin Schongauer : „Moartea fecioarei", „Adorația magilor", „Fuga în Egipt" și încă vreo patru, cinci. Urma ca, în curînd, să se realizeze o serie de fresce. Îi plăcea pictura, ca și gravura artistului din Kolmar și a școlii sale care subordona expresivitatea unor idealuri mai înalte, într-o epocă în care carnea începuse să-și facă loc în artele plastice și se pregătea să-l biruie pe Dumnezeu. Casa Kammerzell, mai scundă, nu se distinge bine, putînd fi numai ghicită. Ajuns acasă, se dezbrăcă și se culcă, fără a mai aprinde lampa sau vreo lumînare.

Înfruntarea publică de idei din domeniul medicinii se încheiase nedecis, întrucît, în asemenea împrejurări, Teofrast avea ca unic obiectiv să nu-și lase adversarul să se desfășoare, printr-un sistem de întrebări constrîngătoare. El se străduia și reușea ca, în loc să răspundă, să demonstreze că fiecare întrebare, pe rînd, este absurdă. După întrebările introductive, adversarul se ferea să-i mai pună întrebări care se puteau întoarce împotriva lui și astfel, în loc să-l silească să adopte o poziție periculoasă, adversarul lui Paracelsus trebui să-și dea silința să nu-i pună vreo întrebare care să-l pună pe el

într-o situație dificilă, prin ceea ce voia să afle. Oricum, pentru un contestatar și pentru un contestat de către oficiali, pentru un medic constrîns să se dea drept morar, Teofrast ieșise, am putea zice, victorios din această confruntare, în ciuda publicului important, reprezentat de clerici și confrați, care nu s-au sfiit să-l huiduie, dar nici n-au îndrăznit să-l alunge din oraș, cum aveau să facă numai cîteva săptămîni mai tîrziu, cu Hans Denck. Teofrast căutase, cercetase fără să obosească, și ajunsese să afle tainele medicinii nu numai de la doctori, dar și de la babe, savanți, bărbieri, magicieni, alchimiști și chiar de la teologi. Călugării îl dușmăneau mult pentru că refuza vinile cu care religia încarcă orice om : pentru că s-a născut, pentru pierderea Paradisului, pentru moartea Mîntuitorului, pentru supliciul Sfîntului Sebastian și chinuirea sfîntului Laurențiu. Mai departe, refuza să accepte ascultarea enumerării vinilor care i se imputau omului, în general, pentru ca acesta să nu ridice fruntea din pămînt. Teofrast ajunsese însă la concluzia că acolo, în pămînt, fără a urca privirea spre cer, și cunoscînd omul, poți descifra totul. Cu ocazia cîte unei asemenea confruntări, Paracelsus își amintea de vremurile nu prea îndepărtate cînd, la diferite universități, dăduse diferite examene, după care imaginația lui, încălzită de încordarea gîndirii, a memoriei, se desfășura în necuprins, ordonator, evitînd arbitrariul, căutînd marile adevăruri, acele adevăruri care există fără să le pese de om. După confruntarea cu întreaga corporație a medicilor din Strasbourg, că aceasta fusese, de fapt, lupta dată, Teofrast se simțea eliberat, destins, ca după o mare bătălie care, chiar dacă nu transase categoric victoria, permisese adversarilor să-și cunoască punctele tari și punctele slabe, stilul de luptă. Paracelsus știa că nu poate obține victoria decît dacă va ajunge să stăpînească forțe supranaturale. Și mai știa că de mai bine de o mie cinci sute de ani, nimănui nu i-au fost date puteri supranaturale pentru a obține o victorie brutală împotriva semenilor. Avea vaga bănuială, care îl indispunea întotdeauna, că nu se pot obține victorii categorice decît alături, împreună cu semenii și niciodată împotriva lor, în măsura în care ești un om cinstit, cei necinstiți neavînd nici o șansă. Ceea ce îl enerva erau prostia și răutatea majorității confraților. Doar doi, trei,

mai deştepţi, nu aveau caracter. Ceilalţi, majoritatea, erau de bună credinţă. Ei vedeau în Teofrast un şarlatan şi se simţeau datori să-l distrugă, ca într-o cruciadă. Nimeni nu poate fi convins de limitele lui, atunci cînd aceste limite nu sînt foarte largi. Să accepţi că unii pot pricepe idei ţie inaccesibile, acesta fusese secretul desăvîrşirii lui Teofrast. Cînd descoperise acest adevăr începuse să evolueze, să se distanţeze de grosul colegilor săi, care voiau să vadă, să pipăie, să audă, să miroasă şi apoi să generalizeze cît îi ţineau simţurile, incapabili să discearnă realitatea de adevăr, incapabili să înţeleagă un adevăr, umblînd după adevăruri cu toate simţurile încordate, neînţelegînd că astfel sînt asemenea unor cîini care ar voi să-şi petreacă noaptea la adăpost, între roţile Carului Mare. Confraţii săi se credeau aproape toţi mari savanţi, pentru că citeau latineşte. Şi doar limba latină era folosită ca să atragă atenţia că bolnavii sînt una şi bolile alta, că bolnavii sînt francezi, germani, italieni, englezi, turci, tătari, ruşi etc., în timp ce bolile sînt abstracţii pentru care limba latină se foloseşte în scop didactic, spre a atrage atenţia că nu se găsesc ca atare în lume. Aceşti medici limitaţi, care cercetează bolnavii bolborosind latineşte, care, incapabili să înţeleagă abstracţii, caută să urce concretul în zona adevărurilor eterne, care nu văd pădurea din cauza copacilor, dar îşi închipuie că fiecare copac nu este altceva decît o fracţie al cărui numărător este pădure, numitorul fiind egal cu numărul copacilor !

Era ciudat, că această relativă victorie îl înfuria, în loc să-l bucure. Nu aflase nimic nou. Dar ştia că lupta cu breasla îl descalifică în cadrul breslei, care nu era dispusă să accepte în existenţa ei realitatea medicilor concreţi, incapabili, care o compuneau în acel timp, după cum niciodată o corporaţie, sau, mai bine, cuvîntul care desemnează un profesionist nu poate fi împlinit de un om. Chiar dacă un medic ar şti tot, ar putea vindeca orice boală, ar fi blînd şi răbdător ca un al doilea Cristos, pînă la urmă şi-ar pierde dinţii, sau părul, în sfîrşit, bătrîneţea i-ar ruina trupul, dacă nu cumva vreun pact cu demonii nu l-ar face neschimbător, răpindu-i pentru totdeauna liniştea sufletească pe care o are înţeleptul care ştie că, în fiecare zi, moare cîte puţin, fiind real şi concret, formă substanţializată, degradată, a materiei nelimitate în timp şi spaţiu. Avea momente în care blestema setea lui de a descoperi elixirul vieţii, în a cărui existenţă continua să creadă cu fermitate, deşi, dacă l-ar fi găsit, acum, poate că, de frica nemuririi, nu l-ar mai fi folosit. Se gîndea, uneori, că, poate, marii ocultişti ai timpului său, ai vremurilor apuse, erau nişte oameni care îşi cunoşteau sau bănuiau că au puteri pe care nu le-ar fi folosit pentru nimic în lume şi că nimeni nu poate dobîndi aceste puteri, decît atunci cînd se hotărăşte, pentru totdeauna, să nu le folosească niciodată. Îngrijise, demult, la Ferrara, un matematician considerat nebun de semeni, de familie, pentru că, de dimineaţa pînă seara, nu făcea altceva decît să se spele încontinuu, considerîndu-se murdar. În urma ceaiurilor prescrise, bolnavul respectiv o mai rărise cu spălatul, dar Teofrast se simţea în acel moment murdar ca matematicianul îngrijit pe vremuri. Îşi dădu însă seama că, oricît s-ar spăla, această murdărie din substanţă durează, întotdeauna, cît durează substanţa. În acea amiază, se dorea creştin, posesor al unui suflet în măsură să obţină mîntuirea, dar aerul mirosea a zăpadă, iar văzduhul era atît de transparent, încît îşi redobîndi frumoasele sentimente pentru simţurile lui atît de infirmizate şi se consideră fericit de substanţialitatea lui, de sfîrşitul pe care nu şi-l intuia prea apropiat.

Neacceptarea împlinirii la Basel

În vara anului 1526, Froben, cunoscutul tipograf din Basel, introdusese caracterele italice în țările germanice, la tipărirea lucrării *Adagio,* de Erasm din Rotterdam. În toamna aceluiași an, Froben cade pe o scară și se rănește grav la un picior. Pentru îngrijirea accidentatului este chemat Paracelsus, apreciat deja drept unul dintre cei mai pricepuți medici ai Europei, deși nu avea decît 33 de ani. Cele șase săptămîni petrecute la Basel îi umpluseră sufletul de nostalgie lui Teofrast. Întrucît Erasm și Froben n-au reușit să-l convingă să rămînă, au utilizat toată influența lor pentru a reuși să-l numească profesor la Facultatea de medicină din Basel și medic-șef al orașului. Între timp însă, Teofrast se întorsese la Strasbourg, unde avea de finisat una dintre cele mai strălucite lucrări ale sale *De gradibus et de compositionibus receptorum.* Tare mult ar fi vrut să scrie direct în nemțește *Despre gradația și alcătuirea rețetelor,* dar era înscris în breasla morarilor și, dacă voia să se impună, trebuia să arate că stăpînește bine limba latină. Pentru medicii din Strasbourg, nu exista altă posibilitate de a-i reduce la tăcere. Nu conta că, în această carte, Teofrast punea bazele teoretice ale chimioterapiei. Trebuia să scrie latinește. Prin această lucrare, la care ținea mult, Paracelsus se dovedea a fi un precursor al metaloterapiei. Totodată, introducea tincturile în arsenalul terapeutic atît de fantezist pe atunci și încă sărac în remedii eficiente ; el precizează prepararea, dozarea, întrebuințarea și modul de acțiune al unui mare număr de tincturi printre care și cea de mercur, de oxid

de mercur, de fapt, pe care o administra oral în tratamentul sifilisului. El mai recomanda, în diferite maladii, antimoniu, cupru, plumb, sulf, fier, arsen. Datora și el epocii un tribut. Nimeni nu-și poate depăși epoca întru totul. Astfel, împărți remediile medicamentoase în șase categorii : quinta essentia, magisteria, arcana, specifica, elixiruri, extrinseca. Limba latină, atît de solemnă și muzicală, în care fuseseră redactate operele nemuritoare ale lui Lucrețiu, Virgiliu și ale altor alți mari artiști, s-a dovedit a fi, încă trei, patru secole după Paracelsus, drept cea mai răbdătoare limbă, chiar dacă acceptase între timp acele mici modificări pentru care era acum numită neolatină. În nici o limbă nu s-au scris mai multe aberații. Latina, această așa-numită limbă moartă este cel mai somptuos și mai încăpător cimitir pentru aberații poate tocmai pentru faptul că găzduiește și capodopere nemuritoare. Cînd Teofrast a sosit la Basel, ca să-l consulte pe Froben, acesta fusese tratat de toate somitățile orașului : primul farmacist Oswaldus Baer, Johannes Silberberger, Eucharius Holzach. Aceștia ajunseseră la concluzia că singura soluție rămăsese amputarea piciorului, întrucît rana — Froben avea o fractură deschisă — nu se cicatriza, în ciuda tuturor îngrijirilor. Teofrast ajunsese la ora mesei. Erau în casa lui Froben o serie de iluștri amatori de discuții savante și bucate fine : Hans Holbein, doctorul Paulus Truckenbrot, rectorul Bonifacius Amerbach. Doamna Gertrude Froben nu era numai o femeie deșteaptă și instruită, pricepută în secret în arta tipografică, ci și o gospodină inegalabilă. Paracelsus făcuse de la început o impresie bună, întrucît, deși de-abia venit de pe drum, plin de praf și flămînd, nu s-a așezat la masă decît după ce l-a cercetat îndelung pe bolnav. Și-a dat seama că rana nu se închidea, că piciorul se înnegrea, ba și dinții bolnavului începuseră să se miște datorită faptului că Froben era diabetic. Zărise, în trecerea lui precipitată prin sufragerie, platouri încărcate cu prăjituri cu miere și migdale și suprimă imediat dulciurile din alimentație, prescriind doar apă de melisă, spre mirarea asistenței, care se aștepta la o lungă listă de remedii.

Însănătoșirea lui Froben îi permise acestuia să iasă din oraș, să se agite, să lupte pentru aducerea lui Teofrast la Basel. În cele din urmă, la începutul anului 1527, consilierii primăriei orașului Basel aprobară în unani-

mitate numirea doctorului Teofrastus Bombastus von Hohenheim în postul de medic-șef al orașului și profesor la Universitate. Teofrast nu acceptase să vină la Basel, întrucît, peste tot pe unde umblase, confrații invidioși îi deveniseră dușmani și nu voia să aibă dușmani și acasă. Spera ca prestigiul său să ajungă atît de mare, încît să-l facă de neatins pentru vrăjmași. Nu-i venea să creadă că nimeni nu va mai unelti contra lui. Dar întîmplarea făcu să se îmbolnăvească și Erasm. Acesta îi descrise într-o lungă epistolă simptoamele, avansînd ipoteze asupra afecțiunilor lui hepatice și renale, dar cea de a treia maladie, pe care nu o înțelegea, îi permise lui Teofrast să conchidă, chiar în timpul lecturii scrisorii, că are gută Erasm avea un stil limpede, cald, și-și termina rîndurile cu următoarea frază : „Tu ai rechemat din țara umbrelor pe Froben, care este jumătatea mea, și, dacă vei reuși să mă vindeci, vei fi vindecat două persoane care formează una singură". În felul acesta, filosoful îl convinse pe Teofrast să revină la Basel. Medicul își pierduse liniștea, ca și cînd ar fi vindecat numai pe jumătate.

Baselul era în acea perioadă arena unor înfruntări religioase surde. Pe de-o parte, Oekolampad se instalase în fruntea unei mișcări protestante moderate, considerînd că nu sărăcia este o virtute, ci dragostea pentru sărăcie. El se închina Sfîntului Anton și avea ca discipol favorit pe Carlin, care ținea predici frumoase în biserica Sfîntului Martin. Pe de altă parte, canonicul Corneliu von Lichtenfels, frumos, distins, tînăr, zvelt, erudit, sigur pe el, se străduia să reintroducă limba latină, inițiind o reîntoarcere spre catolicism a locuitorilor orașului Basel. Cei doi aveau un punct comun : considerau că bunăstarea este pricina decăderii moravurilor.

De-abia instalat la Basel, Teofrast, în calitate de medic-șef al orașului, denunță acordurile secrete dintre medici și farmaciști, adăugînd astfel urei doctorilor și pe aceea a farmaciștilor. Toți îl vor pîndi ca să-l lovească, de acum înainte. Oricum, în prima sa lecție, Paracelsus vorbise studenților despre Pico, în răspunsul pe care l-a formulat întrebărilor etern tulburătoare : Care este sensul vieții ? Ce este demnitatea ? Clerul îl infiltrează în intimitate, ca discipol devenit repede indispensabil, ca pe un servitor al ființei și ideilor sale, pe Oporin. Klaus

servea catolicismul, nu era utilizabil la Berna. Iar Oporin era și mult mai tînăr : nu era un coleg mai puțin realizat, ci un discipol avid de cunoștințe. Dușmanii au apreciat că modul cel mai sigur de a scăpa de Teofrast este de a-l încuraja, pînă cînd acesta va face o greșeală de neiertat. Apoi vor ști ei să-l lovească. Nebănuind nimic, într-o bună zi, Teofrast se abandonă entuziasmului și arse public cărțile lui Galen. Așa ceva nu se putea șterge cu buretele. Galen, știau și copiii, fusese cel mai mare medic. Teofrast trebuia să plătească. Fără să-și dea seama, soluția o furniză tot el, cînd, într-un curs, spusese : „Totul este otravă, nimic nu este lipsit de toxicitate. Numai dozarea face ca otrava să nu devină manifestă, deși, în anumite cazuri, se pot întrebuința substanțe și doze eroice". Venise momentul să plătească pentru arderea operelor lui Galen și Avicena, pe care îi considera exponenți ai medicinii scolastice. Această incendiere publică se produsese cu ocazia focurilor augurale care se aprindeau pe străzi în seara de Sfîntul Ion.

Adversarii, în frunte cu doctorii Silberberger și Holzach, îl reclamară simultan lui Oekolampad, lui Lichtenfel, lui Amerbach și celorlalte oficialități, exercitînd, în același timp, presiuni asupra lui Froben și Erasm, spre a-l lăsa pe Teofrast fără protecție. Oameni care nu știau nimic despre el, îl înfierau în cîrciumi, dar și în biserici, în cancelarii și la Universitate, pentru că fuseseră convinși că, în acest fel, pot face stăpînilor, oficialilor, o impresie bună, pot ieși din anonimat. Nici unul nu l-a contesta însă cu o strălucire care să-l extragă din rîndul celorlalți. A rămas consemnat, din acest aspect, doar grupul. Paracelsus ignoră toate aceste atacuri. În fața acestei indiferențe, adversarii șovăiră. Apoi, continuară să nu mai știe ce să creadă. Erau prea organizați, prea puternici ca să poată face față indiferenței. Nu știau cum să interpreteze această ignorare a lor. Dacă Teofrast ar fi ripostat, fără îndoială că l-ar fi zdrobit. Pe cînd așa, totul se termină nedecis. Părțile făcură pace, după ce medicul ignorase războiul, cîteva luni mai tîrziu, cu ocazia nunții rectorului, frumosul profesor de drept Bonifaciu Amerbach, pe atunci în vîrstă de 45 de ani.

Diplomația îl făcuse pe Teofrast extrem de tolerant. Cine nu l-ar mai fi văzut de cinci, șase ani, ar fi refuzat

să creadă că este rebelul de altădată. Putea fi întîlnit frecvent în farmacia lui Baer, cu care se împrietenise oarecum, deşi această farmacie găzduia tot arsenalul terapeutic la modă în epocă : bile contra ciumei, vase din corn de inorog, barda de argint a sfîntului Wolfgang contra hemoragiilor, dezinteriei, podagrei, lăbuţe de cîrtiţă în brelocuri de argint, împotriva durerilor de dinţi, piele de şarpe pentru uşurarea durerilor facerii. Sub tabloul care-l înfăţişa pe Cristos ca farmacist (întîlnit în toate farmaciile respectabile ale vremii) stătea scris, ca explicaţie : „Un dram de blîndeţe, două de smerenie, trei de caritate, patru de răbdare şi curăţenie sufletească şi trupească, şase grame de miere a iubirii de Dumnezeu şi trei măsuri de apă vie : lacrimile".

Dar îi era scris lui Teofrast să n-aibă parte de linişte. Pe cînd era plecat la Zürich, după încheierea cursurilor de vară, spre a trata în secret cu editorul Froschauer publicarea unei cărţi, moare de apoplexie Froben. În ciuda opoziţiei Függerilor şi deci a Împăratului cointeresat în afacerea gaiacului, „producător de minuni", Teofrast voia să publice o carte despre tratamentul cu mercur al sifilisului. Froschauer era însă prea prudent ca să-şi asume riscul de a-l supăra pe împărat, chiar dacă, în principiu, era convins că Paracelsus nu se înşeală. Fiii lui Froschauer îl aclamaseră pe medic la cursuri şi se declarau sincer partizanii lui înfocaţi. Dar, oricît şi-ar fi iubit editorul copiii, în politica editorială trebuia să ţină seama de conjunctură. Or, Nicolas Poli medicul împăratului, declarase că vindecase trei mii de sifilitici cu lemn de gaiac. Ceilalţi medici aveau grijă să nu declare mai mulţi. Majoritatea afirmau că gaiacul adusese alinarea, prin intermediul lor, prescris de ei, la circa o mie de bolnavi. Cîţiva mai ambiţioşi, ca şi lăudăroşii cu tupeu, mergeau pînă la două mii de vindecări. Nu îndrăzneau să umfle mai mult numărul, pentru că medicul împăratului Maximilian, Josep Grünpeck, care era şi puţin poet, îşi permisese o serie de afirmaţii pentru care fusese acuzat de sifilis şi gonit. Şi apoi nu se putea ca numărul vindecaţilor să fie atît de multe ori mai mare decît numărul celor care se îmbolnăviseră de această boală. Froben se bucurase de un mare prestigiu, fiind stimat şi chiar iubit de către mai toţi cărturarii şi potentaţii vremii. Duşmanii lui Teofrast profitară de

împrejurare pentru a ieşi iarăşi la atac. Îl acuzară că este nepriceput, un şarlatan ajuns profesor fără acordul lor. Paracelsus îşi începe însă cursurile, continuînd să ignore atacurile. Totuşi, trimite rectorului Amerbach prima sa prelegere, despre omor şi moarte. Adversarii îl însărcinează pe doctorul Truckenbrot să trimită şi el rectorului o prelegere pe aceeaşi temă, spre a arăta cum ar fi trebuit ţinută prelegerea. Textul lui Truckenbrot abundă de enumerări, fiind un produs tipic al scolasticii, care, după secole de triumf, se revărsa în cascade şi etapizări, creînd impresia unei desăvîrşite ordini.

Iată, de pildă, cele cinci trepte pe care le cobora muribundul spre purgatoriu : „1. Bolnavul refuză să accepte că trebuie să moară. 2. Bolnavul cade pradă amărăciunii : de ce *tocmai* el trebuie să moară ? 3. Criza de timp : „Mai vreau puţin răgaz !" 4. Jalea pentru timpul pierdut. 5. Resemnarea." Rectorul, fascinat de farmecul tinerei sale soţii, refuză să se amestece. În afara căminului, nu mai avea timp pentru a cîntări de partea cui este dreptatea, pentru a arbitra conflicte, ci numai pentru a construi, pentru opinii fără antiteză şi adversari. Orice domeniu măcinat de adversităţile a două tabere aflate în luptă era ocolit de Amerbach, care ştia că ori de cîte ori mai multe partide îşi revendică un adevăr, o situaţie, timpul necesar găsirii unei căi diplomatice în măsură să dea satisfacţie uneia dintre tabere, fără a provoca nemulţumiri legitime în cealaltă tabără, este mult prea mare, absoarbe şi timpul pe care voia să-l dea acum căminului său fericit. Întrucît nu putea să-i tempereze pe adversarii lui Teofrast cu formula „Doar nu dau turcii !", lipsită de sens în locul şi momentul respectiv profesorii ostili lui Paracelsus erau destul de nemulţumiţi de amînările rectorului. Tocmai cînd nu ştiau ce să mai facă, se îmbolnăvise canonicul catedralei, Correliu von Lichtenfels. Pînă la urmă, văzînd că medicii localnici, de încredere, nu-i rezolvă suferinţa, acesta îl cheamă să-l consulte şi pe Teofrast. După examinarea bolnavului, care nu-i era antipatic ca alţi bogătaşi, acesta îi pretinse totuşi, ca preţ al vindecării, o sută de florini, ştiind că preotul are de unde plăti. Canonicul fu de acord, dar, odată vindecat, nu-i dădu decît şase florini, considerînd că osteneala nu merita mai mult. În virtutea înţelegerii iniţiale, Teofrast îl dădu în judecată,

dar, neavînd martori și neputîndu-se pune în discuție sinceritatea canonicului, pierdu procesul, motiv pentru care protestă în scris. Nu se așteptase ca, avînd evident dreptate, să piardă. Și nu se așteptase ca un bolnav pe care-l vindecase să se poarte atît de ticălos. Dar adversarii săi se grupaseră repede în jurul canonicului, pe care îl declaraseră apărător al creștinătății împotriva vrăjitorilor vînduți diavolului. Lichtenfels permise să se afișeze pe ziduri următorul anunț : „Se publică, spre știința credincioșilor, că numitul Teofrastus Bombastus Hohenheim, care-și zice singur Paracelsus, poreclă pe care și-a cîștigat-o din cumetria cu diavolul, și care înșelînd buna credință a oamenilor cinstiți și-a zis *phisicus purus*, adică tămăduitor al tuturor bolilor, — ceea ce nu este —, aducînd astfel grele suferințe și moarte peste cei neștiutori, este vraci blestemat. Oriunde va fi văzut, el va fi pedepsit cu bîta și cu pietre, pînă cînd diavolul care sălășluește într-însul va ieși cu duhu-i afurisit. Amin". Anunțul nu era semnat, instigația nu avea valoare executorie, dar ura împotriva lui Teofrast cîștiga, cu această ocazie, noi partizani. Medicul nu mai putea ignora situația creată. Froben — mort, Lichtenfels — dușman fățiș, Amerbach — neutru în orice situație. Nu era bine, nu era de neglijat. Stătea mai mult în casă, pe Kohlenberg, unde își improvizase și un mic laborator de alchimie în care lucra enorm, ajutat de discipolul său Oporin. Nu se simțea vinovat de moartea lui Froben. În repetate rînduri îi recomandase, lui și multora de aici și din alte părți, să mănînce mai puțin, căci inima și vasele sanguine nu rezistă la îmbuibare. În schimb, nu înțelegea încă motivele pierderii procesului cu canonicul. Acesta îi făcuse întotdeauna impresia corectitudinii întruchipate. Se arătase întotdeauna prietenos, deschis pentru orice inovație, chiar dacă respecta cu sfințenie vechile structuri. Condamna ereziile numai după ce le cunoștea în toate amănuntele, mai bine decît majoritatea adepților lor. Lucra la un portret al Sfîntului Benedict, omul care s-a tăvălit în urzici pentru a-și arde poftele, visurile și dorurile. Aceasta, într-o perioadă în care mînăstirile erau pustiite de un desfrîu grosolan. Teofrast se gîndea deseori la canonic, pentru că Lichtenfels avea o minte luminată și rămăsese, împotriva evidențelor, un om cinstit. Erau momente în care îl ura

de moarte, ca pe singurul om care-l dezamăgise profund, înșelîndu-l în speranțele lui, cu atît mai mult cu cît toată lumea știa că Lichtenfels este un om pașnic. Într-o scriere despre miracol, acesta afirmase : „Vechea lume germană, sănătoasă, pură, a fost tulburată de oamenii din sud : italienii și învățătorii lor, evreii. Tot ceea ce e de neînțeles este atribuit acum unui demon... Ne omoară disputele. Noi nu mai stăm de vorbă, ci ne opunem". Propozițiile care explicau miracolul dovedeau o bună credință absolută : „1. Este opera Domnului. 2. Este în afara ordinii naturale. 3. Trebuie să fie evident (Să se producă în prezența unor martori). 4. Trebuie să slujească la întărirea credinței". Acest om lovise în el de două ori, cel mai tare durîndu-l pe Teofrast primirea loviturii dintr-o direcție din care nu aștepta așa ceva.

Oporin fusese înainte ucenic la Froben. Lucra la Teofrast din primăvară. Acesta avea bănuieli că ar fi omul lui Oekolampad, întrucît o scenă în trei, soții Froben și Oporin, fusese povestită de Oekolampad. Nu fusese nimic grav sau măcar compromițător, dar Teofrast înregistrase faptul, mai bine-zis, și-l amintise, cînd Froben îl recomandase pe tînăr ca discipol hotărît să-și însușească arta vindecării. Laboratorul improvizat nu-i permitea mari încercări, dar nu mai lucrase de multă vreme alchimie, ocupat cu practicarea medicinii și considera binevenit acest prilej, mai ales că la Froben, unde stătuse o vreme, deși avusese loc pentru cuptoare, nu profitase de acest avantaj. Ziua lui de lucru avusese înainte următorul program : dimineața — vizitarea bolnavilor, în spitale și închisori, în calitate de medic șef al orașului ; în continuare, înainte de prînz — o prelegere la Universitate. După amiază — vizitarea bolnavilor acasă. Seara — masa la han, în Kohlenberg, acest cartier rău famat al Baselului, unde locuia. În continuare, îi dicta lui Oporin diferite observații pe care le făcuse peste zi. Acum, ieșea mai rar. Nu-i mai păsa că Oporin era pus, probabil, să-l spioneze. Începuse să bea mai mult decît înainte. Și, cu toate acestea, își regăsea, oricînd era nevoie, capacitatea de a gîndi esențial. Oporin începuse să-l admire sincer, chiar dacă, aparent, în comportarea lui nu survenise nici o schimbare. Cînd bea

mai mult, Teofrast devenea mai comunicativ, îi vorbea mereu lui Oporin, deşi acesta avea impresia că, în lipsa lui, ar fi vorbit fără îndoială singur.

În această seară de noiembrie, Teofrast distila o esenţă, ajutat de ucenicul care nu ştia întotdeauna la ce experienţă participă. Paracelsus vorbea :

— Vezi tu, e ceva ce nu se poate învăţa. Nu-ţi poate nimeni explica. Trebuie s-o simţi. După un moment de tăcere, continuă : Cea mai mare ispită este de a spune tot ceea ce ştii.

— Pentru un savant ca dumneavoastră, nu văd ce este rău în asta, ripostă Oporin, mai mult pentru a spune şi el ceva.

— Medicina este domeniul cel mai periculos pentru transformări. Vezi că e permis să ataci Roma şi chiar Wittembergul, dar dacă propui o nouă teorie asupra ciumei, îţi rişti viaţa.

Oporin nu mai zise nimic. După un timp, continuă tot Teofrast, pe cînd urmărea atent picăturile care se formau ritmic la gura spiralei, înainte de a cădea în recipientul colector.

— Corpul omenesc este clădit din lut şi apă, iar viaţa — din flacără şi aer. Viaţa are o componentă animalică şi una de origine divină, care se împletesc într-un singur tot. Lutul, din care este format şi omul, are în compoziţia lui toate elementele, toate metalele şi nemetalele şi sărurile. Corpul omenesc este un rezumat al Universului. Nimic din ceea ce este în natură nu lipseşte din om. Numai că Dumnezeu nu îşi face direct simţită prezenţa în orice om. Sînt şi preoţi pe care Dumnezeu îi ignoră.

Pauzele dintre propoziţii erau inegale. Vocea era însă destul de monotonă. Concentrat asupra distilatului, Paracelsus uita să se înflăcăreze, cum îi era obiceiul. Propoziţiile aveau, uneori, ritmul formării picăturilor :

— Apa şi pămîntul sînt dirijate de foc şi aer, spuse el. Corpul astral este dirijat de astre.

— Nu mi-aţi vorbit niciodată de influenţa astrelor asupra destinului, îşi permise Oporin să remarce.

— Sînt lucruri mai importante pentru un discipol. Nici nu ştii toate plantele de leac. Există o ordine în învăţătură. Şi pe tine te-a chemat mai întîi Johannes

Herbst şi numai apoi, cînd te-ai hotărît să te faci savant, ţi-ai zis Oporin. O să-ţi spun cînd vom ajunge în epoca viitoare, a crinilor.

— Nu ştiu la ce vă referiţi, spuse Oporin, evitînd cursa.

— Mi-a vorbit odată Oekolampad despre o împărţire a timpului în trei epoci. Mi-a plăcut. Credeam că aici o ştie toată lumea. Primei perioade, numită a urzicilor, îi corespunde apa ; este epoca sclavilor sub bici şi spaimă. Celei de a doua perioade, a trandafirilor, i-ar corespunde vinul. În istoria omenirii, corespunde vîrstei la care copiii simt nevoia de a fi deosebit de activi. Celei de a treia perioade, spre care ne îndreptăm acum, numită perioada crinilor, îi corespunde ca lichid — uleiul, iar ca atitudine caracteristică în societate — prietenia în contemplativitate. Credeam că ştii asta. Toţi ştiu aici ceea ce spune nu numai Oekolampad, ci şi Carlin.

— Eu sînt elevul dumneavoastră, spuse Oporin.

— Oricum, dacă vrei să ajungi să ştii cît mai multe din ceea ce ştiu eu, trebuie să mergi să-i asculţi pe cei pe care-i ascult eu, sau să le citeşti cărţile. Ce frumoase sînt predicile lui Carlin împotriva fericirii de a răbda... Carlin spune că omul se mişcă, de la naştere la moarte, între înfăptuire şi suferinţă. Răbdarea roade demnitatea omenească. Parcă ar fi citit în mine, aşa vorbeşte.

— Şi totuşi, n-a venit niciodată să vă viziteze, de cînd v-aţi mutat din casa lui Froben.

— Locuim într-un cartier rău famat. Vezi cine sînt vecinii noştri ? Călăul şi groparul. Ce să caute Carlin sau Oekolampad aici ?

— Erasm mai trece, totuşi, spuse Oporin.

— Lui Erasm nu-i pasă nici că în Basel cîntecele satirice sînt interzise, ca şi jocul de cărţi pe timp de furtună sau dansul pe străzi, deşi nu joacă cărţi şi nu dansează.

— Oameni ca Erasm sînt rari.

— Nu sînt doi oameni la fel, Oporin. Vezi că prietenia, curajul, nu ţin de gradul de cultură sau de deşteptăciune.

Se cufundă iar în urmărirea procesului de distilare.

— Fă lampa mai mare, că s-a întunecat de tot, îi porunci discipolului. Acum, ziua e mult mai scurtă. Din-

tre însușirile oamenilor, continuă apoi, unele sînt deprinderi cu care animalele se nasc : înotul, cîntatul, flecăreala, viclenia. Chiar zborul. O să vezi, că vom ajunge și acolo. Omul o să zboare, dar asta n-o să-l apropie de Dumnezeu. La urma urmei, și șarpele își îngrijește rana. Și cîinii își ling rănile, după ce se zbat pentru ele.

— M-a mirat mult procesul cu canonicul, căci știu că nu sînteți ahtiat după bani, spuse Oporin, după ce potrivise lampa.

— Mi-era scris să pierd acuma un proces. L-am preferat pe acesta, deși speram să încep unul de formă cu vreun vecin, pentru ceva mai puțin important. Cred că într-o oră sîntem gata. Mai avem de scris.

— Fiindcă tot veni vorba, spuneți-mi ceva despre arta de a citi viitorul.

— Cînd nu doar curiozitatea o să te tenteze să știi, cînd n-o să vrei să modifici nimic, o să afli singur, dacă o să înveți cu rîvnă. Nici mie nu mi-a spus nimeni. În arta asta nu există inițiere.

Oporin schimbă vorba, văzînd că și-a iritat magistrul.

— E adevărat că Erasm a fost călugăr și a fugit din mănăstire ?

— În peregrinările mele, am ajuns, cu cîțiva ani în urmă, în Orient, într-o țară numită Moldova. Acolo, am învățat o expresie care se traduce în germană : „Ai nimerit din lac în puț". Asta vrea să însemne că încercînd să dregi, ai încurcat-o mai tare. Nu ești atît de deștept, încît să-ți înghit așa de mari dovezi de prostie. Tu mă spionezi, Oporin !

— Vai, magistre, este de vină, pentru prostia ascunsă în întrebările mele, numai curiozitatea.

— Nu e ascunsă, Oporin. E revărsată.

Continuară un timp să supravegheze distilarea în tăcere. Deodată, la ușă se auzi un ciocănit.

— E chiar Erasm, șopti Oporin. Să nu mă spuneți, magistre. Doar lui îi dă mama Ursula drumul să vină în laborator.

Într-adevăr, era Erasm. După saluturile de rigoare, filosoful se arată interesat de experiența lui Teofrast. Rămăsese neschimbat, părea neadaptat timpurilor. Era pașnic, chiar voios, ca de obicei, dornic să înțeleagă totul, pentru a explica apoi, de multe ori mai bine, totul. Să împace totul, cu o ironie detașată. Știa că soarta lui

este să se arunce cu pietre în el, din toate părțile, în timp ce el se străduia să poarte de grijă tuturor. Această situație, în loc să-l scoată din sărite, îl amuza, ca și cînd ar fi fost vorba despre altul, nu despre el. Considera că omul nu înțelege nimic, dacă nu înțelege ironia, chiar atunci cînd aparține soartei, și cel care trebuie s-o înțeleagă îi este victimă. Nici iubirea nu poate fi înțeleasă de cine nu înțelege ironia, de aici exceptîndu-le, bineînțeles pe femei, pe care înțelegerea ironiei le-ar descalifica. Uneori, era cinic. Afirma, de pildă, că se iartă mai ușor hulirea lui Cristos, decît o ironie la adresa unui înalt prelat sau mare nobil. Era însă un apărător înfocat al celor patru daruri divine : rațiune, simțire, știință și conștiință. Parafrazîndu-l pe Luther, care spunea că omul e la cheremul lui Dumnezeu sau al Satanei, Erasm afirma, mai puțin umilitor, că omului îi este dată posibilitatea de a alege dacă vrea să coboare în regimul dobitoacelor, sau să se înalțe în lumea spiritului. Un semn discret îl făcu pe Teofrast să-l trimită pe Oporin după un nou ulcior de vin și o cupă pentru oaspete. După ce ucenicul ieși, Erasm întrebă :

— Ești sigur de el ?

— Absolut deloc, răspunse Teofrast. Am fost, ca să zic așa, silit să-l accept, pentru că e bine să știi, după părerea mea, cine te spionează.

— Perfect. Atunci, la o jumătate de oră după plecarea mea, ia hotărîrea să părăsești Baselul, chiar în noaptea asta.

— Dar ce s-a întîmplat ? întrebă Paracelsus.

— Ai fost acuzat de legături cu diavolul. Este absolut sigur. Doamna Froben a aflat de la doamna Amerbach. Mîine dimineață vor veni să te aresteze. Nu există altă scăpare. Trebuie să nu te mai găsească. De-abia își termină propoziția, că reapăru Oporin, cu cele cerute. Erasm ciocni cu cei doi și lăudă, la urmă, vinul. Își exprimă regretul că nu mai avusese vreme să treacă pe acolo de mai bine de o săptămînă. Îl rugă pe Paracelsus să treacă în următoarele două zile pe la farmacistul Baer, care era bolnav. Sublinie că n-a venit pentru această veste, ci ca să-l mai vadă pe prietenul său Teofrast. Mai discută o bucată de vreme banalități seducătoare, apoi plecă. Cei doi își continuară munca în tă-

cere. Teofrast termină ulciorul de vin și, tocmai cînd Oporin se pregătea pentru dictare, se hotărî subit să plece din Basel, afirmînd că nu mai suportă mascarada cu lemnul de gaiac. Oporin era uimit. Teofrast privi insistent vasul în care se scursese tot distilatul și rosti, într-un tîrziu, în timp ce Oporin nu îndrăznea să înceapă să împacheteze, bănuind că este vorba despre o glumă :

— Și apoi, am și anumite presimțiri. Pentru binele nostru, al meu și al tău, Oporin, trebuie să plecăm în noaptea asta. Citesc acum, în viitor, că destinele noastre s-au legat.

Neștiind dacă este bine să se bucure sau să se întristeze, Oporin începu totuși să împacheteze.

A doua zi dimineața, străjerii nu avură pe cine să lege.

Oporin, care părăsea Baselul pentru prima dată în viața lui, încă nu aflase că ținta lor era acum Alsacia.

Alte dileme, aceeași opțiune

Teofrast nu și-a găsit locul în Alsacia. Nici măcar în Strasbourg n-a putut rămîne. Cei de acolo știau că este profesor și medic faimos la Basel, că meritele lui fuseseră recunoscute, că îngrijea și vindecase persoane de maximă importanță. Un om de valoarea lui nu mai putea călători ca un vagabond. Iar fuga, această fugă îi pusese pe toți pe gînduri. Nici un nevinovat nu fuge. De ce a pleca de la bine ? Poate că el l-a omorît pe Froben. Poate că a vrut să-l escrocheze pe canonicul Lichtenfels... Poate că este, într-adevăr, un șarlatan... Teofrast își dădea seama că așa trebuie să gîndească orice om neutru, întreg la minte. Nici el nu mai știa, uneori, ce să creadă. Nu era posibil, nu putea accepta că lumea s-a ticăloșit într-atîta, încît cel mai bun prieten, Erasm, să-i spună „Fugi ! Dacă vei fi prins, nimic nu te mai poate salva !“ Voise să facă bine, să împingă mai departe limitele cunoașterii, să pătrundă tainele a căror dezlegare este rezervată unui grup infim de inițiați. Reușise, în parte. Simțea că are suficiente resurse de energie spirituală ca să cunoască mai mult, cît mai mult. Dar, treptat, pe măsură ce se apropia de patruzeci de ani, simțea cum crește în el o tot mai mare scîrbă față de tot ceea ce era oficial, față de cler și față de galenism. La început, toate acestea îl revoltau. Arsese opera lui Galen, sfidase uneori clerul. Dar dobîndirea certitudinii că lupta este inegală, că n-are nici o șansă, îi transformase revolta într-un nelimitat dispreț, într-o greață pe care, la vîrsta lui, o putea suporta oricît. Era un sentiment mai puțin periculos decît ura care

se revărsa des în revoltă. Cu această mare de scîrbă în suflet, viața sa devenise mizeră, începuse să se ofilească. Nu mai voia să fie diplomat. Considerase politica drept un joc în care miza îi era accesibilă. Ajunsese un proscris. Nu era un ratat, pentru că avea energie, pentru că nu se consolase cu ideea că galeniștii și clerul sînt stăpîni, iar el este un simplu sclav nefericit. Nu-și iubea înfrîngerea. Nici n-o recunoștea decît în plan sufletesc și social. Știa că pe tărîmul spiritual victoria îi aparține și că, întărindu-și-o, consolidînd-o, cei care vor veni îi vor da lui dreptate. Credea nestrămutat în victoria lui postumă, iar această credință, mai mult decît o speranță, căci avea confirmarea minților celor mai luminate ale epocii, nu putea fi transformată în cenușă nici măcar pe un rug, pe care el ar fi putut eventual să ardă. Singura lui alinare sufletească o constituia faptul că nu se consolase după înfrîngerea recunoscută prin fuga lui. În situația în care se afla, muncea mai mult decît înainte. În clipele de răgaz pe care și le permitea uneori, studia, mai asiduu decît în adolescență, astrologia. Era acum însetat să i se confirme valoarea, pentru posteritate. În 1529, pe cînd se afla la Nürnberg, încredință tiparului cartea *Prognostic pentru Europa de la 1529 la 1534*. Era o lucrare în care abundau deslegări de mistere, o carte care, dacă nu s-ar fi decretat conspirația tăcerii împotriva lui, ar fi stîrnit mare vîlvă. Așa cum stăteau lucrurile, toți o citiră, discutară în șoaptă despre ea, cîțiva nătîngi o condamnară cu voce tare, din anvon, compromițîndu-se mai mult în ochii celor care o comentaseră în șoaptă. Teofrast considera că tipografia e făcută pentru a da la lumină adevărul și publicase această carte mai mult spre a dovedi posterității existența lui. Dealtfel, pentru aceasta îl cuprinsese în ultimii doi ani un fel de furie, o sete de atestare a existenței lui faimoase. Îi era teamă ca nu cumva, după moartea sa, să fie negat, să se spună că n-a existat, că fusese un vrăjitor obscur, încuscrit cu diavolul, cum circulau deja unele zvonuri. Voia să se știe că a trăit și a muncit, fără preget, pentru binele tuturor oamenilor, că a reprezentat un exemplu de strălucire a minții omenești, că a fost un cercetător eficient al tainelor universului și spiritului răspîndit în

toate ființele și constrîns să acționeze, întîmplător sau dirijat, în funcție de circumstanțele pe care natura sau omul le creează, fără voie, sau urmărind un scop.

Inițial, îi privise cu suspiciune pe protestanți, considerînd că religia catolică a fost verificată suficient în o mie cinci sute de ani, pentru a nu conține erori fundamentale și că doar necunoscutul este, în domeniul spiritului, un tărîm de explorat, de posibile descoperiri individuale. Numai în cercetarea naturii se făcuseră greșeli care trebuiau îndreptate, pentru ca aceste științe ale naturii să concorde, să fie mereu verificate și confirmate de către realitate. Susținuse în repetate rînduri că, în domeniul religiei, fiecare înaintează cît poate, pentru că nu-i este necesar, folositor, ceva în plus, un adevăr mai înalt, mai complex, mai subtil decît îi cere satisfacerea propriilor lui limite. Numai în științele naturii, științe exacte, ignorarea adevărului costă. Acum, în anii deplinei maturități, își dăduse seama că religia sau, mai bine zis, teologia poate dezvolta spiritul științific, este un exercițiu, o școală a cărei absolvire cu succes garantează discipolilor lărgirea orizontului spiritual, creșterea apetenței pentru știință, a disponibilităților de a cerceta și a afla, în general.

După ce, petrecînd cîteva săptămîni la Ratibona, elaborează o lucrare despre sifilis, îl găsim pe Paracelsus, în 1531, în cantonul Appenzell, desfășurînd o intensă activitate religioasă. Profesorii de la Lipsca interziseră publicarea oricărei cărți a lui Teofrast. El nu știa de unde apăruse atîta ură împotriva lui, într-un oraș în care nu zăbovise. Poate că neputința celor de acolo își găsea expresia în această ură împotriva a tot ceea ce putea însemna un pas mai departe. Teofrast cunoscuse astfel de oameni care cresc, adică, de fapt, se ridică prin negare, prin condamnarea unor concepții, bune sau rele, dar de elaborarea cărora ei sînt incapabili. Și el trecuse la douăzeci de ani printr-o asemenea ipostază. Dar o depășise de îndată ce începuse să înțeleagă creator, rămînîndu-i suficientă energie, după actul înțelegerii, pentru a formula în scris corectarea celor citite, împingerea mai departe a limitelor cunoașterii. Unii rămîn fixați în această vîrstă a incomprehensiunii și condamnă tot ceea ce aduce noul, tot ceea ce solicită un efort de înțelegere, pînă la bătrînețe. Teofrast disprețuia, în ge-

neral, acest gen de oameni care puteau fi întîlniți la periferia oricărui focar de cultură. Împotriva acestor impostori de la marginea spiritualității, care compromiteau orice idee de care se apropiau, luptase mult, pretutindeni, pentru că ei ocroteau fețișurile culturale, științifice, împotriva adevărului corector. Împotriva lor, și nu contra lui Galen, arsese el dogmele la Basel, căci ei făcuseră din Galen și Avicena părinți, la operele cărora nu era nimic de corectat, pentru că orice corectare solicita memoria într-un efort de învățare. Erau unii care nu știau nimic, dar luptau contra progresului în științe, pentru că progresul presupune întotdeauna o anume efervescență în care impostura lor ascunsă devenise evidentă. I se revelau acum lui Teofrast adevărurile urîte ascunse în realitatea sumbră. Viața nu i se mai părea atît de frumoasă sau ușoară, fără probleme în afara celor ținînd de posibilitățile și apetența spiritului. Treptat, căpătase o importanță tot mai mare în conștiința medicului polaritatea dreptate — nedreptate.

Dornic nu numai să acționeze în spiritul dreptății, dar să fie și recunoscută poziția sa, Teofrast se dedică studierii religiei, cu toată tenacitatea de care era capabil. Voia să ajungă stăpîn al binelui și al răului, pentru a putea mînui aceste arme, a le pune în slujba justiției imanente, a armoniei universale în care se simțea integrat mai mult decît contemporanii săi faimoși, așa cum nu reușiseră decît anonimii care trudeau în mine și pe ogoare. În primii treizeci și cinci de ani ai vieții, totul fusese simplu : un om capabil, excepțional, se confruntase cu marile adevăruri și cucerise multe dintre ele, unul după altul, depășindu-se pe sine printr-o muncă titanică pe care o iubea cu pasiune și cu care era deprins încă din adolescență. Acum fusese umilit, fusese nedreptățit, nu mai dorea să stăpînească adevărul, ci dorea ca lumea să se teamă de el, fără a-i putea face vreu rău. De medici faimoși, puternicii zilei nu aveau nevoie în permanență, cum aveau nevoie de mari comandanți de oști sau de mari artiști, oameni cu care se ajunge la triumf sau imortalizare. Medicul care salvează bolnavul din ghearele morții era socotit numai tot atît de necesar ca pompierul în stare să stingă incendiul care amenință să mistuie bunurile agonisite într-o viață sau de mai multe generații ; era un om util în nenorociri,

salvator în nedorite situații, dacă nu disperate, în orice caz umilitoare. Recunoștința oamenilor din popor poate mulțumi pe deplin numai pe un om lipsit de ambiții, căci această recunoștință, în stare să aducă fericire în viață, nu acordă nemurire, supraviețuirea faimei, după moartea medicului. Paracelsus voia să ocupe, în istoria medicinii, locurile lui Hipocrate, Galen, Avicena și ale celorlalți corifei ai artei vindecării. În prelegerile lui de la Basel spusese : „Voi trebuie să mă urmați pe mine, voi cu Avicena și Galen ai voștri, nu eu pe voi. Voi trebuie să mă urmați, voi, cei din Paris, Montpellier, Salerno, Viena, Köln, Wittenberg, Suabia, Meissen și toți cei care trăiți în orașele de pe Dunăre și Rin. Chiar de v-ați ascunde în cele mai depărtate colțișoare, toți ciinii vor rîde de voi. Eu sînt rege. Mie îmi aparține regatul medicinii și vă voi pune în chingi. Timpurile vechii arte medicale au trecut. Eu întemeiez o nouă artă a medicinii !“ Iată însă că triumful său nu durase. Și, pe deasupra, uneori avea îndoieli în privința posibilităților lui de a ajunge să stăpînească întreaga știință. Dacă de aici ar fi venit vreo lovitură, era pregătit s-o suporte. Dar fusese lovit dintr-o direcție din care nu se considera amenințat : dreptatea. Știa că, diplomatic, putea evita un bir pe care nu era normal să-l plătească, dar cei luați prin surprindere îl plăteau. Uneori, acest bir era arderea pe rug, deci nu era o joacă. De aici pînă la a trebui să se salveze prin fugă din cauză că un prelat a refuzat să recunoască onorariul asupra căruia căzuseră de acord, era o mare distanță. Acum știa că în viață poți să te aștepți la orice, dar prețul plătit pentru acest adevăr simplu, pe care îl auzise de multe ori și pe care îl rostise și el, de sute de ori, fără să bănuiască întreaga grozăvie cuprinsă îl el, fusese prea mare. Orgoliul său era măgulit de faptul că un mediocru plătește mult mai ieftin acest adevăr. Ocultismul îl învățase că nu poți plăti adevăruri pe care să nu le poți asimila și că un același adevăr poate fi înțeles în mai multe etape, unii oameni oprindu-se la un nivel mai jos de înțelegere, alții ridicîndu-se pînă la înălțimea ultimelor consecințe. Făcea parte din grupul cel mai mic. Dar nu putea fi bucuros acum și avea impresia că bucuriile sînt răsplata trăirilor rudimentare ale celor care nu se desprind de pămînt. Renunțase din capul locului la echilibrul sigur al vieții

de familie, al vieții sedentare, în general. Acceptase riscul inevitabil al însingurării celor care caută individual, dar nu introdusese în calculele lui șansa dezonoarei nemeritate. Făcea eforturi să-și stăpînească ura care-i devenise acum extrem de accesibilă, în orice moment. Sporindu-și mila față de oameni, în general, reușea să-și mențină în limitele disprețului sentimentele pentru cei vinovați. Dacă aceste sentimente s-ar fi împlinit firesc în ură, ar fi fost pierdut. Știa că răzbunarea se plătește mai greu decît ticăloșia care o cere. Căuta acum, la Dumnezeu, tăria de a depăși acest moment, știind că urmărește dobîndirea puterii de a suporta viața care-i mai rămăsese de trăit. Devenea însă prea ușor morocănos. Începuse să bea în fiecare seară. Oporin ajunsese să blesteme ziua în care acceptase misiunea de a nu-l scăpa din ochi pe Paracelsus. Savantul îl simțise și-i făcea zile fripte. În ciuda abilității sale înnăscute, Oporin nu putea simula patima cunoașterii științifice, în fața unui om stăpînit de această patimă. Îi trebuia un talent în plus, care-i lipsea. Vocația de spion nu e dublată de vocația de savant, chiar dacă, animat de patriotism sau de dragostea pentru Dumnezeu, un savant este în stare să spioneze, fără a fi deconspirat, într-un mod perfect, un dușman. Pentru aceasta este însă nevoie ca acel dușman să nu aibă o vocație comună cu spionul, să nu fie, în exemplul luat, un alt savant. Cei care au aceeași vocație reală se înțeleg între ei fără să-și vorbească, se simt. Cel care nu-l simte pe celălalt, în mod firesc se întreabă : „Ce caută acesta lîngă mine ?“ Iar dacă o instituție, în cazul nostru biserica, este interesată să știe nu numai ce face, dar și ceea ce gîndește omul de vocație, acesta va ști precis cine i-a dat colegul sau, mai trist, discipolul. Teofrast știa că Oporin, acest mediocru care simula bine că este mistuit de flacăra cunoașterii științifice, era pus de cler să-l spioneze. Îl și bătuse în vreo două rînduri, dar acum se rușina de ieșirile acestea ale lui. Devotat stăpînilor, Oporin era dispus să se lase tăiat în bucăți. Dacă știința ar fi fost motivul unui asemenea devotament, rîvna și rezultatele sale ar fi trebuit să fie superioare. Savantul se străduia, în general, să-l cruțe : nu era decît un om care își dădea silința să-și facă datoria, avînd o misiune extrem de ingrată. Paracelsus înțelegea situația lui Oporin. Mai ales că, uneori, reușea

să-l păcălească. Ca acum, de pildă, cînd spusese că va tipări la Nürnberg cartea lui despre comete, și o tipărise, fără știrea nimănui, la Zürich. Este drept, tipărise cartea în limba germană, cumpărînd cîteva calfe ale unui faimos tipograf. Lucrarea se chema : *Expunere asupra cometei apărută deasupra Alpilor la jumătatea lui august 1531*. Era o carte antisuperstițioasă, în spiritul primului tratat elaborat asupra cometelor în 1368 de către Heinrich von Hesse, care arătase, la vremea lui, că nenorocirile ce au urmat apariției cometei din 1368 au avut cauze pur naturale. Meritul lui Paracelsus nu era mic, deoarece cometa din 1456, numită mai tîrziu a lui Halley (acesta o va vedea la începutul secolului al XVIII-lea), fusese excomunicată printr-o bulă de către papa Calixtus al III-lea, care o considerase vinovată de căderea Constantinopolului. Teofrast primise direct cartea, fără să mai fi văzut șpalturile, a căror circulație ar fi putut deconspira secretul tipăririi. Constatînd cîteva greșeli de tipar, își descarcă nervii pe Oporin, știind că acesta e plătit să suporte orice, situația cea mai dorită de către stăpînii săi fiind uciderea lui de către Teofrast, ceea ce ar fi echivalat cu împlinirea misiunii spionului, întrucît, pentru o crimă, Teofrast ar fi fost condamnat la moarte și executat înainte de a i se mai lăsa timp de vreo nouă ispravă culturală.

Spre sfîrșitul acelei lungi seri de decembrie, Teofrast, după cîteva sticle de vin roșu, cu care se hotărîse să sărbătorească singur victoria, îl luă la rost pe Oporin :

— Zici că voiai să știi de cartea asta, pentru a-i corecta greșelile de tipar ?

— Magistre, numai dragostea pentru știință, începu Oporin, cu răbdare, o replică, pe care nu știu cum s-o mai finalizeze. Îl ajută însă tot Teofrast :

— Ce-i cu dragostea ta de știință ?

— Ea mă constrînge să-mi pară rău că nu v-am putut fi de folos.

— Asta nu-i nimic. Corectura puteam s-o fac și singur. Dar m-ai încurcat, pentru că nu trebuia să afli unde urmează să-mi apară. Și de asta mi-a fost frică să cer șpaltul pentru corecturi.

— Iar mă umiliți, magistre, spuse mîhnit Oporin.

— Dar ce, ți-ai schimbat cumva meseria ? Nu mă mai spionezi ?

— Niciodată, eu..., începu Oporin, dar Paracelsus îl întrerupse iar :

— Norocul tău e că nu știu pe cine trebuie să anunț că am aflat cine ești : pe Papă, pe Oekolampad, sau pe cine naiba ?

— V-ați fi dat seama, în atîția ani, dacă era ceva de genul ăsta.

— Florinii pe care-i primești de la așa-zisul tău unchi, în fiecare lună, nu-mi pot servi ca indiciu. Știu numai că nu ești omul împăratului Carol al V-lea.

— Știți doar că numai pasiunea pentru medicină...

— Am mai studiat noi medicina de doi ani ?

— O vom mai studia. Sînt sigur. Oricum, n-am de la cine să mai învăț. Aștept să vă hotărîți iar. Ziua aceea nu poate fi atît de departe. Am văzut că strîngeți material pentru un tratat de chirurgie. Apoi, și mie îmi place să călătoresc.

— Degeaba. Stăm aici de doi ani și sînt speranțe c-o să mai stăm cîtva. Dacă tot ceea ce-mi îndrugi este adevărat, unchiul tău abia așteaptă să te-ntorci acasă, ca să te apuci de meseria căreia, din cîte spui, ți-ai dedicat viața.

— Nu pot să vă abandonez tocmai acuma.

— Cum adică „tocmai acuma" ?

— În anii ăștia grei, oricum. Nu puteți spune că o ducem ca la Basel. Ca faimă, ca bani, aici este mai rău. Și nici nu facem medicină decît în cazuri extrem de rare, de trei, patru ori pe an, sau nici măcar atîta.

Teofrast tăcu. Avea obiceiul de a lămuri întotdeauna lucrurile, de a pune la punct pe orice obraznic, de a sancționa orice impertinență. Dar, uneori nu dădea răspuns, cînd știa că interlocutorul îl așteaptă. Rînduind ceva într-un dulap, după un timp, murmură ca pentru sine : „În fond, aș putea să mai fug o dată. Acum mă pricep prea bine".

Oporin fremătă puțin, neliniștit, dar, înainte de a apuca să rostească o oarecare scuză, se auzi un ciocănit la ușă. La chemarea lui Teofrast, pătrunse un tînăr îmbrăcat prost, în grabă, destul de murdar și tare speriat :

— Domnule doctor, tata, tata e foarte bolnav. A căzut și nu-și mai revine din leșin. E un leșin în care se mai și zbate, gîfîie, geme. Vă rog, veniți repede ! Tot ceea ce avem este al dumneavoastră. Salvați-l !

— Băiete, eu nu mai practic medicina, răspunse Teofrast scurt și răstit.

— Numai dumneavoastră îl mai puteți salva. Ne-a spus baba care l-a văzut. Altfel, moare. Nu-l puteți lăsa să moară. E nedrept.

— Ți s-a făcut vreo nedreptate ? De unde știi tu ce e nedreptatea ? Crezi că poți să-ți dai seama dinainte ? !

În fața acestei avalanșe de întrebări, tînărul, aproape un adolescent, rămase un moment descumpănit, apoi se regăsi :

— Dar este tatăl meu... Fiind tatăl meu, pot să-mi dau seama dinainte. L-am lăsat chinuindu-se, fără să mai știe nimic. Tatăl meu are grijă de mama, care e de mult bolnavă, și de cei cinci frați mai mici ai mei. Eu îl ajut, dar nu-i pot ține locul. Știu foarte bine, îmi dau seama ce înseamnă să nu vreți să-l salvați pe tata.

— Nu mai sînt medic, înțelegi ? repetă Teofrast. Oamenii din Basel au hotărît că nu trebuie să mai fiu medic și n-au revenit asupra hotărîrii luate în urmă cu doi ani.

— Ce-mi pasă mie de oamenii din Basel ? Este vorba despre tatăl meu. Cei din Basel, să fie sănătoși, sau să plătească pentru greșelile lor, dar tata este un om bun și muncitor. Un om necăjit, dar care-și iubește viața și familia. Stăm aproape. Prima casă pe stînga, după pod. Baba a zis că salvarea lui depinde de grabă. Haideți, sînteți medic, sînteți om !

— Nu mai sînt medic. N-ai cum să mă convingi. Mergi de-ți ajută cum poți tatăl. Mai sînt și alți doctori în oraș.

Tînărul îl privi cu neputință și cu ură. Trase adînc aer în piept, apoi renunță să-și arunce insulta și plecă trîntind ușa.

— Acum Teofrast se simțea vinovat. Poate pentru că tînărul renunțase la blestem, parcă dintr-un dispreț pe care-l cunoștea bine, căci îl purta și el în suflet de mulți ani. Se trezi vorbind, înainte de a se fi hotărît să ajute într-un fel :

— Oporin, e aproape, ai auzit ? Du-te și vezi ce poți face ! Tot voiai un prilej să progresezi în arta vindecării.

— Am înțeles că e un atac de apoplexie. Ce-aș putea eu face ?

— Spui că ești discipolul meu și că știi multe. Să te vedem !

— Aș prefera să vă însoțesc.

— Hai, du-te, du-te repede ! spuse Teofrast, în timp ce Oporin își luă haina de blană și ieși, renunțînd să mai discute.

Rămas singur, Teofrast fu și mai chinuit de imaginea acelui tînăr, al cărui dispreț îl găsea acum justificat. Fu tentat să plece după cei doi. Să afle de ce tînărul nu rostise insulta care i se născuse în suflet din renunțarea la ajutorul lui. Acești oameni simpli, muncitori, cu setea lor de viață, care trudesc și trăiesc în mizerie, de la naștere și pînă la moarte, pe care îi iubise mult, pînă cînd ajunsese să nu-i mai suporte, pentru că nu erau frămîntați de marile probleme care îl chinuiau steril acuma, de cînd considera că nu-i mai este accesibil orice, totul, acești oameni nici n-au dorit vreodată să stăpînească tot ceea ce mintea poate cuprinde. Erau, fiecare în parte, anonimi, lipsiți de eroism în setea lor de o viață în esență banală, dar cu care confundau fericirea. Eroarea i se părea încă gravă. Între viața la care aspirau și adevărata fericire, integrarea conștientă în armonia universală, era aceeași distanță ca între lătratul unui cîine și constelația cîinelui. Dar, fără a ști ce înseamnă fericirea, acești indivizi trăiau adesea cu iluzia că au realizat-o, că mai au un pas pînă la ea, cînd se însurau, cînd le năștea nevestele, cînd li se căsătoreau copiii, cînd își durau casă nouă, cînd se ridicau din vreo boală, cînd își achitau vreo datorie grea și veche. Realiză că ceea ce simțea pentru acești oameni era o umilitoare invidie și, cuprins de rușine, fără a mai pune nimic pe el, fugi în noapte, spre pod, pentru a încerca să salveze acolo, fără îndoială că într-o cocioabă mizeră, un om.

Iarna, la Innsbruck

Teofrast se simțea în permanență hăituit, deși, de mulți ani, adversarii săi îl uitaseră, sau, în orice caz, aveau alte probleme, mai urgente, de rezolvat. Crăciunul anului 1534 l-a prins la Innsbruck. Trecuse de patruzeci de ani, dar nu se putea dezobișnui să-și aleagă locuința prea departe de Universitate, indiferent de orașul în care se afla. Nu mai era tînăr, dar neastîmpărul nu-l părăsise. Doar că nu mai avea energia de a se ambala în voiajuri lungi, hazardate. Nu mai călătorea, ca altădată, însetat de știință, pentru a afla cît mai multe, cu orice preț, sau, mai bine-zis, nesocotind efortul, ci și ca să nu-l recunoască lumea, să nu se expună batjocorii sau, mai rău, neîncrederii oamenilor. Aceste două atitudini ale semenilor îl înspăimîntau : batjocora și neîncrederea în cinstea lui. Nu-și mai simțea angajată în primul rînd știința, cunoștințele lui vaste din cele mai diferite domenii ; pe acest tărîm, socotea că deja nu mai are rivali, ci numai cîțiva colegi, prieteni, de fapt — rude spirituale. Dușmanii, neputînd să-i răpească, să-i distrugă renumele de savant, care se clădise obiectiv, prin operă, îi confiscaseră renumele de om, cinstea. Faptul că se știa cinstit nu-l apăra de propaganda vrăjmașă, care putea convinge oameni de bună credință. Nu-l durea neîncrederea simulată a clerului și a pseudosavanților, adversarii științei lui, ci neîncrederea acelora care nu-l cunoșteau, care n-aveau nimic de împărțit cu el, dar care, cu bun simț, nu voiau să accepte ideea că oamenii bisericii, profesorii universităților europene se prefăceau

că-i contestă valoarea morală, virtuțile de om, de ființă a lui Dumnezeu.

Paracelsus mai fusese de cîteva ori la Innsbruck, în prima lui tinerețe, dar nu-l apucase iarna niciodată aici. Trecuse dinspre Elveția sau spre Elveția, cînd venise din est și din sud, cu mai bine de zece ani în urmă, înainte de a-și fi susținut doctoratul și, ultima dată, puțin după aceea. N-avusese timp să-și facă prieteni aici. Stătuse puține zile, de regulă în drum spre casa doctorului Wilhelm din Vilach. Peisajul îi era însă familiar. Alpii copilăriei, Alpii în vecinătatea cărora voia să moară în momentele de deprimare, cînd nu se mai gîndea la elixirul vieții. De fiecare dată, admirase Goldenes Dahl — frumosul palat al lui Maximilian, cu acoperișul lui aurit, este drept, nu tot, ci numai acea mică porțiune a aripei dinspre piață, așezată oarecum excentric spre dreapta, cu cele două etaje ale ei, înalte cît trei ale corpului central al palatului cu patru etaje. Cunoștea foarte bine bisericile Innsbruckului, ca și podurile peste Inn, începînd cu mănăstirea numită Stift Wilten, construită în 1128, și avînd o biserică refăcută în stil baroc timpuriu, mănăstirea capucinilor, biserica barocă a parohiei orășenești, biserica curții, în stil gotic tîrziu, în care admiră, cu ocazia acestei refugieri a lui la Innsbruck, mormîntul împăratului Maximilian — ultimul cavaler, cum era numit. De la intrarea în biserică și pînă la mormînt, pe două rînduri erau aliniate statuile negre ale unor cavaleri în armură — ultima gardă, garda eternă a împăratului. Teofrast văsuse biserici și palate mai somptuoase în lungile lui peregrinări. Întotdeauna îl uimeau aceste construcții catolice monumentale, durate să înfrunte veacurile și, poate, mileniile. Se gîndea, uneori, la oamenii viitorului, la aceia care vor trăi peste patru, cinci, sau chiar șase sute de ani și cărora le va rămîne, din această perioadă, cîteva zeci de cărți, reprezentînd aproape nimic din ceea ce vor trebui ei să știe și mii de biserici, poate zeci de mii de tablouri și statui care, fără îndoială, le vor stîrni întotdeauna admirație, ca, de pildă, icoana făcătoare de minuni pictată de Lucas Cranach și găzduită de biserica parohiei orășenești. Uneori îl cuprindea spaima. Văzuse picturi de Leonardo, de Holbein, de Rafael,

sculpturi de Michelangelo și unele vechi, făcute cu două mii de ani în urmă de către greci, și înțelesese că nu pot fi întrecute, că reprezintă perfecțiunea, că viitorimea nu poate realiza decît altceva și nu același lucru mai bine. În domeniul științelor, însă, acelorași eterne întrebări li se puteau găsi oricînd răspunsuri mai satisfăcătoare, mai confortabile. Și atunci, tot trecutul științelor se cuvenea a fi uitat de către practicienii din orice domeniu. Iar din acest secol zbuciumat, de mijlocul căruia se apropiau, vor rămîne artiștii, pentru totdeauna, și va rămîne el și alți cîțiva, puțini, asemenea lui, dar pentru cîtă vreme? Își dădea seama că nu va apuca, fiind un deschizător de drumuri, prăbușirea teoriilor lui, tot așa cum Galen și Avicena nu trăiau, ca să asiste la dezastrul gîndirii lor medicale. În arhitectură numai, dintre arte, vedea cum barocul dădea lovituri grele goticului, la nivelul preferinței oamenilor, dar cît de monumentale erau și marile catedrale gotice!... Desigur că, la același consum de cărămizi, ar fi preferat și el să vadă o construcție barocă, mai așezată. Dar, ce se făcuse cu sute de ani în urmă, ca monumente gotice, catedralele cu turnuri trecînd de trei sute de picioare înălțime, vor rămîne, cît vor rezista zidurile, minuni ale arhitecturii vrednice mereu de admirația privitorilor. Nu discuta cu nimeni despre frămîntările lui, pe care nu i le putea ghici nici Oporin. Refuzase însă întotdeauna să-și restrîngă activitatea de cercetare exclusiv la domeniul medicinei, tocmai din această cauză. Gîndea mult și îi admira pe marii gînditori. Avea un cult pentru Platon, și nu se sfia să-și proclame această nelimitată admirație, pentru a nu fi considerat anarhist. Trebuia să-și arate evlavia față de vechile valori autentice. Desigur, această admirație pentru Platon era însoțită de dispreț pentru Aristotel. De fapt considera că spiritul practic, în filosofie, este de esență burgheză, n-are ce căuta, nu există de la o anumită înălțime în sus. Afirma că, fiind medic, nu-și poate consuma energia pentru a clădi în domeniul înalt și pur al filosofiei. Scuzîndu-se, putea acuza mai violent rătăcirile în acest domeniu, cu atît mai mult cu cît, chiar printre contemporanii săi, existau demni adepți ai lui Platon, ca faimosul său comentator în limbile latină și italiană, Marsilio Ficino, despre care se pronunțase în prelegeri și în vreo două scrieri ale sale, cu mult respect. I se părea optimist

Platon, chiar dacă omul nu-şi afla locul în armonia universală şi în lumea ideilor. Realitatea era bine construită şi bine guvernată, şi bucuriile de spectator ale filosofului platonician întreceau plăcerile oricărei construcţii abstracte, chiar dacă aceasta era livrată nu numai minţii ci şi efortului creator al omului. Nu dispreţuia deloc omul ca fiinţă, creatura. Considera chiar că anonimii care duc pe umerii lor întreaga societate, cei care muncesc, sînt adevăraţii înfăptuitori ai istoriei, a ceea ce se realizează şi rămîne din fiecare secol.

După aproape doi ani petrecuţi în Appenzell, perioadă în care desfăşurase o intensă activitate religioasă, pe care acum era dispus s-o renege, se îndrepta iar spre Villach, să-şi viziteze tatăl. Voia să stea mai mult la Villach, să-şi redacteze marile tratate de chirurgie şi astronomie. Îi trimisese doctorului Wilhelm toate cărţile pe care le tipărise, începînd cu marea încercare *Etiologia generală a bolilor*, în care, fiind o operă de început, plătise un greu tribut umoralismului, continuînd cu *Patologie şi terapie* (lucrare într-adevăr înnoitoare în medicină), *Apele minerale şi băile...* (nu ţinea minte nici el lungul titlul al acestei cărţi în care prelua din Hipocrate idei de meteoropatologie, mult dezvoltate însă în stil personal), *Principii de preparare chimică şi aplicare a medicamentelor*, cu care deschisese efectiv noi perspective medicinii. Apoi a fost perioada de la Basel... La apogeul strălucirii lui se gîndea întotdeauna cu o strîngere de inimă, căci îi adusese cele mai mari nenorociri. Crezuse că nu i se mai putea întîmpla nimic rău. Chiar dacă nu în faimoasa editură a lui Froben, îi apăruseră atunci două lucrări de terapie : *Tratamentul general al abceselor* şi *Tratamentul sifilisului*. Voise să-şi publice la Froben prelegerile despre : bolile tătarilor, bolile interne, purgare, sîngerare, aprecierea urinei şi a pulsului, comentarii la lucrarea lui Macer referitoare la plantele medicinale, aforismele hipocratice, în sfîrşit, despre răniri şi bolile chirurgicale. Ţinuse lecţii şi la patul bolnavului şi în poienile din preajma Baselului, în care nu lipseau plantele medicinale. Cartea sa *Despre prelungirea vieţii* reprezenta o prelegere pe care fuga din Basel îl împiedicase s-o mai ţină acolo. O prezentase însă unui auditoriu mult mai restrîns, înainte de a o publica, la Kolmar. I se părea ciudat că, după fuga din Basel, căr-

ţile lui erau mai apreciate, se tipăriseră în mai multe ediţii succesive, chiar dacă nu mai abordau, toate, subiecte de maximă importanţă. Astfel, după ce în 1529 tipărise la Nürnberg prima cărţulie contra gaiacului şi alte trei broşuri contra tratamentului greşit al sifilisului, acestea i-au fost retipărite numai un an mai tîrziu, la Köln. În 1531, îi apăruse la Zürich cartea despre cometă, în care, după ce studiase tratatul despre comete din 1368 a lui Heinrich von Hesse, afirmase şi el că nenorocirile consecutive apariţiei unei comete au cauze pur naturale. Aceasta, după ce papa Calixtus al III-lea excomunicase, printr-o bulă papală, cometa din 1456, găsită vinovată de căderea Constantinopolului. Dar, se gîndea Teofrast în anumite momente, la ce-i serveau atîtea cărţi, dacă oamenii ajunseseră să-l considere un înşelător ? Nu-i mai plăceau marile oraşe. Nici la Innsbruck, care căzuse oarecum în uitare după moartea lui Maximilian, n-avea de gînd să stea mai mult de o săptămînă, ca să se refacă după o bronşită ce-i dăduse de furcă aproape o lună întreagă. Bea în fiecare seară, din ce în ce mai mult, şi-l chinuia pe Oporin cu acuzaţii mai mult sau mai puţin îndreptăţite. Acesta le suporta mult mai stoic după ce, cu o lună în urmă, Teofrast îi spărsese în cap un ulcior golit de vin, făcînd apoi eforturi susţinute spre a-l readuce la viaţă. Beţia îi crea o stare plăcută, îi estompa trăirile chinuite, îl făcea să dobîndească perspectiva unui viitor luminos şi foarte accesibil, ca un felinar zărit în noapte. Această stare de beţie îi conferea, de aceea, un optimism nelimitat, îl făcea să nu simtă nici o povară în prezent, nici o umbră în trecut şi în viitor. Pierdea contactul direct cu realitatea, contemplată parcă printr-un filtru trandafiriu, în care se dizolvaseră fără urmă toate incertitudinile, toate mustrările de conştiinţă, amintirile tuturor înfrîngerilor. Din cînd în cînd, îşi dădea seama, lucid, că veselia lui este nejustificată în mod real, că este provocată de alcool. Atunci mai deşerta repede pe gît un pocal de vin, pentru a îneca această senzaţie penibilă. Oporin nu-i era de ajuns, ca public. Dar neavînd curajul să mărească numărul spectatorilor beţiilor sale, îi făcea zile amare discipolului, care se învăţase minte şi nu mai crîcnea, nu mai încerca nici o răzvrătire, nici o ironie.

Fără îndoială că Inchiziția îl avea la mînă cu ceva grav, gîndea uneori Paracelsus. Ori, poate, este unul dintre cei mai scîrboși viermi, poate că îi place să-și dedice viața sau, în orice caz, cei mai frumoși ani, modului celui mai josnic de a spiona. Cînd se îmbăta de tot, devenea liric. I se făcea milă de el. Se întreba cu o groază nemotivată în realitate, ce s-ar fi făcut el, dacă nu i-ar fi plăcut vinul ? Poate că s-ar fi sinucis... Creștea atunci în el nespus ura împotriva bisericii și a „marilor profesori", cărora le datora fuga din Basel. Era un fugar, chiar dacă stătuse doi ani în Appenzell, cît numai rămăsese niciodată, nicăieri. Chiar dacă n-ar mai pleca din Innsbruck pînă la sfîrșitul zilelor sale, zeci de ani, avea statut de fugar, statut de înfrînt, al cărui loc nu mai era nicăieri, căruia i se confiscase onoarea, cum se confiscă o carte de magie. Își aducea aminte, cîteodată, de prima idee din manualul lui Epictet : „Înainte de toate, din lucrurile lumii acesteia unele stau în puterile tale, altele nu. Așa, peste puterea, voința, dorința și aversiunea ta, tu ești mai mare. De ce ? Fiindcă acestea sînt supuse voinței tale. Din contră, peste corpul, averea, faima și rangul tău, tu n-ai nici o putere. De ce ? Fiindcă acestea nu ascultă de voința ta. După aceea, cele ce stau în puterile tale, le poți realiza cînd vrei, fără rezistență ori piedică străină de tine. Din contra, cele ce trec de cercul puterilor tale vin și se duc la întîmplare, după conjuncturi și fatalități străine și mai presus de tine". Cînd îi mergea bine, i se părea că Epictet este cel mai mare doctor de suflete. Îi făcea bine să-l citească, ori de cîte ori se certa pentru vreun motiv științific cu vreun profesor. Dar asta numai atîta vreme cît argumentele minții lui meritau victoria. Acuma primise lovituri puternice în demnitatea lui de om, devenise „pătat" în ochii celor de bună credință. De aceea, se gîndise să-și continue cît mai repede călătoria spre Villach, spre doctorul Wilhelm, care-l îmbărbătase în cîteva scrisori și de a cărui privire încurajatoare era acum însetat. O sete pe care vinul nu i-o putea stinge. Căpătase obiceiul de a vorbi singur, obicei de om bătrîn, de om care a rămas singur pe lume, căruia i-au murit apropiații. I se adresa lui Oporin întîmplător, cînd își aducea aminte de el, deși, în principiu, o simplă ușă le despărțea culcușurile și, de obicei, petreceau întreaga zi împreună. Mai liniș-

tit, Oporin avea mai puțină energie, dormea mai mult, nu rezista la băutură. Uneori, Treofrast îl obliga să se îmbete, apoi îl făcea albie de porci. Alteori, îl lăsa treaz și cînd elevul său se aștepta mai puțin, cînd se gîndea cum să-l ducă în pat ori să-l acopere acolo, la masă, cu o pătură, lăsîndu-l să doarmă, Paracelsus se smulgea din fumurile beției și începea să dicteze pagini, zeci de pagini coerente, formate din fraze lungi de tot, cu perifraze a căror simplă urmărire istovea mințile cele mai versate cu studiul, chiar după primele minute de dictare. Deși, ca orice agent capabil al Inchiziției, Oporin era ateu, aceste iluminări ale lui Paracelsus, în situații cu totul improprii științelor, îi zdruncinaseră puternic discipolului necredința sa în Dumnezeu, care se baza pe ideea secretă pe atunci, că, dacă Dumnezeu ar exista, simpla sa existență i-ar limita atributele într-un mod care l-ar scoate din definiție. Și în seara de Ajun, cînd peste tot oamenii se pregăteau de praznic mare, Paracelsus, mai beat parcă decît alte dăți, se pregătea să-i dicteze lui Oporin începutul capitolului al cincilea din *Chirurgia magna*. Îl văzuse pe discipol oarecum tulburat, puțin absent, preocupat de ceva fără nici o legătură aparentă cu discuțiile lor din acea zi. Avea acea dispoziție comună oamenilor care știau ceva în plus sau în minus față de ceea ce se așteaptă de la ei. Nici nu terminase de notat prima pagină, cînd își permise îndrăzneala de a-și întrerupe maestrul. Era pentru prima dată cînd se întîmpla așa ceva, deși nu știa nimeni care dintre Paracelsus și Oporin era mai înspăimîntat de ceea ce avea să urmeze într-o asemenea situație.

— Nu vă supărați, magistre, dar nu mai pot nota. Iertați-mă, dar aveți o scrisoare... O scrisoare de la Villach... Mesagerul a lăsat-o la biserica parohiei municipale, mai de mult... Trecînd azi pe-acolo, mi-a fost dată, ca să v-o remit... Îmi pare rău, dar mesagerul cunoștea conținutul... I-o dăduse parohul din Villach... Regret că tocmai eu trebuie să vă dau această veste...

— Dar ce s-a întîmplat ? întrebă Teofrast cuprins de o cumplită bănuială și întinse mîna nerăbdător, după scrisoarea pe care Oporin parcă nu mai ținea minte de unde trebuia s-o scoată.

— Tatăl dumneavoastră, domnul doctor Wilhelm... Inima, n-a mai rezistat.

— Nu se poate, dă-mi să citesc ! Teofrast luă febril epistola și, după ce controlă sigiliul, îl rupse și deschise scrisoarea. O reciti de mai multe ori, parcă fără să priceapă. Cînd îi murise mama, avea nouă ani. Și, de atunci se obișnuise cu ideea că mama e moartă, iar tatăl e viu. Acum, dintr-o dată... Nu-l mai văzuse de mult pe doctorul Wilhelm. Amînase de la o lună la alta, de la un an la altul această vizită. Și acum, cînd era atît de aproape... Se simțea ros de remușcări. Îl cuprinse o nemărginită greață pentru tot vinul băut. Toate efectele bune trecuseră, iar luciditatea întîrzia să-l ajute să facă față situației, să-și dea seama ce are de făcut. Rămăsese, mic, brunet, chel în mijlocul camerei, cu vioiciunea pierdută, încremenit și dezorientat. Pînă cînd, într-un tîrziu, îi spuse, cu o voce slabă lui Oporin :

— Împachetează. Plecăm imediat la Villach. Înțelesese că, oricum, în noaptea aceea n-ar fi putut dormi. Singurul lucru pe care-l mai putea face era să meargă.

Din nou la Viena

De cîte ori trecuse prin Viena, chiar dacă nu se oprea decît o noapte, Teofrast petrecea cîteva ore în biserica Sfîntul Ștefan. Ceva parcă mai puternic decît voința lui îl constrîngea să se reculeagă îndelung aici, să facă un bilanț al evenimentelor petrecute de la vizitarea precedentă a Vienei. Primele momente erau deosebit de penibile, pentru că imaginea frumoasei Gertrude îi apărea vie, chinuitoare în minte, pentru a se estompa apoi sub un maldăr de amintiri mai recente. Se scurseseră 27 de ani de cînd fusese student la Facultatea de medicină din Viena. În acest răstimp, mai trecuse de vreo cinci ori și de fiecare dată venise să se mărturisească mai mult lui însuși, în penumbra tihnită pe care o cerneau ferestrele înguste. Ultimii doisprezece ani, perioada de vîrf în activitatea lui, erau umbriți de amintirea fugii din Basel, de imagini legata de pierderea bunului său renume. Trecuse prin Viena fără să-și facă prezența cunoscută, de vreo două ori, abătîndu-se din drum numai pentru aceste ceasuri de reculegere în domul Sfîntului Ștefan. Îi apăruse cu doi ani în urmă *Chirurgia magna*, lucrare care, fără a aduce noutăți revoluționare în domeniu, constituia, în orice caz, un bilanț adus la zi a celor cunoscute pînă în vremea sa. Lucrarea, extrem de bine primită, fusese retipărită tot la Augsburg, un an mai tîrziu. Aștepta acum apariția a două noi cărți : *Astronomia magna* și, înaintea acesteia, *Erorile medicilor*, în care își exprima deschis dușmănia pentru medicii vienezi și pe care o terminase cu cîțiva ani în urmă la Klagenfurt, în Carintia. Simțise nevoia să se împace cu medicii hipocratici, pe care-i admirase mult în

copilăria lui, însufleţit de tatăl său. Medicina era, fără îndoială, altceva decît hipocratismul, dar din ceea ce nu era medicină, hipocratismul era, desigur, concepţia cea mai apropiată de adevărata artă a vindecării. Galenismul primise lovituri grele. A fi adept al lui Hipocrate însemna pentru Teofrast a întări tabăra care se organiza împotriva duşmanilor săi. Nu putea rămîne indiferent la acest mare conflict care, înainte de a fi cunoscut complet, polarizase întreaga lume medicală. Teofrast avea concepţiile lui noi, care urmau să biruie cîndva, într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. Dacă Hipocrate şi nu el avea să dea lovitura de graţie învăţăturii lui Galen, asta conta cel mai puţin acum.

Stătuse cîteva luni la Gratz şi se pregătea să meargă pentru mai mulţi ani la Salzburg. Făcuse un mic ocol, pentru a trece prin Viena. Nu se simţea atît de bine. Anii petrecuţi în vecinătatea cuptoarelor, alambicurilor şi retortelor îi măcinaseră plămînii. Respiraţia îi devenise mai scurtă, plămînii ajungeau cu uşurinţă prea însetaţi de aer, dacă avea de făcut eforturi mari. Acum călătorea mai greu şi pentru că, tipărind o serie de cărţi, averea lui devenise, dacă nu substanţială, în orice caz, greu de cărat din loc în loc, pe unde-l duceau paşii. Oporin nu mai era nici el un discipol pe punctul de a se desprinde de adolescenţă. Diferiţi ucenici se oferiseră să înveţe de la Teofrast arta vindecării, dar Paracelsus nu se lăsa suportat prea uşor, astfel încît nici unul din aceşti tineri nu-şi cuceri un loc în casa ambulantă a savantului. Oporin îl spionase cu ocazia unor vizite anterioare pînă sub bolţile Sfîntului Ştefan, dar întrucît nu-i putea pătrunde gîndurile, clasase sub un mare semn de întrebare trecerile lor prin Viena şi nu-l mai însoţise spre a-l spiona iar, zadarnic.

De două ore Teofrast recapitula, între coloanele corului, în imediata vecinătate a unor monumente funerare de mare preţ, realizările sale din ultimii trei ani. Mai fusese o dată prin Viena, după pierderea doctorului Wilhelm şi admirase deja o dată, pentru prima dată, măiestritul epitaf al episcopului Georg Slatkonia, realizat în 1522. Bustul prelatului îl înfăţişa cu o expresie energică şi totuşi binevoitoare, caracteristică oamenilor capabili şi puternici, care prin meritele lor au reuşit să adauge Bi-

bliei, purtate în mîna stîngă, cîrja episcopală, în dreapta. O expresie asemănătoare avea figura meşterului Anton Pilgram, care realizase, pînă în 1513, piciorul orgii — monumentul cel mai important din partea nordică a catedralei. Acest adevărat artist, pe care Teofrast îl cunoscuse cu ocazia lunilor de ucenicie petrecute aici, dovedise o pătrundere spirituală a elementelor gotice care-i conferise aureolă de geniu. Realizarea marca, într-un fel, apusul curentului gotic, înrădăcinat acum atît de adînc, mutat cu totul în spiritualitatea germanică. Orice meşteşugar competent se subînţelegea că asimilase atît de bine goticul, încît gîndea gotic şi goticul ajungea pînă la urmă să-i modifice chiar fizionomia. Meşterul Pilgram avea pomeţi şi bărbie puternică, buze groase, riduri puternice, ca şi arcadele sprîncenelor şi nasul, plete lungi, ondulate. Autorul piciorului orgii se sculptase uşor a plecat, dar cu privirea aţintită drept înainte, cu capul sus, în ciuda unui zîmbet prea amabil pentru un om care nu urmăreşte nici un interes. În mîini ţinuse instrumente din arsenalul cioplitorilor în piatră, ca şi cînd ar fi căutat de lucru, după terminarea acestei capodopere. Desigur că nu în orice condiţii, mai spunea acest zîmbet prea amabil al bustului. Se aflau aici, între coloanele corului, şi monumente funerare, ca epitaful lui Straub, care înfăţişa scene biblice, în acest caz concret — o scenă a despărţirii lui Cristos de Maria, după cum existau şi figuri ornamentale hărăzite anonimatului, apărute în ultimele decenii, lîngă mai vechea realizare a lui Lackner, *Muntele măslinilor,* care data din 1502. Teofrast făcu mai mulţi paşi spre poarta episcopului unde era de asemenea o anticameră recentă, construită prin 1515 de către maestrul Gregor Hauser, în forme gotice tîrzii, după modelul anticamerei de la poarta Cîntăreţilor. În jurul porţii episcopului se aflau, între scutieri, statuia lui Albrecht al III-lea şi cea a soţiei sale. Albrecht al III-lea împreună cu fratele său, Rudolf al IV-lea, erau ctitori ai fundaţiilor bisericii.

În ultimii ani, admiraţia pură, bucuria pe care i-o stîrneau ornamentele măreţului dom vienez, ca orice manifestare artistică dealtfel, cîştigase în consistenţă, pe măsură ce gîndul îi zbura, tot mai insistent, mai direct, mai recunoscător spre creatorul cunoscut sau anonim a cărui operă o admira. Îl bucura în plus aceasta, întrucît

considera noua atitudine o dovadă de maturizare, dobîndirea unor noi profunzimi de simțire, de recepționare a frumosului. Își aminti că ultima dată îl însoțea Oporin, care-i privise concentrat expresia și nu înțelese cum este posibil ca un savant atît de rafinat să aibă atît de intens iluzia vecinătății lui Dumnezeu. Ajunsese în relații foarte bizare cu Oporin. Inițial, acesta îl provocase, ca să-și smulgă declarații compromițătoare în legătură cu religia și magia. Fiind nu om cinstit și cu frica bisericii, Teofrast ajunsese să se convingă singur că Dumnezeu există, puternic și drept, că magia e un joc periculos, care nu trebuie practicat. Paracelsus ar fi putut spune așa și în somn, deși, în mod obișnuit, dormea liniștit. Toate acestea ajunseseră să-l zdruncine pe Oporin, care după ce constatase că biserica dăduse greș punîndu-l pe el să-l spioneze, se servea de argumentația generos oferită de către strălucitul medic pentru a-și recăpăta admirația, încrederea și devotamentul față de adevărații săi stăpîni. Avea nevoie de vorbele frumoase ale lui Teofrast despre biserică și creștinism pentru a suporta cu stoicism insultele pe care același Teofrast i le adresa. Dar nu la Oporin și la relațiile lui cu acesta se gîndea Paracelsus în imensitatea catedralei în care erau risipite atîtea comori de artă. Din reculegere îl smulse senzația că cineva îi strînge tot mai insistent brațul drept. Se întoarse și nu mică îi fu mirarea văzîndu-l pe fostul său coleg de studii, Klaus. Amînă pentru mai tîrziu catarzisul pe care-l realiza în biserică și-și urmă afară, în stradă, vechiul camarad, care părea că se bucură sincer, stăpînindu-și cu greu uimirea. provocată de această întîlnire întîmplătoare.

— Ți-am citit vreo patru, cinci cărți, Teofrast. Ai ajuns celebru. Dar pe cele mai faimoase scrieri ale tale încă n-am reușit să pun mîna. După atîtea lovituri, ai reușit să ieși triumfător.

— Trebuia să fac ceva. După cele întîmplate la Basel, am rămas cu impresia că, în această viață, în mijlocul acestor generații, am ratat, dacă nu realizările, în orice caz recunoașterea la care aveam dreptul. Iar pentru a fi judecat de către generațiile viitoare, trebuie să lași în urmă, pentru ele, cărți.

— Și n-ai stat cu mîinile-n sîn.

— Altă treabă n-am avut. Iar înainte, știi cît am studiat și cît am practicat medicina.

— Ai avut ce scrie și n-ai prea lăsat nimic de-o parte. Te-a îndîrjit Lichtenfels, din cîte am auzit.

— Nu numai el. Din cauza lui numai, n-aș fi lucrat atîta.

— E adevărat că e un om influent.

— Își poartă cinstea în vîrful prăjinii. Cu ăștia nu se poate lupta.

— Îmi dau seama. Degeaba ți-ai ridicat și tu cinstea, cum zici, în vîrful prăjinii. El o ținea mai de mult în văzul tuturor. S-a crezut, în ceea ce te privește, că o faci dinadins, fiind vinovat.

— În cel ce se ridică, toți lovesc ușor. E o țintă vizibilă.

— Și nepericuloasă. Dacă te aperi, nu mai poți riposta. Dacă răspunzi în același fel, rămîi complet descoperit.

— În sfîrșit, totul s-a terminat de mult.

— Da, dar nu te-am mai văzut dinainte de asta. Ai mai avut necazuri ?

— N-am fost curios să aflu.

— Nu înțeleg.

— Am călătorit mai mult în taină. Cînd eram descoperit, plecam imediat.

— Nu știu dacă ai făcut bine dîndu-le satisfacție.

— N-am fost curios să aflu. Acuma înțelegi ? Și-apoi, am scris. Mi s-a părut mai folositor pentru mine.

— N-ai încercat să mai iei legătura cu nimeni ?

— Acum trei ani mi-a murit tatăl.

— Bunul doctor Wilhelm... Îmi pare rău... Dar aveai prieteni, chiar la Basel : Erasm, văduva lui Froben, și apoi în Anglia, Italia, aveai mulți prieteni.

— Între a scrie epistole și a scrie cărți, am ales ultima alternativă. Și-apoi, trebuie și să trăiesc. Nu mai practic medicina, iar scrisorile nu se plătesc.

— Poate era mai bine să tatonezi biserica. Nu se poate să nu te fi iertat pînă acuma. A trecut prea mult timp.

— Cît trăiește Lichtenfels nu se poate face nimic. M-am interesat neoficial, prin Oekolampad.

— Da, nu se numără printre sincerii admiratori ai canonicului. Mi se pare că sînt chiar rivali. În sfîrșit, tu știi mai bine ce trebuie de făcut, cum se putea proceda mai cu folos.

— Zici că ai citit cîteva cărți...

— Dar nici așa, să călătorești în secret.

— Nu este un mare secret. Dar nu fac un caz din acest mod de a voiaja. Am rămas, într-un loc sau în altul, chiar mai mulți ani, dacă n-am fost deranjat.

— Ar trebui să revii acum la vechiul tău fel de viață, să ștergi ce-a fost.

— Mai am cîteva cărți de scris...

— Te văd foarte obosit.

— Am chelit de mult, dar nu mă interesează, n-am avut pentru cine să mă mențin tînăr.

— Părul de pe tîmple ți-e sur, Teofrast. Nu la chelie m-am referit.

— Am avut necazuri, dar n-am îmbătrînit, ca putere, ca energie.

— Trebuie să te menajezi.

— N-am să abdic tocmai acum. Am o operă de împlinit. Dacă fără să mai scriu nimic aș mai trăi cinci sute de ani, iar dacă terminarea operei mele în doi ani mi-ar precipita moartea, ei, bine, aș prefera să mor peste doi ani și să rămîn astfel nemuritor, orice-ar zice...

— Cine ? De ce te-ai oprit ?

— Orice-ar zice dușmanii mei și ori cine-ar fi ei.

— Nu te-ai gîndit că aceia se vor bucura de moartea ta ?

— După ce-mi voi termina opera, nu-i va mai înveseli stingerea mea, căci orcît ar fi de ticăloși, idioți nu sînt. Știu, își dau seama chiar și ei cît valorează ce-am scris eu.

— Ești înverșunat. N-aș vrea să te supăr și-ți doresc, ca în ultima ta clipă, să nu ajungi să-mi dai dreptate. Am impresia însă că, totuși, realizările de pînă acum, indiscutabil remarcabile, nu sînt pe măsura proiectelor tale de acum douăzeci de ani.

— Asta contează cel mai puțin. Sînt înaintea contemporanilor mei și asta-mi ajunge. Cei din Basel știu și ei.

— De ce vorbești despre „cei din Basel ?“ În alte părți ai fost primul în triumf ?

— Nu, dar de la ei a început totul.

— Pentru că acolo ai stat mai mult, ai avut prieteni mai buni, ai cunoscut gloria. De aceea, acolo ai cunoscut și înfrîngerea. Recunoaște că, peste tot pe

unde ai fost, cu cît erai mai puțin cunoscut, mai puțin faimos, dar tot atît de disponibil să fii util ca peste tot, erai mai puțin urît, defăimat, dușmănit.

— Vrei, probabil, să-mi spui că oamenii nu merită nici un sacrificiu. Există un mic procentaj de oameni care, cînd mă vor citi, vor regreta c-am murit. Ei vor fi tineri și entuziaști, cum eram și eu acum doisprezece ani, iar eu voi fi atunci mort de mult, poate... Pînă în ultima clipă mai există însă o sanșă...

— În sfîrșit, dacă te-aș descuraja cu o infuzie de luciditate, în mod sigur, greșind, nu m-ai mai considera prieten...

— Nu înțeleg. Încerci să mă descurajezi, să-mi deschizi ochii asupra poziției mele greșite, situîndu-te exact pe poziția mea, pentru a încerca să reușești mai bine. Dacă mă-nșel, de ce faci la fel ?

— Am impresia că ți-e mai accesibilă exemplificarea...

— Mi-a făcut plăcere să te văd, deși, întotdeauna, în bucuria pricinuită de vederea ta, îmi dădeam seama că ceva nu este în regulă. Acum îmi va părea mai bine încă, din toată inima, să nu ne mai vedem, cît oi mai rămîne aici, o zi sau două, sau nici atît.

— Nu trebuie să fii atît de cusurgiu, atît de irascibil, chiar dacă viața te-a lovit.

— Viața nu m-a lovit. Întotdeauna eu am fost factorul activ în viață. Am prețuit-o, am iubit-o, i-am dat sens, am ales-o exact așa cum mi-a plăcut mie.

— Nu te-ai schimbat defel.

— Și eu am fost, acum, puțin surprins. M-am schimbat în fața necunoscuților, a prietenilor, dar nu mi-a pierit intransigența în fața răuvoitorilor.

— N-ai învățat nimic din nenorocirile tale.

— Poate că, totuși, n-am chef să-ți arăt ce-am învățat, mai spuse Teofrast și plecă întorcîndu-i spatele. Simțea că lui Klaus i se încredințase un rol de prieten și nimic nu l-ar fi transformat într-un dușman fățiș, declarat. Îi era scîrbă. De jur-împrejur, numai măști. Prieteni falși, care, de fapt, erau criminali lipsiți de curaj. Uneori avea impresia că Inchiziția, recunoscîndu-i tainic va-

loarea, era superioară în orice caz fiecărui individ care-o compunea. Dușmănise organizațiile, ordinele călugărești, sectele religioase dar acum vedea limpede că, fără ele, dacă omul obișnuit, omul normal nu pune înaintea intereselor lui, interesele, autoritatea, țelurile unei organizații, ar fi un criminal, reținut poate să treacă la fapte numai de lașitate, de frica pedepsei. Hotărît lucru: organizațiile au apărut pe lume pentru protejarea oamenilor de seamă, prieteni sau dușmani, de ceilalți membri ai societății și ai organizațiilor.

Cu astfel de gînduri negre, Teofrast ajunse la han. Făcutul bagajelor și închirierea unei trăsuri îi luară două ore. Nu se liniști decît atunci cînd, la lăsarea serii, poposi la un alt han, în afara zidurilor Vienei.

Salzburg, ultimul popas

La începutul lui septembrie în 1541, toamna se instalase temeinic în Austria, cu lungi ploi mărunte și reci care înmuiau, cu răbdare, totul. Teofrast ajunsese de două zile la Salzburg și zăcea bolnav, din seara sosirii încă, datorită oboselii pricinuite de călătoria pe care o făcuse călare, în condiții neprielnice. Se simțea obosit, bătrîn, sfîrșit, cu toate că nu avea nici patruzeci și opt de ani. Ultimii trei ani îi petrecuse pe drumuri relativ scurte în Germania și Austria. Călătoriile, marea bucurie a tinereții sale, deveniseră acum o corvoadă.

După împăcarea cu Fűgger, pentru care acceptase să caute cu asiduitate cîteva luni aur în Leventtal, fusese chemat la Műnchen, apoi la Augsburg, în Silezia, la Breslau, ca medic faimos, recunoscîndu-i-se semioficial drepturile pe care cei din Basel i le suprimaseră. Fiind bolnav, epuizat, acceptase cu o anumită docilitate și un eventual orgoliu aceste invitații. Nu mai avea energie pentru a-și exprima individualitatea în opoziție cu restul lumii. Ajunsese aproape în rînd cu lumea și nici măcar nu mai putea constata acest lucru. Era preocupat mult de starea sănătății sale. După un turneu în sud, se mai oprise o dată la Viena, de unde, pentru îngrijirea unei calculoze biliare, mersese o perioadă la Ischl-Bad și apoi la Fuschlsee așteptînd o convalescență care nu mai voia să vină. Avea mari dureri de colecist datorită probabil acestei calculoze, deși ficatul mărit și nodular, cum îl simțeau degetele sale dibace, îi îngreuna tot mai mult alungarea din minte a spectrului înspăimîntător al unui cancer. Nu mai avea putere nici măcar să bea ca altă

dată, respirația îi devenise scurtă, plămînii fiindu-i atacați de diferiți acizi, fără îndoială, pe vremea cînd săptămîni la rînd nu ieșea din laborator. Era mîndru că trăia într-o epocă în care oamenii se ocupă cu lucruri serioase, nu cu fleacuri. Cărturarii căutau, ca și el, să schimbe orice substanță în aur și să găsească secretul nemuririi. Cu toate acestea, oboseala dată de boli și muncă peste măsură îl împingea din ce în ce mai des în brațele descurajării din care se smulgea tot mai greu. Se străduia, uneori, să-și uite idealurile, pentru ca, nemaifiind, pentru o vreme, mistuit de flăcările lor, să se poată reface, să-și înceapă iar munca. Trebuia să recunoască faptul că, pînă la 47 de ani, nu reușise să descopere nici piatra filozofală, nici elixirul vieții. Este drept că prin aceste neprețuite strădanii dobîndise nu numai faimă, ci și ceva bani și o oarecare familiaritate față de moartea care acum nu-l mai înspăimînta, deși se apropia binișor de pragul celor 50 de ani, peste care treceau puțini oameni. Cînd constata că e pe punctul să se consoleze, întreaga sa luciditate îl îmbrîncea în brațele disperării. Nu mai nutrea față de moarte nepăsarea din vremea studenției, cînd nu se simțea cîtuși de puțin vizat direct de moarte, ci o împăcare la care ajung marii savanți, chiar atunci cînd nu-i lumina soarele blînd al înțelepciunii. Teofrast avea un temperament înflăcărat, era un senzitiv, nu un înțelept, și dacă n-ar fi studiat toată viața cu o maximă dăruire, în situația sa din acel moment, moartea l-ar fi înspăimîntat nespus.

La Ischl găsise, dacă nu alinarea suferinței, măcar un servitor bun. Scund, ca și el, îi era foarte devotat. Chiar atunci cînd îl apucau furiile, nu putea face abstracție de calitățile acestuia, deși Klaus Frachmair, căci acesta era numele servitorului, nu revendica niciodată recunoașterea virtuților sale. Își dăduse însă seama, că omulețul care-l angajase, știa multe și voia să silească natura să dea omului tot ceea ce poate, fără a aștepta vreo răsplată în bani de la lume. Pentru Klaus, așa ceva era de domeniul sublimului, deși nu cunoștea rosturile și nici măcar numele acestui cuvînt.

Vestea că Teofrast revenise la Salzburg se răspîndi repede. Chiar a doua zi, pe cînd Paracelsus mai stătea

în pat, să-și refacă forțele, fu vizitat de către unii care se apropiaseră de el încă din iarna aceea, pe care o petrecuse aici, cu ani în urmă. Veniră să-l vadă, printre primii, pictorul Lienhard și felcerul Hans Rapl, care învățase multe de la Teofrast. Au rămas însă, cu toții, dezamăgiți, căci au găsit în patul camerei închiriate de medic la etajul al doilea al unei clădiri din Platzl un moșneag chel, al cărui puțin păr rămas pe tîmple albise. Buzele îi erau palide, iar lipsa dinților îl îmbătrînea și mai mult. Durerile la nivelul vezicii biliare îl făcuseră ca, de puțin timp, să apeleze pentru liniștire la elixirul preparat pentru prima dată de către el pe cîmpul de luptă, pe cînd era medic militar — tinctura de opium. Începuse să-i placă starea de dulce moleșeală, de beție mult mai voluptuoasă decît cea dată de alcool, pe care i-o producea opiumul din lăudata licoare. Klaus observase repede că abuzul de tinctură de opium îi dăunează stăpînului său, că acesta stă prost cu voința în fața plăcerilor, oricît ar fi acestea de dăunătoare, și încerca, cînd timid, cînd tiranic, dar întotdeauna îndurerat, să țină locul voinței bune a stăpînului său. De la o zi la alta, Teofrast trebuia să inventeze noi șiretlicuri pentru a-și prepra licoarea. Uneori, se simțea umilit și aceasta îl paraliza, pînă cînd nevoia de opium devenea mai puternică.

Așa-zisa reluare a activității, de fapt părăsirea patului de suferință, s-a produs și pentru a căpăta o anumită libertate de mișcare. Fluviul, foșnetul copacilor care începuseră să-și piardă frunzele ruginite, cetatea de pe Hochsalzburg, ciripitul păsărelelor în puținele zile senine ale acestei toamne în care parcă și soarele era bolnav, toate acestea adăugate unui strop din ce în ce mai concentrat de tinctură de opium îi dădeau lui Teofrast impresia că Salzburgul a fost ales de Dumnezeu drept loc de împlinire a maximei armonii. Dacă n-ar fi existat acea durere surdă, din ce în ce mai intensă, sub coaste, în dreapta, și dacă respirația i-ar fi fost mai bună, s-ar fi simțit excelent, ar fi putut lucra mult, oricît, chiar luînd această licoare, care, avea dreptate Klaus, îl obosea totuși mult. Plimbările prin Salzburg îi răscoleau amintirile, și cele dragi și cele sumbre. Aici se simțise el om, în adevăratul înțeles al cuvîntului, cînd voise să ajute țăranii să se organizeze în lupta contra stăpînilor,

aici, în castelul episcopal de pe stîncă găsise manuscrise și cărți care întregiseră orizontul spiritual în care, mai înainte, existaseră anumite goluri. Dar nu numai amintiri legate de Salzburg îl cotropeau în aceste plimbări cărora regreta că nu le poate da o amploare mai mare datorită slăbiciunii. Își amintea fel de fel de amănunte din zbuciumata lui existență. Își amintea fermecătoarele discuții cu Erasm, discuții în care fiecare intimitate din viața unei personalități de seamă a epocii devenea o sursă de învățăminte utile, cum fusese, de pildă, discuția despre raporturile dintre Thomas Morus și soțiile sale. Apoi, sîmbătă, avea impresia că-l reaude pe Bosch spunîndu-i că pictează așa cum pictează pentru a atrage omenirii atenția asupra dezordinii din lume. Aceste retrăiri valorau cu totul altfel cunoștințele dobîndite în acele discuții, la un nivel de percepție mai puțin sensibil, dar la o împăcare totală cu lumea. Numai ideea luptei, pe care o slujise cu credință toată viața, acum îi dădea amețeli. Mai existau în el resturile unei exaltări native, care îl făceau să caute înfrigurat în memorie, cîteodată, ce mai are de iertat, cu cine anume mai trebuie să se împace. Klaus insista să-l însoțească în aceste plimbări, fiindu-i teamă ca nu cumva, datorită slăbiciunii, stăpînul său să se prăbușească undeva, în pădure, și să nu poată fi salvat. Lui Teofrast îi plăcea însă să se plimbe singur. Totuși, uneori, după două, trei ceasuri de plimbare, Klaus ieșea în fața lui, parcă din pămînt, spre a-l anunța că și-a îndeplinit misiunea încredințată.

Seara, se mai întîlnea cu vechii săi prieteni, cîți mai rămăseseră din ei, să-și amintească împreună vremurile de altădată. Unele întîmplări sau discuții uitate îl bucurau, erau amintiri pe care regreta că nu și le reactualizase singur. Altele i se păreau străine, și le rememora cu o anumită repulsie, sporită de constatarea că atunci nu-l deranjaseră.

Nu trecuseră nici două săptămîni de cînd revenise la Salzburg, cînd, în cursul uneia din plimbările sale de după-amiază, îl apucă ploaia în pădure. Se grăbise să ajungă mai repede înapoi, obosise excesiv, ploaia, mai rece, îl udase pînă la piele, toate acestea la un loc îl puseră din nou la pat. Avea febră mare. Setea de aer îl chinuia groaznic. Nu mai putea respira decît cu trei perne sub cap. Avu, pentru moment, impresia că moartea e o

izbăvire, dar în clipa următoare nu mai vroia să moară. Erau încă atîtea de făcut... La dracu' cu elixirul vieții și piatra filosofală! Bîntuia acum, prin Europa, un suflu nou care-l cuprinsese și pe el și conform căruia omul era o ființă importantă, demnă de a fi iubită, deci demnă de orice sacrificiu, de toate strădaniile. Pentru om voia să facă tot ceea ce putea, mai mult decît făcuse pînă atunci. Deși puterile îi erau mai slabe, imagina, în momentele în care se simțea ceva mai bine, sute și sute de remedii și chiar invenții care ar putea ușura traiul oamenilor. De fapt, toată existența sa fusese pusă în slujba dragostei pentru oameni. Nu se limitase la căutarea pietrei filosofale și a elixirului vieții. Comunicase, în cărți, tuturora, ceea ce descoperise, pentru ca orice cititor să fie în stare să poată aplica remedii noi, căi de alinare a suferinței, mijloace de înfrumusețare a existenței atît de grele a omului. Știa că toți se vor gîndi cu recunoștință la el, la descoperitor. Numai acei care știu numele descoperitorului puteau îndeplini așa cum se cuvine vocația de medic, punînd o maximă responsabilitate în fapta lor vindecătoare. Nu vor proceda așa cum o pasăre cîntătoare pune o pană pe fundul cuibului ei, spre a-și asigura un culcuș mai bun. Avea momente în care era fericit că realizase printre primii trasferul de la setea de putere la setea de faimă. Dorința de a străluci ca om politic cedase de la început locul principal în conștiința sa dorinței de a acționa ca filantrop. Regreta că nu făcuse mai mult. Spera să se vindece și să lucreze iar.

Klaus se speriase foarte tare. Alergase pe la prietenii lui Teofrast, pe la acei medici din Salzburg despre care Teofrast n-avea chiar cea mai proastă părere și îl îngrijise cu un devotament a cărui simplă constatare era suficientă pentru alinarea suferinței. Deși Paracelsus știa că modul de comportare al lui Klaus trebuia să-i facă bine, nu constată nici un efect binefăcător. Își dădu seama că rezervele de energie ale organismului său sînt complet secătuite, că, deși avea numai patruzeci și opt de ani, nu mai era nimic de făcut. Nu mai putea lua după pofta inimii tinctura de opium împotriva durerilor tot mai violente din hipocondrul drept, întrucît această minunată licoare îi îngreuna, în situația sa, respirația. Rațiunea îi spunea că sfîrșitul e la doi pași, dar întreaga lui afectivi-

tate refuza să abandoneze speranța. Își spunea: „Acum voi muri". Dar, în aceeași clipă, parcă fiecare fărîmă din organismul său se agăța de viață cu o speranță plină de vigoare. Se chinuia astfel de patru zile, fără ca să fi ajuns la un acord între convingeri și speranță. Pe măsură ce i se întărea certitudinea că de data asta nu va scăpa, sporea și dragostea lui de viață. Își dădu seama că se deschid două posibilități : sau va muri, complet epuizat, sau, printr-o minune, va birui boala și va părăsi patul complet vindecat, prin împlinirea setei lui de sănătate. Aceste gînduri le aduna destul de greu, la capătul unor ore întregi de suferință, printr-o lentă și dificilă limpezire căci își simțea capul greu, era amețit de febră, chinuit de lipsa de aer. Realiză, la un moment dat, după ce Klaus îi administrase un întăritor, că, timp de cîteva ore, nu mai știuse nimic despre el. Partida era deci pierdută...

În dimineața zilei de 24 septembrie, în a cincea zi de febră mare, îl trimise pe Klaus pe la prietenii săi, ca să-i convoace la amiază la el. Erau patru, cinci persoane mai apropiate din Salzburg în măsură să asigure păstrarea, pînă la publicare, a ultimelor manuscrise ale lui Teofrast. Despărțirea a fost demnă. Teofrast luase doza maximă dintr-un întăritor a cărui formulă nu era dornic s-o transmită. Un asemenea remediu, folosit abuziv, distrugea organismul. Pentru el, însă, nu mai conta. Felcerul Hans Rapl îl întrebă dacă are vreo preferință în privința locului unde urma să fie înmormîntat. Era singurul care își putea stăpîni, oarecum, lacrimile. Teofrast răspunsese că asta nu mai contează acum, iar felcerul îi propuse biserica San Sebastian. Paracelsus fu de acord. Cînd simți că efectul drogului începe să scadă își luă rămas bun de la toți și ceru să rămînă singur. Klaus conduse vizitatorii și se întoarse, cu ochii scăldați în lacrimi, lînă patul de suferință al stăpînului său. Îl întrebă dacă dorește să cheme preotul, dar Teofrast nu mai putea stabili nici o legătură cu lumea și întrebarea rămase fără răspuns. Avea ochii închiși, părea că nu mai aude și gîfîia. Se vedea că respirația îl chinuie foarte tare, că moartea pe care n-o mai aștepta conștient va veni ca o adevărată alinare. Răsufla, neregulat acum, atît pe nas

cît și pe gură. Klaus avu impresia că vrea să mai spună ceva, căci, periodic, încerca să deschidă mai mult gura. Își plecă urechea spre buzele lui Teofrast, să-i prindă șoapta, dar nu mai auzi nimic în afară de șuieratul chinuit al răsuflării. Rămase nedezlipit de patul medicului pînă spre seară, cînd Paracelsus deschise ochii. Klaus își dădu seama că nu vede nimic. Avu parcă intenția de a se ridica de pe pernă, în pauza dintre două respirații, dar nu reuși în sforțarea sa. Respira tot mai repede acum. Închise iar ochii, strînse buzele de o ciudată culoare, vinețiile palide, și rosti dinstinct două silabe, aceleași prime silabe cu care începuse în pruncie să vorbească : „ma-ma". Nu era chemarea bărbatului care moare fără a avea în jurul lui o familie și al cărui gînd final se îndreaptă spre cea care i-a dat viață, era acea silabă repetată prin care pruncul, la puține luni, își exprimă nemulțumirea, suferința, fără a ști ce spune. Klaus nu cunoștea însă toate acestea și aștepta mesajul lui Teofrast pentru mama lui. Această așteptare luă sfîrșit cînd respirația medicului încetă brusc. Klaus gîndi că stăpînul său plecase să spună direct mamei lui ceea ce nu-i putuse transmite prin prea devotatul său slujitor...

Sumar

La Einsiedeln / 5
Adolescent la Villach / 14
Studii la Würzburg / 23
Popas în Carintia / 31
Viena, prima dragoste / 37
O întîlnire cu Rabelais, la Paris / 46
Popas la Bologna / 55
Sosirea lui Salerno / 63
Vrăjitoarea spaniolă / 72
O execuție publică la Londra în 1518 / 84
Itinerar scandinav / 94
Conspirație la Salzburg / 103
Brașovul în 1524 / 114
Pe drumurile Țării Românești / 126
Popas la Strasbourg / 136
Neacceptarea împlinirii la Basel / 146
Alte dileme, aceeași opțiune / 159
Iarna, la Innsbruck / 169
Din nou la Viena / 177
Salzburg, ultimul popas / 185

Redactor **VALENTIN BORDA**
Tehnoredactor **ECATERINA ALBICI**

Bun de tipar 10-01-1981 Coli de tipar 12

Lucrarea executată sub comanda 84
la Întreprinderea Poligrafică Filaret
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
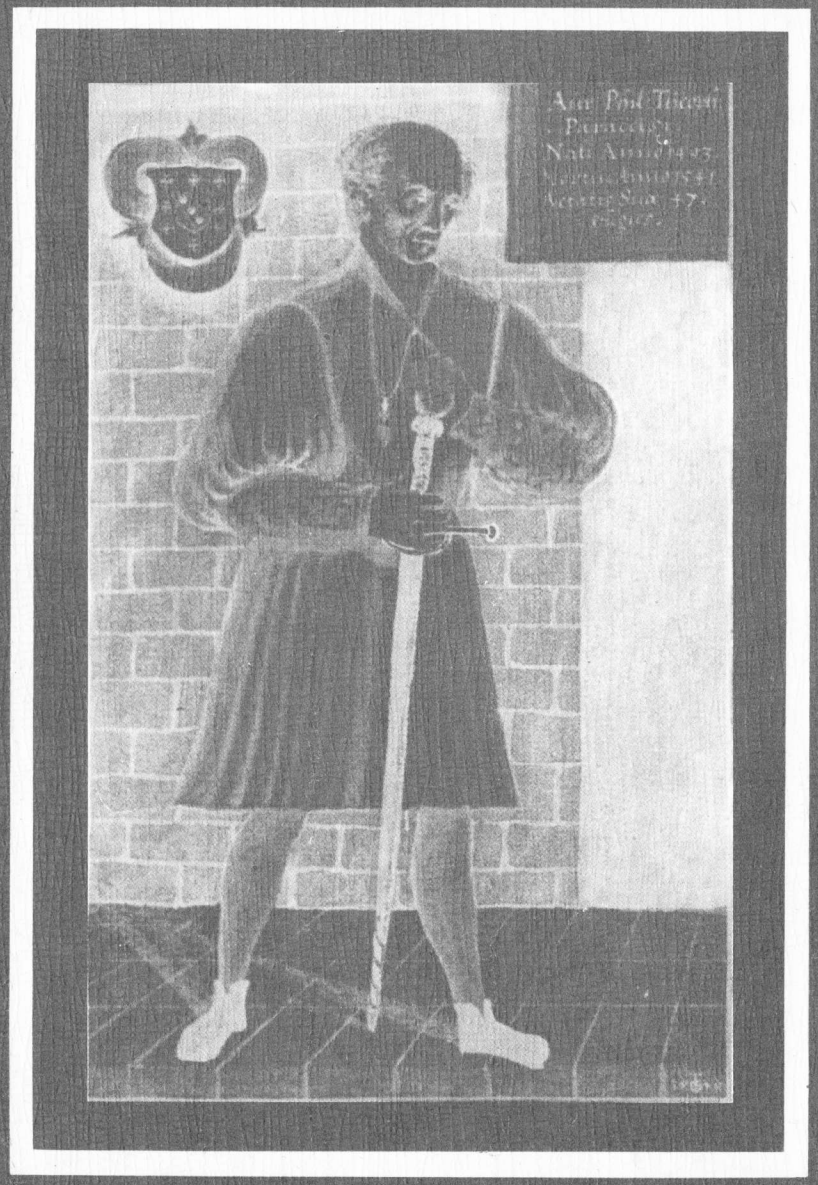
PARACELSUS călătorie neîndrupă